

Daina Alužāne
Ieva Jātniece

Дайна Алужане
Ієва Ятнієце

Rokasgrāmata

DZĪVO LATVIJĀ

Посібник

ЖИВИ В ЛАТВІЇ

Finanšē
Eiropas Savienība

2027

Nacionālā
attīstības plāna

GRIBU
PALĪDZĒT
BĒGĻIEM

Daina Alužāne
Ieva Jātņiece

Rokasgrāmata

DZĪVO LATVIJĀ

Finansē
Eiropas Savienība

2027
Nacionālais
attīstības plāns

**GRIBU
PALĪDZĒT
BĒĢIEM**

UDK 316
Al937

Daina Alužāne
Ieva Jātniece

Rokasgrāmata Dzīvo Latvijā

Dizains un makets: digitālā aģentūra *Blank* un Endija Marcinkeviča

Korektori: Dace Sokolova (latviešu valoda),
tulkošanas birojs *LK Translation* (ukraiņu valoda)

Tulkojums ukraiņu valodā: tulkošanas birojs *LK Translation*

Projekta vadība: biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

Druka: *PNB Print*

Šis ir autortiesībām aizsargāts darbs. Darba producēšana
vai jebkāda cita neatļauta izmantošana ir autortiesību pārkāpums.
Par autortiesību pārkāpšanu ir paredzēta atbildība Krimināllikuma 148. pantā.

Rokasgrāmatā izmantotas biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* un tās rīkoto
Dzīvesstāstu nometņu dalībnieku fotogrāfijas, Latvijas Nacionālās bibliotēkas
un Latvijas Universitātes Literatūras, folkloras un mākslas institūta Latviešu
folkloras krātuves publicitātes foto.

©gribupalidzetbegliem, 2024.

Izdevējs: biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

ISBN 978-9934-38-096-9

saturs

01	VALSTS VIZĪTKARTE	10
02	LATVISKĀS KULTŪRAS KODI. TO VEIDOŠANĀS UN IETEKME MŪSDIENU LATVIJĀ	12
	Sieviete Latvijā	13
	Latviešu zīmes – svarīgākais vizuālais latviskuma kods	16
	Raksti grāmatās	21
	Bibliotēkas	24
03	RUNA UN VALODA	27
04	DZIESMAS UN KAISLĪBAS	31
	Dziesmotās revolūcijas	33
	Kopīga dziedāšana	34
05	DABA UN DZĪVOŠANA	35
	Daba	35
	Dzīvošana	39
	Amatniecība	40
	Godi	42
	Dzīvesveida krīzes	45

06	SASĶARSME AR VALSTS UN PAŠVALDĪBAS IESTĀDĒM	49
07	NVO LATVIJĀ	52
	Kā Latvijā veidojušās NVO?	52
	NVO mūsdienā Latvijā	54
	NVO darbība	55
	Kam Latvijas cilvēki ziedo?	56
08	KOPIENAS LATVIJĀ	60
	Kopienas pazīmes un uzbūve	61
	Kopienas identitāte	65
	Kopienas augšanas, attīstības virzieni	65
	Ar ko atšķiras kopiena un NVO	66
	Nevalstisko organizāciju un kopienu prakse	68
	Lauku kopienu darbības piemēri	72
09	ROKASGRĀMATAS VEIDOŠANAS IDEJA	77
	1. PIELIKUMS	
	Piemēri pilsoniskās sabiedrības līdzdalības NVO Latvijā	80
	2. PIELIKUMS	
	Pilsoniskās līdzdalības instrumenti	83

IEVADS

Dzīvo Latvijā. Dzīvo labi un pilnvērtīgi, harmoniski iekļaujoties šīs zemes sabiedrībā. Neatkarīgi no tā, cik ilgu laiku šeit pavadīsiet, tas viss ir jūsu dzīves laiks.

Rokasgrāmata *Dzīvo Latvijā* domāta tiem Ukrainas cilvēkiem, kuri savas mājas šobrīd atraduši Latvijā. Tiem, kuri ved uz skolām bērnus, strādā, dibina savus uzņēmumus un biedrības šeit. Citā klimatā, citā valodas vidē, atšķirīgā ekonomiskajā sistēmā un sociālās dzīves kārtībā.

Grāmatā apkopotie pieredzes stāsti, atkāpes ieskatā vēsturē un piemēri no mūsdienu Latvijas dzīves palīdzēs labāk izprast, kādēļ šeit ir tieši tā, kā ir. Kādēļ latvieši ir atturīgi, kādēļ viegli apgūst svešvalodas, kādēļ tik svarīga ir saudzīga attieksme pret dabu, un kā mēs izrādām spēcīgas emocijas.

Atbalstu dzīvei Eiropas Savienības dalībvalstī sniegs sabiedrības un valsts pārvaldes sadarbības modeļa apraksts, un izpratni par Latvijas pilsoniskās sabiedrības veidošanos padziļinās ieskats nevalstisko organizāciju (turpmāk – NVO) darbības vēsturē.

Iekļaušanās sabiedrībā sākas ar tuvāko kopienu, tādēļ grāmatā ietverts gan teorētisks kopienu apraksts, gan praktiski to darbības piemēri. Raksturoti arī NVO veidi, to darbības mērķi un metodes, ietverta NVO datu bāze un labās prakses piemēri.

Grāmata būs noderīga ne tikai Ukrainas cilvēkiem, kuri savas mājas šobrīd raduši Latvijā. Daudz interesanta šeit atradīs katrs Latvijas iedzīvotājs. Retais no mums ikdienā domā par to, kā tieši mēs reaģējam uz krīzēm, kāds ir mūsu kā nācijas raksturs, paradumi un kādi apstākļi tos veidojuši. Un, ja neesam par to domājuši, nespējam saprotami pastāstīt citiem, kādēļ mūs tik ļoti sadusmo, piemēram, alkatīga attieksme pret dabu.

Šī rokasgrāmata nepretendē uz visaptverošu patiesību, kas būtu attiecināma uz visiem un visos gadījumos. Taču pilnīgi noteikti tā sniegs daudz vielas pārdomām, kā arī atbildes uz daudziem neskaidriem jautājumiem. Iespējams, liks pasmaidīt, noskumt vai brīnīties.

Aizraujošu lasīšanu un labu dzīvi Latvijā!

ROKASGRĀMATAS AUTORES

Ieva Jātniece   Daina Alužāne

Latvija -

viena no trim Baltijas valstīm. Robežojas ar Lietuvu, Igauniju, Baltkrieviju un Krieviju.

#1

Latvijas platība ir 64 589 km².
1,87 miljoni iedzīvotāju, 63% no tiem latvieši.
Galvaspilsēta Rīga, 9 valstspilsētas – Daugavpils, Jelgava, Jēkabpils, Jūrmala, Liepāja, Ogre, Rēzekne, Valmiera un Ventspils.
Piecas vēsturiskās zemes – Vidzeme, Kurzeme, Zemgale, Latgale, Sēlija.
43 novadu pašvaldības.

#2

Latvija ir unitāra daudzpartiju republika. Tās pamatlikums ir Satversme.
Latvijas parlamentu (Saeimu) uz četriem gadiem ievēlē vispārējās, vienlīdzīgās, tiešās, aizklātās un proporcionālās vēlēšanās. Saeimā ievēlē 100 deputātu.

#3

Pašlaik darbojas 14. Saeima, kas tika ievēlēta 2022. gadā.
Valsts galva ir prezidents, ko Saeima ievēlē uz četriem gadiem. 2023. gada 8. jūlijā Valsts prezidenta amatā stājās Edgars Rinkēvičs.
Valdības galva ir Ministru prezidents, kura kandidatūru apstiprināšanai Saeimā izvirza Valsts prezidents.
2023. gada 15. septembrī Ministru prezidenta amatā stājās Evika Siliņa.
Ministru prezidents izveido valdību (Ministru kabinetu).
Evikas Siliņas valdībā ir 14 ministri.

SVARĪGĀKIE VĒSTURES DATI

- **Līdz 9. gadsimtam**
Baltu cilšu un Baltijas somu apdzīvota teritorija ar bagātu kultūras mantojumu un tradīcijām.
- **12.–13. gadsimts**
Livonijas krusta karu rezultātā izveidota Livonijas Konfederācija.
- **16. gadsimta vidus līdz 18. gadsimta sākums**
Latvijas teritorija sadalīta starp Poliju–Lietuvu, Dāniju un Zviedriju.
- **1525. gads**
Tiek izdota pirmā grāmata latviešu valodā.
- **1685. gads**
Tiek izdota latviešu valodā tulkota Bībele.
- **18. gadsimta vidus**
Lielā Ziemeļu kara rezultātā Latviju anektēja Krievijas impērija.
- **19. gadsimta sākums**
Veidojas latviešu nacionālā rakstniecība.
- **1873. gads**
Notiek pirmie Latviešu dziesmu svētki.
- **1918. gada 18. novembrī**
Deklarēta neatkarīga Latvijas Republika.
- **1940. gada 17. jūnijs**
Padomju Savienības okupācija.
- **1941. gads**
Nacistiskās Vācijas okupācija.
- **1945. gads**
Atkārtota Padomju Savienības okupācija.
- **1988. gads**
Sākas Trešā atmoda jeb Dziesmotā revolūcija.
- **1990. gada 4. maijs**
Latvijas Republikas valstiskās neatkarības atjaunošana.
- **2004. gada 29. marts**
Latvija kļūst par NATO dalībvalsti.
- **2004. gada 1. maijs**
Latvija iestājas Eiropas Savienībā.
- **2014. gada 1. janvāris**
Latvijā ievieš euro.

02

LATVISKĀS KULTŪRAS KODI. TO VEIDOŠANĀS UN IETEKME MŪSDIENU LATVIJĀ

Sākot dzīvi citā zemē, šajā gadījumā – Latvijā, ir jāiepazīst tās kultūras kodi. Mantojums, kas veidojis šīs tautas un zemes raksturu. Raugoties uz to ne tikai kā vēstures faktu, bet arī kā laikmeta bagātību, kas lielā mērā ietekmē dzīvesveidu, uzvedības kultūru un attieksmes mūsdienu Latvijā.

Būtiskākās vērtības šajā kontekstā ir latviešu tautasdziesmas un latviešu zīmes. Abas izceļas ar ļoti īsu un koncentrētu izteiksmi. Nerunā gari, nerunā niekus. Nezīmē, ja tam nav nozīmes.

Izteikti lielākā latviešu tautasdziesmu jeb dainu forma ir četririnde, kas ietver noslēgtu domu, vēstījumu. Garākās dziesmas veido četrriņžu virkne, saglabājot ritmu un katras dainas noslēgtu formu.

Latvietis nedaudzos vārdos var izteikt visu dzīves gājumu:

*Vīsas dienas man zināmas,
Trīs dieniņas nezināmas:
Dzimstamā, mirstamā,
Tautiņās ejamā.*

*Didzis Grodzs, Latvijas Universitātes
Literatūras, folkloras un mākslas institūta
Latviešu folkloras krātuves publicitātes
foto.*

Unikāls ir arī šo dziesmu skaits – vairāk nekā viens miljons tekstu un apmēram 30 000 melodiju. Mēs sakām, ka katram latvietim ir pa savai tautasdziesmai, un pietiek arī citiem. Lielākais dainu vākums glabājas Latviešu folkloras krātuvē Latvijas Nacionālajā bibliotēkā, kur atrodas arī Latvijas slavenākā folkloras vācēja Krišjāņa Barona Dainu skapis.

Patlaban nozīmīgs latviešu tautasdziesmu kopums ir pieejams digitāli – atliek vien ielūkoties interneta vietnē www.dainuskapis.lv

Tautasdziesmu vecums nav precīzi nosakāms, tomēr to veidošanās, visticamāk, saistāma ar vienotas latviešu valodas attīstības procesu pirms 16. gadsimta. Ilgstošā mantojuma uzturēšana mutvārdu tradīcijā spilgti apliecina tā saskaņu ar tautas un zemes ritmiem, domāšanas veidu un vērtību sistēmu.

Arī šajā materiālā dažādu mūsdienu Latvijas uzvedības normu un attieksmju skaidrojumam daudz tiks izmantotas tautasdziesmas. Neraugoties uz mainīgajiem laikiem, tās joprojām ir izpratnes atslēga harmoniskai dzīvei mūsu zemē.

Tas gan nenozīmē, ka ikviens latvietis šodien staigā dainodams un latvju rakstiem izrakstītā tērpā, nebūt ne. Tieši tāpat kā Ukrainā višivanka nav tautas lielākās daļas ikdienas apģērbs. Taču šīs kultūras izpausmes parādīsies cilvēku reakcijās ikdienā. Pat ja mēs paši to nevēlēsimies.

Galvenās dziedātājas un dziesmu teicējas Latvijā bijušas sievietes, tāpēc dainas pārsvarā atspoguļo sievietes pasaules redzējumu.

Sieviete Latvijā

Runājot par tautasdziesmām, jāaplūko sievietes loma latviešu kultūrā, jo tieši viņām mums jāpateicas par šo unikālo kultūras mantojumu.

Latviešu tradicionālā kultūra ir izteikti matriarhāla. Seno cilvēku dzīves aizbildņu pulkā ir apmēram septiņdesmit Mātes – ir Meža māte un Govju māte, Vēja māte un Veļu māte, kas aizvada cilvēku aizsaules ceļos. Godos un ikdienā sētās tiek ielūgta Gausa māte, lai gādātu, ka visa pietiek, un lai mums pietiktu saprāta zināt, kad ir diezgan. Sava māte ir pat tādām postam kā mēris. Pareizi izturoties pret Mēra māti, ir iespējams panākt, ka šī slimība mūsu sētai pāiet garām. Tēva tēls folklorā vairāk saistīts ar debesīm, pārkonu, mēnesi. Vīrietis kārto attālinātās, mainīgās un grūti ietekmējamās lietas. Taču par to dzīvi, ko cilvēks dzīvo ikdienā, šeit, uz zemes, atbild sieviete, māte. Līdzīga situācija šobrīd ir Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Dzīvi šai zemē sev, bērniem un ģimenēm pamatā veido sievietes. Vīri karo un risina mainīgās, smagās, asiņainās un grūti ietekmējamās lietas.

Sievietes loma latviešu kultūrā nevienos laikos nav bijusi otršķirīga. Tas izpaužas gan dziesmās, gan ticējumos un pasākās, gan arī konkrētos vēstures faktos. Šī realitāte jāņem vērā arī mūsdienās, jo tā būtiski atšķiras no dienvidu un austrumu valstu patriarhālās tradīcijas.

Piemēram, Latvijā, slēdzot laulības, vienmēr liela nozīme ir bijusi sievietes izvēlei, kas raksturojama ar tautasdziesmām:

*Lūdž, tautieti, mani mīli,
Nelūdž manu māmulīņu;
Solīs māte, es neiešu,
Velts būs tav'is lūgumiņš.*

*Sīki bērzi locījās
Pret saulīti vakarā.
Tā lokās jauni puīši
Pret to meitu māmulīņu.*

*Tautiets lūdza raudādams,
Sīku naudu skaitīdams.
Sol' par kaķi savu naudu,
Ne par manu augumiņu.*

Uzmanība jāpievērš gan tam, ka izvēli izdara pati meita, gan arī tam, ka precību lūgums vairumā gadījumu tiek izteikts meitu mātei, nevis tēvam. Attiecībā uz precībām bieži atrodama formula *Tēvs solīja, māte liedza*, kas liecina par mātes lēmuma pārsvaru pār tēva lēmumu. Latviešu humora izpratni, kā arī attieksmi pret iespēju sievietes labvēlību nopirkt, savukārt, jauki raksturo ieteikums solīt savu naudu par kaķi. Tas nozīmē – mazāko un nenozīmīgāko sētas mājdzīvnieku*, jo ne zirgu, ne govī precinieks nevar nosolīt.

*Kaķa pieminējums latviešu folklorā traktējams kā: *pat pašam mazākajam tas ir svarīgi, visi pārējie, tātad – cilvēki, zirgi, govīs un citi mājlopi –, šo jau ir pieņēmuši kā nozīmīgu*. Ja dziesmā teikts *Adīju kaķīšam zeķes*, tas nozīmē, ka visiem pārējiem tās jau ir noadītas. Dzirdot teicienu *Pat kaķim jāsmejas*, saprotam, ka visi pārējie jau smejas. Populārais sakāmvārds *Kaķa lāsti debesīs nekāpj*, savukārt, runā par to, ka katram jāsaprot sava vieta. Nemētājies ar lāstiem, ja esi kaķis, tepat vien tie atgriezīsies.

Latviešu folklorā nav atrodamas ziņas, kas liecinātu, ka dēla piedzimšana dzimtā tiktu vērtēta augstāk nekā meitas nākšana pasaulē. Nemaz nerunājot par arhaiskām tradīcijām, ka jaundzimušās meitenes tikušas nogalinātas; un šādas izpausmes pastāv samērā daudz citu tautu folkloras mantojumā.

*Ir kaķītis dievu lūdza,
Meitiņai piedzimstot;
Ies meitiņa govju slaukt,
Dās ķipīti palaizīt.*

Gan dziesmās, gan teikās un pasakās saimniekam un saimniecei ir vienlīdz svarīga loma. Sēta, tātad, pasaules kārtība, nevar pastāvēt bez abu līdzsvara un goda.

Sieviete runā, pastāv pati par sevi, publisks viedoklis nav jāpauž ar dzimtas vīrieša muti. Tas nav jāsaskaņo ar tēvu, brāli vai vīru.

*Nebijos biedēdama,
Ne ceļā traucējama.
Zināj' savu drošu sirdi'
Kā aso zobentiņu.*

Sievietes nozīmīgā loma ir uzskatāmi redzama Latvijas vēstures norisēs. Latvija ir tā Eiropas valsts, kuras teritorijā sievietes pirmo reizi ieguva balsstiesības vispārējās, atklātās vēlēšanās.

Fakti liecina, ka visi divdesmit gadu vecie iedzīvotāji 1905. gada revolūcijas laikā decembrī varēja piedalīties pašvaldību delegātu vēlēšanās, neraugoties uz tautību vai dzimumu. Tobrīd Latvija vēl atradās Krievijas impērijas sastāvā un lēmumu pieņēma latviešu revolucionāru kopa. Taču, dibinot neatkarīgu Latvijas valsti 1918. gadā, vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības likums noteica gan vīriešiem, gan sievietēm.

Mūsdienās šīs tiesības ir pašsaprotamas, taču 20. gadsimta sākumā bija pilnīgi cits laiks. Varam tikai atgādināt, ka vienlīdzīgas vēlēšanu tiesības sievietēm Lielbritānijā piešķirtas 1928. gadā, Šveicē – vien 1971. gadā.

Pirmā pasaules kara laikā, 1919. gadā, rakstniece Ivande Kaija uzrunāja Latvijas sievietes dibināt *Zelta fondu* un ziedot savas vērtslietas, lai atbalstītu brīvības cīņas. Avīzē *Latvijas Sargs* viņa raksta: „Atdodiet valstij savu zeltu un dārgakmeņus, un sudrablietas, kuras kaunīgi slēpjat no atklātības. Atdodiet visu bez atlikuma! Ja Latvija pastāvēs, tad tā jums, kā līdztiesīgiem pilsoņiem, atdos visu atpakaļ ar uzviju savās saulainās dienās.” Un ļaudis ziedoja vāzes, biķerus, zelta ķēdītes, briļļu rāmjus, apbalvojumus, medaļas un žetonus, bet visbiežāk – laulības gredzenus. Arī Ivande un viņas ģimene nežēloja savas vērtslietas, zelta pulksteņus, gredzenus, auskarus.

Latvija pastāvēja, un starpkaru periodā svarīgu lomu ieguva augstākās izglītības iestāžu dibināšana. Arī šajā gadījumā studējošajām sievietēm Latvijā nebija nekādu ierobežojumu. Latvijas Universitātē, kas ir pirmā nodibinātā augstskola, jau 1919. gada rudens semestrī no 4000 studentiem ir reģistrētas 685 sievietes.

Jāuzsver arī tas, ka vecākā pastāvošā studenšu vienība *Latviete*, kas dibināta pie Latvijas Universitātes, apvieno tieši studējošās sievietes.

Arī Trešās atmodas jeb Dziesmotās revolūcijas norisēs Latvijā no 1988. līdz 1991. gadam tautas iedvesmotāju – inteliģences, žurnālistu, politiķu, spožu personību – vidū sieviešu īpatsvars bija ļoti augsts.

Šobrīd sieviešu īpatsvars atsevišķās profesijās Latvijā ir pat uzkrītošs – tā ir izglītība, medicīna, sociālā sfēra, arī valsts pārvalde. Pilnvērtīga līdzsvara vēl nav Saeimā, kur, sākot ar 2018. gadu, no 100 deputātiem vidēji ir pārstāvētas 30 sievietes. Sieviešu pārstāvības proporcija nav līdzsvarota arī Ministru kabinetā, kur Evikas Siliņas valdībā

no 15 Ministru kabineta locekļiem ir sešas sievietes. Toties Ministru prezidente šobrīd ir sieviete.

Cita situācija paveras valsts iestādēs, tai skaitā augstākajā ierēdniecības slānī, kur izteikti dominē sievietes. Attiecībā uz pilsonisko sabiedrību – NVO sektoru – īsti vietā būs citāts no kādas Eiropas Savienības līmeņa konferences: „Meklējiet Latvijas delegāciju? Paskatieties, kur ir tikai sievietes vien, tā būs no Latvijas!”

Šī situācija nav viennozīmīgi vērtējama. Taču tāda ir realitāte, un rēķināties ar to. Latvijas sabiedrībā nav jāmeklē vīrietis, lai risinātu kādu svarīgu jautājumu. Ir jāmeklē zinošs, ar izpratni un atbilstošām pilnvarām apveltīts cilvēks.

Sievietes vērtību nosaka viņas zināšanas, prasmes, ētika, uzvedības kultūra. Tās ir personības, nevis seksualitātes un tās ārējo pazīmju izpausmes. Ar šo aspektu saistāma arī apģērba un izturēšanās kultūra. Latvijā nav pieņemts ikdienā ģērbties pārāk uzkrītoši, kā arī dienas laikā lietot spilgtu vakara grīmu. Līdzīga situācija ir visās Eiropas Ziemeļvalstīs.

Sievietes vērtību nosaka viņas zināšanas, prasmes, ētika, uzvedības kultūra. Tās ir personības, nevis seksualitātes un tās ārējo pazīmju izpausmes. Ar šo aspektu saistāma arī apģērba un izturēšanās kultūra. Latvijā nav pieņemts ikdienā ģērbties pārāk uzkrītoši, kā arī dienas laikā lietot spilgtu vakara grīmu. Līdzīga situācija ir visās Eiropas Ziemeļvalstīs.

Atšķirībā no Ziemeļvalstīm durvju atvēršana sievietei, krēsla piedāvāšana vai līdzīgas pieklājības izpausmes tomēr netiek uzskatītas par automātisku norādi uz vājo dzimumu.

Cilvēka vērtību Latvijā neietekmē dzimums. Prasmīgs sava darba darītājs, profesionālis, amatpersona veic savus pienākumus, un nav pieņemami atšķirīgi vērsties pie vīrieša vai sievietes. Vienlīdz korekti un pieklājīgi ir jāizturas vienmēr.

Savu iecerī, nepieciešamību vai lūgumu vēlams izteikt koncentrēti un konkrēti (atceramies par cilvēka dzīves gājumu četrās rindiņās). Un īsa atbilde nav jāuzskata par nelaiņu vai rupju. Tas, ka cilvēks atbild īsos vārdos, nenozīmē, ka viņš jūsu vajadzību neizprot vai noraida.

Sabiedriskos pasākumos, publiskajā telpā nav pieņemami joki par seksualitāti, lietojot nievājošus izteicienus par kādu dzimumu.

Nievājoša izteiksme pret sievietēm Latvijā ir izteikts cariskās

Latviešu zīmes – svarīgākais vizuālais latviskuma kods

Šo svarīgumu demonstrē jau lingvistiskie* jēdzieni. Mēs sakām *latvju zīmes* vai *latviešu raksti*. Starptautiski pazīstamais jēdziens *ornaments* attiecībā uz latviešu zīmēm faktiski netiek lietots. Šis jēdziens ir korekts pētnieciskajā literatūrā, taču ikdienas sarunās ornamenta nozīme vairāk saistās ar kaut ko rotājošu, tīri dekoratīvu. To, kura nozīmi mēs nezinām, vai arī uzskatām, ka tādas nav.

*ZĪME

Ar šo vārdu apzīmē gan latviešu zīmes, gan kādu parādību, nojautu, pat pravietojumu. *Tā ir zīme!, Dieva zīmes, Man parādīja zīmi.* Līdz ar to zīmes ietver šo jēdzienu pilnīgumu. Līdzīgi kā tautasdziesmas četrindē, dažās zīmes līnijās ir ietverts jēdziens, notikums, pasaules uztveres forma. Ar vārdu zīmēt latviešu valodā apzīmē arī grafisku vizuālo izteiksmi. *Ņem zīmuli un uzzīmē!* Tātad – radi zīmi, vēstījumu, nevis dekoratīvu darbiņu.

*RAKSTS

Rakstība kā informācijas fiksēšanas veids. Rakstām grāmatas un iesniegumus. Burts ir atsevišķa zīme. Un zīmju kopums jostā, vainagā vai cimdā veido noteiktu rakstu. Raksta ne tikai cilvēki. Tautasdziesmas vēsta par krietni plašāku rakstīšanas jēdzienu:

Gudri vīri ļaudis raksta
Lielajā grāmatā.
Mani saule ierakstīja
Zaļā kļavas lapiņā.

Rakstītus ļautiņus
Kūmās ņēmu,
Kas var uguni
Saujā nest.

Pirmā tautasdziesma liecina par to, ka rakstām ne tikai mēs. Saule ieraksta mūs pašus, mūsu dzīvesgājumu, domas un darbus pasaules lielajā kopumā. Otrā dziesma, savukārt, vēsta par to, ka bērnam par krustvecākiem izvēlami *rakstīti* ļaudis. Šeit vārda nozīme runā gan par ļaudīm, kas prot rakstu, gudriem, gan arī par tādiem, kam izrakstīts apģērbs, – prasmīgiem, čakliem un pārtikušiem.

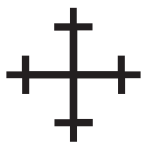
Latviešu zīmes veidojas no taisnām līnijām, tās ir lakoniskas, skaidras.

Un latvieši tiešām ir viena no retajām tautām, kas joprojām zina savu seno zīmju nozīmi, kā arī regulāri tās izmanto. Latviešu zīmes ir bieži sastopamas publiskajā ārtelpā, tās lieto svētku dekorācijās, vizuālajos noformējumos, apsveikumos un ielūgumos, māju uzrakstos un lietišķās mākslas priekšmetos. Ir teju neiespējami pavadīt pāris dienu Latvijas pilsētās vai laukos, iegrieztiem latviešu mājās, nesastopot nevienu latviešu zīmi.

Zīme ir īpaša vizuālā valoda – tā, kas mums ļauj saprasties bez vārdiem. Tuvoties cilvēkiem un savai jaunajai mītnei zemei, pat vēl nepārvaldot latviešu valodu. Zīmei papildu nozīmi rada laiks un notikumi. Šobrīd ikviens Latvijas iedzīvotājs, redzot saulespuķi vai zili dzeltenu krāsu salikumu, gluži neviļus domās par Ukrainu. Un cilvēkiem no Ukrainas, iepazīstot latviešu zīmes, noteikti būs vieglāk izprast mūs.

Šeit ietvertas 12 populārāko latviešu zīmju pamatformas, un tās ir:

01

Māras krusts

Nelaiemes atvairītājs. Ļoti spēcīga dinamiskā zīme. Sargā ģimenes labklājību.

05

Māras līkločis

Palīdz stiprināt garu. Sargā dzīvību. Ūdens un dzīvības simbols.

02

Zalktis

Labvēlīgi ietekmē veselību. Nes gudrību, zinātkāri un atjautību.

06

Laimas skujiņa

Norāda pareizu dzīves ceļu. Palīdz nepadoties apstākļiem. Rosina mērķtiecību darbā.

03

Akas zīme

Atbrīvo radošos spēkus. Uguns un mājas pavarda sargātāja. Rosina pieņemt drosmīgus lēmumus.

07

Auseklis, zvaigzne

Gaismas uzvara cīņā pret tumsu. Pasargā no ļauniem cilvēkiem. Vīriešu aizsargzīme.

04

Austras koks

Sargā pasaules kārtību. Dod cilvēkiem gaišumu, labklājību. Atraisa pievilcību, valdzinājumu.

08

Jumis

Auglības un svētības nesējs. Palīdz darbam veikties divreiz labāk. Palīdz vairot labklājību.

09

Ūsiņš

Dod valkātājam veiksmi ceļā. Nes senču svētību un padomu. Mudina uz jaunu sākumu.

11

Saule

Sargā dzimtu, nes Dieva svētību. Palīdz koncentrēties, noturēt. Laba aizsardzība no ļaunā.

10

Ugunskrusts

Svastika, ugunskrusts, Pērkonu krusts. Simbolizē un piesaista laimi, enerģiju, uguni, pērkonu un vēju.

12

Dievs

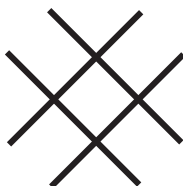
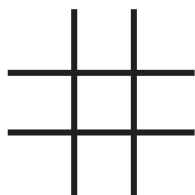
Piesaista dievišķo, radošo. Vispārējā spēka zīme.

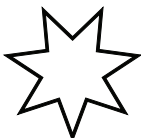
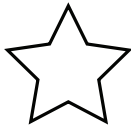
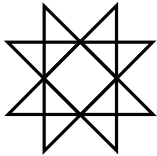
Pamatformas neietver visas rakstos sastopamās zīmes, to veidi un variācijas ir teju bezgalīgas, to pieļauj zīmju ģeometriskā uzbūve. Faktiski jebkuru no zīmēm interjerā, tērpos un vidē var sastapt visdažādākajās variācijās, tomēr nezaudējot pamatformu. Lai atvieglotu latvju rakstu atšifrēšanu, sniedzam divas vienkāršas tā atpazīšanas metodes.

Dinamiskās un statiskās zīmes.

Statiskajā zīmē to veidojošās līnijas kārtojas taisnā 90° leņķī. Savukārt dinamiskajā zīmē līnijas ir izvietotas diagonālē. Statiskās zīmes tiek izmantotas esošās situācijas fiksācijai, noturībai, pastāvības atspoguļojumam vai veicināšanai. Dinamiskās vēstīs par kustību, laika ritmu, pāreju, izmaiņām.

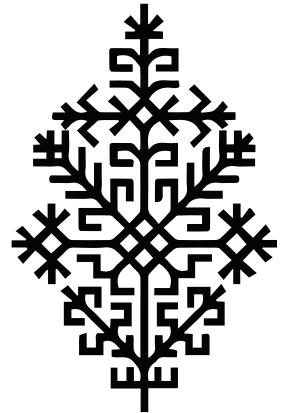
Slēgtajai zīmei visas līnijas ir savstarpēji savienotas, tā neparedz turpinājumu, zīmes augšanu. Attēlā iekļautas zvaigznes zīmes, kas visas ir slēgtās. Visas aizsardzības un piederības zīmes ir slēgtās. Vispopulārākā piederības zīme ne tikai Latvijā ir laulības gredzens.

Savdabīga atvērtā zīme, kas kombinē statiskos un dinamiskos elementus, ir redzama attēlā zemāk. Šī zīme bieži lietota uz jostu sprādzēm, un centrā esošās trīs vertikālās svītras apzīmē cilvēka esību tagadnē. Savukārt dinamiskās Laimas slotiņas abās esamības pusēs ietver vēstījumu par atnākšanu no pagātnes un došanos uz nākotni pa *Laimiņas pēdiņām*.

Greznākā atvērtā zīme ir Austras koks. Tā variācijas ir teju bezgalīgas, taču nav iespējams atrast Austras koku slēgtās zīmes formā.

Zīmes jēga paredz tieši to – augšanu, tiekšanu pēc zināšanām, nezināmā meklējumus, tieksmi ieraudzīt to pasaules vietu, kur:

*Ikrītiņus saule lēca
Sarkanā kociņā;
Jauni ļaudis veci tapa,
To kociņu meklēdami.*

Raksti grāmatās

Katrā latviešu mājā ir redzams unikāls raksts. Grāmatplaukts. Tas ir neatņemama interjera sastāvdaļa neatkarīgi no tā, vai māja atrodas pilsētā vai dziļos laukos, kā arī no tā, cik pārtikuši vai izglītoti ir tās saimnieki. Piecus politisko pārmaiņu laikus pieredzējušā mājā var izļodzīties grīda un dūmot plīts, taču grāmatplaukts tur noteikti būs.

Mīlestība uz rakstīto vārdu un tieksme pēc izglītības, noliedzami, ir viena no latviešu raksturīgajām īpašībām gan vēsturiski, gan mūsdienās.

Latviešu grāmatniecības vēsture Eiropas kontekstā nav pārāk sena. Tiek uzskatīts, ka pirmā grāmata latviešu valodā ir 1525. gadā Vācijā iespiestā mise Rīgas latviešu luterāņu draudzes vajadzībām. Tikai 1615. gadā tika iespiesta pirmā latviešu valodā rakstītā grāmata Rīgā, Nikolasa Mollīna tipogrāfijā.

Ābece latviešu valodā sāka izdot 1675. gadā. 1685. gadā tika iespiests Alūksnes mācītāja Ernsta Glika (*Johann Ernst Glück*) Bībeles tulkojums latviešu valodā, kas ir pats nozīmīgākais notikums 17. gadsimtā latviešu grāmatniecībā.

Īpašu uzmanību pelna fakts, ka apmēram 850 eksemplārus no Bībeles tulkojuma pirmizdevuma (kopējā tirāža 1500 eksemplāri) iegādājās latviešu zemnieki. Bībele tika lasīta ne tikai baznīcās, bet arī skolās un mājās.

Lasītprasmi visos tautas slāņos pozitīvi ietekmēja luterāņu reliģija, kā arī Zviedrijas valdības sekmētā skolu attīstība un vācbaltiešu apgaismības laikmeta darbinieki. Strauji veidojās latviešu lasītāju publika, un 17. gadsimta beigās jau regulāri tika izdotas grāmatas latviešu valodā.

Zemnieku mājās goda vietā bija Bībele – grāmata, nevis svētbilžu stūrītis. Un ļoti bieži draudžu mācītāji bija tie, kuri uzraudzīja bērnu mācības, pārbaudīja zināšanas. Bērnu lasītprasme bija arī katras ģimenes gods un atbildība.

Vēstures avoti liecina, ka jau 18. gadsimta vidū Vidzemē katrā zemnieku sētā bija pa grāmatai.

Kāds anonīms mācītājs šā perioda avīzē raksta: „Latvieši ikkatru grāmatu tura par svētu”, spilgti apliecinot latviešu tautas cieņpilno attieksmi pret rakstu, rakstītu vārdu – vai nu tas būtu zīmēs, vai alfabēta burtos uzrakstīts. Ir uzrakstīts, un tam ir nozīme. Tas ir vēstījums, tās ir zināšanas. Un reliģija, latviski izdotā Bībele, sprediķi, dziesmu grāmatas lielā mērā tiek izmantoti kā ceļš uz zināšanām, mazāku lomu piešķirot tieši ticības aspektam.

Īpašu vietu Latvijas grāmatniecības un izglītības ainavā ieņem brāļu draudzes jeb hernhūtieši, kas darbojās 18. gadsimtā Vidzemē.

Hernhūtes sludinātāji Latvijā ieradās 1729. gadā un izveidoja savu centru Valmiermuižā. Viņi sludināja tikumisku un askētisku dzīvesveidu, veidoja zemnieku skolas, skolotāju darbam sagatavoja spējīgus jauniešus no zemnieku vidus. 1738. gadā Valmiermuižā tika izveidots pirmais skolotāju seminārs Latvijā.

Pateicoties hernhūtiešu darbībai, Latvijā sāka veidoties arī nacionālā rakstniecība, un 19. gadsimta pirmā puse jau atklāj daudzus pašu latviešu rakstniekus.

Ir savi rakstnieki – jābūt arī saviem izdevējiem. Un tie sāka parādīties vēl pēc 50 gadiem. 1867.–1888. gadā uz 1 miljonu latviešu izdeva apmēram 100 izdevumu gadā; 1901.–1917. gadā – apmēram 500 izdevumu gadā.

Jau 19. gadsimta beigās grāmatu prestižs Latvijā bija ļoti augsts – nelasošu cilvēku neuzskata par attīstītu un izglītotu. Tas atspoguļojas arī statistikas datos – 1897. gadā Vidzemē bija 94,6% lasītpratēju, Kurzemē – 88,6%.

Starpkaru periodā Latvijā faktiski vairs nebija analfabētu. 1930. gada tautas skaitīšanas dati liecina, ka Rīgā lasītpratēju skaits veido 99%, Vidzemē – 98,6%, Kurzemē – 98,3%. Savukārt Krievijā vēl 1939. gadā tuvu 50% iedzīvotāju bija analfabēti.

Šajā laikā arī grāmatniecība Latvijā piedzīvoja īstu uzplaukumu. Divdesmit gados tika izdoti vairāk nekā 27 000 grāmatu. Izdevumu vidējais metiens bija 2500–2800 eksemplāru.

Līdz ar nacionālo grāmatniecību šajā periodā īstu pārsteigumu sagādāja augstākās izglītības popularitāte. 1928. gadā Latvijā uz 10 000 cilvēku ir 30 studentu. Eiropas valstu kopumā mūs apsteidz vienīgi Igaunija, kur studē 57 no katriem 10 000 iedzīvotāju. Salīdzinājumam – Vācijā 1928. gadā studē 11,4; Itālijā 7 un Krievijā 5 cilvēki no tāda paša skaita iedzīvotāju.

Latviešu tieksmi pēc grāmatām nemazina arī padomju okupācijas periods. Latvijā grāmatas ir izteikts deficīts, un rindas pie grāmatveikaliem, iznākot jaunai, gaidītai grāmatai, var pārsniegt rindas pie pārtikas veikaliem. Neraugoties uz grāmatu iespaidīgajām tirāžām (piemēram, tautā iemīļotu dzejnieku grāmatas iznāca 33 000 eksemplāru tirāžā), to vienmēr trūkst. Grāmatas tiek dāvinātas izlaidumos*, jubilejās, jebkuros darba un dzīves svētkos, tās ved no ceļojumiem pa PSRS teritoriju. Ir svarīgi katrā ģimenē, mājā iegūt savu grāmatu, ar tām padomju laikā mainās nelabprāt. Toties mūsu grāmatplaukti iegūst apjomus. Jānorāda, ka mājsaimniecībās, kam laimējies izvairīties no vissmagākajām okupācijas režīma darbībām, grāmatplauktos bija *otrā rinda*, kur glabājās grāmatas, kas iznākušas pirms okupācijas.* Neraugoties uz lielo bīstamību, ko glabāja šīs *otrās rindas*, grāmata bija teju pēdējais, ko latvietis būtu gatavs izmest vai sadedzināt fiziskās drošības vārdā.

saņēmu Ničes *Tā runāja Zaratustra* ugunīgi oranžā auduma iesējumā. Tie jau bija astoņdesmitie gadi, taču vēl ne Latvijas brīvā valsts. Sapratu, ka krustmāte mani ir novērtējusi kā pieaugušu, atbildīgu cilvēku. To grāmatu vērtu. Tā bija ļoti īpaša sajūta, it kā saņemt kaut ko no citas pasaules, ar milzīgu uzticības devu līdzī. Košļājamās gumijas vai džinsi, ko tēvs kādreiz atveda no jūrnikiem, nekad tādu izjūtu neizsauca. Tās ir tikai lietas, našķi. Grāmata ir kaut kas vairāk. Uzdāvināju tās savai vecākajai meitai, kad viņai palika 21.

* Slates pamatskolas izlaidumos bija nerakstīts likums: katram skolas absolventam katra ciema ģimene dāvināja grāmatu. Tie bija gadi, kad grāmatas bija liela deficīta prece, īpaši jau labas grāmatas. Taču katrs centās sadabūt to labāko, jaunāko, kas tajā gadā bija izdots. Izlaidumā sveicēju rinda stiepās pāri visai skolas zālei, katram rokā grāmata – simbols labas, gudras dzīves vēlējumam. Bērniem sadāvināja pa 100, 200 grāmatām. Mums mājās aizvien ir grāmatas, kas dāvinātas manai mammai Slates skolas izlaidumā ar apsveikuma ierakstiem no kaimiņiem, grāmatas, kas dāvinātas manai vecākajai māsaī, man pašai. Labas, vērtīgas grāmatas, kas kopā ar slatiešu vēlējumiem staigā līdzī visu mūžu. Tāda kā ciema, kopienas svētība.

* Uz 18 gadu jubileju krustmāte man uzdāvināja Bairona *Manfredu*. Greznu *Latvijas laika* izdevumu, smilškrāsas zīda vākos. Uz 21 gadu

Pēc neatkarības atjaunošanas 1991. gadā strauji pieauga Latvijā izdoto grāmatu skaits: 1991. gadā – 1387; 2000. gadā – 2546; 2008. gadā – 2855 (lielākais izdevumu skaits šajā periodā), taču saruka grāmatu vidējās tirāžas. 2017. gadā Latvijā tika publicēti 2185 izdevumi ar kopējo tirāžu 2 465 545 eksemplāri.

Neraugoties uz informācijas digitalizāciju, grāmatām latviešu sabiedrībā joprojām ir nozīmīga loma. Tās izraisa publiskas diskusijas un kaislības. Un tieši sociālie tīkli, publiskās digitālās informācijas aprites pamats, par to liecina. Piemēram, sociālā tīkla *Facebook* grupā *Izcilas grāmatas* ir 42 000 dalībnieku, un to skaits pieaug. Vecākus un vecvecākus uztrauc tas, ka bērni lasa aizvien mazāk, tiek lūgti padomi, kādas grāmatas ieteikt pusaudžiem, norisinās viedokļu apmaiņa.

Bibliotēkas

Līdzās grāmatu plauktiem mājās ne mazāk svarīga loma Latvijā ir bibliotēkām.

Pirmās publiskās bibliotēkas Latvijā ir parādījušās jau 19. gadsimta vidū. Kā daudzas izglītības iniciatīvas, arī šo sāka baltvācieši, taču latvieši to ātri pārņēma savās rokās. 1848. gadā Krišjāņa Valdemāra vadībā nodibināta bibliotēka Ēdolē, bibliogrāfs Jānis Misiņš 1885. gadā atvēra bibliotēku Tirzā, kas kļuva par vienu no nozīmīgākajām latviešu bibliotēkām. 1894. gadā Kurzemē un Vidzemē latviešiem bija vairāk nekā 100 bibliotēku.

Pat padomju okupācijas perioda vidusposmā, 70. gados, Latvijā darbojās 26 rajonu un 7 republikāniskās nozīmes pilsētu centralizētās bibliotēku sistēmas, iekļaujot vairāk nekā 1000 mazu bibliotēku.

Šobrīd, 2024. gadā, Latvijas bibliotēku sistēmu veido Latvijas Nacionālā bibliotēka, Latvijas Nereditīgo bibliotēka ar septiņām filiālēm, 48 akadēmiskās bibliotēkas, 31 speciālā bibliotēka, 792 publiskās bibliotēkas, 793 skolu bibliotēkas.

Latvijas Nacionālā bibliotēka, sabiedrībā pazīstama ar nosaukumu Gaismas pils, ir viens no atjaunotās neatkarīgās Latvijas lielajiem stāstiem.

Speciālas bibliotēkas ēkas būvniecības nepieciešamība Latvijā tika aktualizēta jau no 1919. gada, taču tikai 1997. gadā tika sākts tās projektēšanas process. Iespaidīgo iecerī nesen neatkarību atjaunojušajai Latvijas valstij piedāvāja ASV atzīts trimdas latviešu arhitekts Gunārs Birkerts, un sabiedrība šo siluetu atpazīna ilgi pirms būvdarbu sākšanas. Būtiska loma bija nevalstiskajai organizācijai *Nacionālās bibliotēkas Atbalsta biedrība*, kas gādāja par politisko un finansiālo atbalstu, pat panāca atbalstu būvniecībai no UNESCO – unikālu statusu, kāds piešķirts vien Aleksandrijas bibliotēkai.

Bibliotēkas ēkas būvniecība tika sākta 2008. gada 20. jūnijā un pabeigta 2013. gada 20. decembrī. Apmeklētājiem tā durvis vēra 2014. gada 29. augustā, un tas bija nacionāla mēroga notikums.

2024. gadā atzīmējam desmit gadu akcijai, uz kādu spējīgi, iespējams, tikai latvieši – 2014. gada 18. janvārī tika organizēts *Gaismas ceļš – grāmatu draugu ķēde*. Šajā akcijā vairāk nekā 14 000 cilvēku no visas valsts janvāra salā (-12 °C!) no rokas rokā nodeva grāmatas ceļā no vecās uz jauno bibliotēku.

Latvijas Nacionālās bibliotēkas publicitātes foto

Latvijas Nacionālajā bibliotēkā mīt arī mūsu valsts pats iespaidīgākais grāmatu plaukts – Tautas grāmatu plaukts, kurā atrodas Latvijas un ārvalstu grāmatmīļu dāvinājumi Gaismas pilij, kopumā 750 000 grāmatu.

Bibliotēkas Latvijā ir tās, kurām mūsdienās lielā mērā jāpateicas par jaunāko tehnoloģiju pieejamību iedzīvotājiem, sevišķi lauku reģionos.

Īstenojot publisko bibliotēku attīstības projektu *Trešais tēva dēls*, kas tika sākts 2006. gadā, 17 Latvijas bibliotēkās pirmo reizi pieslēdza internetu, savukārt 853 bibliotēkās tika uzlabots interneta pieslēguma ātrums. Visās bibliotēkās instalēja iekārtas, kas lietotājiem nodrošina bezvadu piekļuvi internetam bibliotēku telpās un ārpus tām, bibliotēku ēku tuvumā.

Interneta pieejamība Latvijā un tā darbības ātrums tiek vērtēts kā viens no labākajiem starp Eiropas Savienības valstīm. Iedzīvotāju digitālās prasmes arī ir salīdzinoši augstas, un aizvien vairāk valsts un pašvaldību sniegto pakalpojumu pārceļas uz digitālo vidi.

Līdz ar to, protams, bibliotēka ir mainījusies, un bibliotekārs no grāmatu izsniedzēja ir kļuvis par padomdevēju arī tehnoloģiju jautājumos, atbalstu dažādu informācijas sistēmu apgūvē. Bibliotēka ir transformējusies, taču joprojām saglabājusi savu svarīgo lomu Latvijas sabiedrībā.

Ne velti, apvienojot un slēdzot dažādas iestādes attālos lauku reģionos, bibliotēkas ir tās, kas tiek saglabātas. Pat vairāk – tām tiek pievienotas jaunas funkcijas, un vairākos Latvijas novados bibliotēkas tiek pozicionētas kā pašvaldības klientu apkalpošanas centri.

Šeit lasāmais nenozīmē, ka katrs latvietis mūsdienās ir aizrautīgs grāmatnieks, intelektuālis. Taču izglītība, un ne tikai akadēmiskā izglītība, Latvijā tiek vērtēta ļoti augstu.

Vēl svarīgāka ir spēja un gatavība mācīties. Teikums **Es to neiemācīšos, es nespēju apgūt šo valodu, programmu, u. c.** latvietim var skanēt kā: **Es negribu to mācīties.** Mēs uzskatām, ka jaunas zināšanas un prasmes ir pūļu vērtas. Ar izpratni tiks novērtētas norādes: **Es mācos, pagaidām man tas ir grūti.** Vairumā gadījumu mēs ar prieku palīdzēsim cilvēkam, kurš mācās. Iespējams, šeit rodama atbilde izteikti noliedzošajai nostājai pret to krieviski runājošo sabiedrības daļu, kas Latvijā dzīvo ilgstoši, jo mēs neticam, ka šie cilvēki nevar iemācīties latviešu valodu elementārā līmenī. Mācību procesam nav jābūt ne vieglam, ne ātram. **Kas viegli nāk, tas viegli aiziet** – tā, lūk, gan ar zināšanām, gan ar mantu.

Pret grāmatām izturamies ar cieņu, tās ir vairāk nekā priekšmets. Saviesīgā sarunā apgalvojums: **Es grāmatas nelasu!** var izraisīt nepatiku, radīt negatīvu jūsu personības vērtējumu. Arī tad, ja nelasāt (tiešām ne visi latvieši lasa!), šis fakts, ja nepieciešams, jāpiemin uzmanīgi, piedomājot pie izteiksmes veida. Tas pats attiecas uz nevajadzīgo grāmatu utilizāciju. Pietiekami liels skaits latviešu nepatikā sarausies, redzot atkritumos izmestas grāmatas. Parasti tiek izskatīti visi iespējamie varianti ziedošanai, dāvināšanai, nodošanai antikvariātā, kaut vai makulatūrā. Un pilnīgas bezizejas situācijā mirušas tantes dārzā ar dziļu vainas sajūtu tiek kurināts ugunskurs, lai sapelējušās, žurku apgrauztās un vairs neizlasāmās grāmatas pārceltos uz debesīm ar godu.

Bibliotēkas, īpaši mazpilsētās un lauku pagastos, ir tās iestādes, kur droši var vērsties pēc padoma un palīdzības, ne tikai pēc jaunām grāmatām. Bibliotekārs palīdzēs sameklēt jūsu problēmai atbilstošo iestādi, aizpildīt un nosūtīt iesniegumu, saprast kādu elektroniskās pieteikšanās sistēmu. Uz bibliotēku sagatavoties skolai var iet bērns, kuram mājās nav datora vai arī ilgi jāgaida līdz skolas autobusam. Protams, ikvienam darbiniekam ir savi laika rāmji, ne vienmēr būs iespējams ilgu laiku veltīt vienam cilvēkam. Tomēr vairumā gadījumu Latvijas bibliotēkās jūs sagaidīs laipnas, ziņošanas un iejūtīgas bibliotekāres.

*Ko mēs, meitas, darīsim,
Pulciņā sanākušas?
Labāk dziesmas padziedam,
Nekā blēņas runājam.*

Latviešu runas veidu un attieksmi pret valodas lietojumu lakoniski raksturo šī četrinde. Nerunājam blēņas, neaprunājam, tukšu salmu kulšana (nenozīmīgu lietu pārrunāšana) mūsu tradīcijā nav nekas labs.

Svarīgo var pateikt īsos vārdos. Ne vienmēr viss ir jāpasaka. Latviešu sakām vārdos* ir ietvertas koncentrētas attieksmes gan pret runas saturu un jēgu, gan pret tās toņa skaļumu. Padomā, pirms runā. Nemelo un nelielies. Nebļausies. Ja tavs sakāmais būs svarīgs, to dzirdēs. Izteiktajam vārdam ir sekas, vai tiešām vēlies piedzīvot sekas savām tukšajām plāpām? Aprunāšanai? Lamām?

* Izlietu ūdeni nesasmelsi. Izteiktu vārdu neatsauksi. Tukša muca tālu skan. Lielība naudu nemaksā. Meliem īsas kājas. Kā sauc, tā atskan. Runāšana sudrabs, klusēšana zelts. Vārds meklē vietu.

Latviešu teikās, savukārt, noteicošais faktors kādas nelaimes izsaukšanai ir tieši uzticētā noslēpuma izpaušana: *Viņš pastāstīja sievai, ko redzējis, un pils nogrima, Kaimiņš noklausījās, ko meita runā, un viss zelts pārvērtās putekļos.* Ar līdzīgām formulām ir bagāts arī tautas pasaku krājums.

Mūsdienās latviešu sarunvaloda neizcelsies ar plūstošu, nepārtrauktu čalošanu, sarunas uzturēšanu. Nereti latvieši, apmeklējot oficiālus pasākumus citās ES valstīs, atzīst: „Viss tur ir labi, interesanti, bet to saviesīgo sarunu uzturēšana gan man ir grūta. Ne tādēļ, ka nezinātu valodu, vienkārši ir grūti tā virspusīgi čalot.”

Tas izpaudīsies sarunās ar nozīmīgu daļu latviešu. Ja sarunu biedra atbildes ir īsas, tas nenozīmē, ka attieksme pret jums ir noraidoša, negatīva. Latvietim ir pilnībā pieņemama klusēšana kopīgā maltītē, transportā. Un mēs jūtamies neērti - ja dzirdam, ka blakusēdētāji skaļi risina privātas problēmas.

Uzmanība pievēršama arī balss un sarunas kopējam tonim. Mēs, līdzīgi kā vairums ziemeļu tautu, runājam pieklusināti. Pārlietu skaļā tonī risināta vai izteikti emocionāla saruna latvietim jau var liecināt par nesaskaņām, strīdu. Ja mēs paceļam balsi, tam ir pamatots iemesls.

Piekusināts, it īpaši ar mazāk pazīstamu cilvēku, būs arī sarunas saturs. Latviešu saruna neizceļas ar tiešumu un atklātību, un ne vienmēr tas ir ērti sarunu biedram. Vairumā gadījumu mēs ikdienas sarunā skaidri nepateiksim, kas mūs uztrauc, kas nepatīk, kas būtu darāms citādi. Tikai noslēgsimies un runāsim vēl mazāk. Ar šo parādību nav viegli sadzīvot arī mums pašiem, tas rada pārpratumus un ieilgušas problēmas. Bieži vien latviešiem ir sarežģīti atklāti izrunāties pat ģimenēs. Kā attaisnojums tam parasti kalpo izteicieni: *Tas viņam/viņai pašai jāsaprot!*, *Tas ir acīmredzami!*, *Lai drusku padomā, kādēļ es tā izturos, kādēļ tā notiek.*

Šī parādība gan ir attiecināma uz privāto un saviesīgo sfēru. Lietišķie jautājumi tiek risināti konkrēti, bez noklusējumiem un apkārtceļiem. Tāpat tiek risinātas krīzes situācijas, palīdzības sniegšana tiem, kam tā nepieciešama. Ja notikusi nelaime, jārūnā tieši un atklāti, šajā gadījumā tā ir vienīgā iespējamā sarunas forma.

Par jūtām un sadzīvi runājam klusi un netieši, reizēm pat līdžībās. Par darbu un palīdzību – īsi, skaidri un tieši.

Protams, runājam latviešu valodā. Un cieņa pret to mums ir svarīga. Vispirms jau tādēļ, ka zinām – šo valodu kā dzimto visā pasaulē lieto tikai apmēram 1,5 miljoni cilvēku. Zinām arī, ka latviešu valoda ir reta un sena, tā pieder pie indoeiropiešu valodu saimes, un kopā ar tikai vēl vienu dzīvo valodu – lietuviešu valodu – veido baltu valodu grupu. Prūšu valoda, kas arī ietilpst šajā grupā, ikdienā vairs netiek lietota.

Attiecībā uz valodas lietojumu noteikti uzsverams ir fakts, ka latvieši ātri un viegli pāriet uz sarunu svešvalodā. Latvijas teritorijā tā pamatā ir krievu valoda, kas zināmā sabiedrības daļā ir radījis iespaidu, ka Latvijā bez latviešu valodas var itin viegli iztikt, to mācīties nav obligāti. Un paši latvieši, redziet, ļoti labprāt runā krieviski.

Šai parādībai gan ir citi cēloņi. Jā, latvieši labprāt apgūst svešvalodas. Tā ir bijis jau vēsturiski. Mēs esam maza tauta, un gadsimtu gaitā šeit ir pastāvējusi gan vāciski, gan krieviski, gan zviedriski un poliski runājoša vara. Turklāt augstākā izglītība latviski ir iegūstama tikai mazliet ilgāk nekā 100 gadu. Valodas apguve pieder pie zināšanām, mācīšanās, kas mūsu tautas vērtību sistēmā ieņem izteikti nozīmīgu vietu. Svešvalodu prasme ir gan nepieciešamība, gan lepnums un vērtība.

20. gadsimta sākumā līdz Latvijas neatkarībai 1918. gadā Rīgā kā valsts valodas ar likumu bija noteiktas vācu un krievu valodas. Un šajā periodā vairums latviešu papildus savai dzimtajai valodai prata tās abas. Pietiekami liels procents Latgales iedzīvotāju zināja arī poļu valodu. Turklāt tas bija raksturīgi ne tikai izglītotajai sabiedrības daļai. Trīs valodās runāja un lasīja arī draudzes skolā četras klases pabeiguši zemnieki.

Pagājušā gadsimta vēsturē svešvalodas prasmes varēja saistīties ne tikai ar pārtikušāku dzīvi, bet arī ar dzīvības saglabāšanu. Daudzās latviešu dzimtās ceļo atmiņu stāsti: „Mana māte labi zināja vācu valodu, tādēļ kara laiku izdzīvojām. Mājās, lielajā istabā, bija štābs, bet mums atstāja mūsu mantas. Nokāva cūkas, bet govi tomēr atstāja, lai mums ir piens. Māte ar viņiem varēja sarunāt.” vai „Mans vectētiņš zināja krievu valodu, un tas mums palīdzēja Sibīrijā palikt dzīviem. Mamma bija salikusi līdzī sudraba karotes, ģimenes fotoalbumus, kādas grāmatas, labākās drēbes, meklējusi vēl kaut ko, uztraukums taču un bailes. Tad vectēvs tam zaldātam paprasījās, ko īsti ņemt, ko tur vajadzēs. Zaldātiņš izgāzis uz grīdas visu mūsu bagātību, teicis, lai ņem segas, siltās drēbes, ēdienu. Un ielicis rokas šujmašīnu vēl klāt. Kad nonācām galā, sapratām, ka ar savām sudraba karotēm mēs būtu pagalam jau pirmajos mēnešos.”

Arī mūsdienās, apceļojot dažādas valstis, latvieši labprāt apgūst dažus vārdus tās zemes valodā, kurā uzturas kaut nedaudzas dienas. Un labprāt tos lieto. Ir taču jauki, iegriežoties Venēcijas kafejnīcā, teikt: „*Buongiorno! Un espresso, per favore!*” Kafija garšo pavisam citādi, vai ne? Dodoties uz tuvākajām kaimiņvalstīm, Lietuvu un Igauniju, mēs ar prieku izmantojam iespēju pateikt: *Lūdzu!, Paldies!* un vēl dažas frāzes tieši šīs zemes valodā, apvienojot cieņu pret valsti, kur esam ieradušies, un prieku par savām prasmēm.

Līdzīga attieksme pret latviešu valodu tiek novērtēta ar īpašu sirsnību. Neviltotas simpātijas latviešos izraisa gan augstas amatpersonas, gan tūristi, kuri pasaka kaut nedaudzas frāzes latviski. Cilvēki, kuri interesējas: „Kā latviski sauc to? Kā pateikt šo?” no atturīgajiem latviešiem noteikti izpelnīsies laipnību, pat draudzību.

Bieži esam dzirdējuši, ka latviešu valoda ir ļoti grūta, atšķirīga no jebkuras citas. (Kura svešvaloda gan ir viegli apgūstama?)

Tā ir. Un mēs ar to lepojamies. Tāpat kā lepojamies ar svešvalodu prasmēm kaut vai pieticīgā līmenī.

Uzmanīgi ar skaļām sarunām vietā, kur šķietami jūs neviens nesaprātis. Blakus var atrasties kāds latvietis! Vai jebkurš cits, kurš jūsu valodu pārvalda. Šīs ir atvērtās, brīvās pasaules izpausmes. Un vēl viena no tām ir cieņa pret katru personu, valodu un zemi. It īpaši, ja esi tajā ieradies kā viesis. Pat ja sapratēju tuvumā nebūs, skaļa savstarpēja saruna valodā, ko apkārtējie šķietami nesaprot, ir nepieklājīga.

Necieņu pret jebkuru valodu vai tautu mēs uztveram izteikti asi. Latvietim liek nepatīkā sarauties nirdzīgi, pazemojoši apzīmējumi, kas adresēti veselām tautām. Jā, tā ir mazas nācijās īpašība, mēs šo attieksmi esam piedzīvojuši vairākās paaudzēs. Un atmiņa ir dzīva arī tad, ja tas nav noticis ar mums personīgi.

Klusējošs vai mazrunīgs latvietis nenozīmē nelaipnu, nedraudzīgu latvieti.

Runas skaļumam ir nozīme. Mums nav jādzird citu privātās sarunas.

Ja nepieciešama palīdzība, par to jārunā īsi, skaidri un tieši. Tāpat jārikojas, risinot lietišķus jautājumus valsts vai pašvaldību iestādēs.

Iztaujāšana par privāto dzīvi var likt latvietim noslēgties vēl vairāk. Un ilgstoša plāpāšana latvieti var nogurdināt.

Latviešu valodas apguve ir cieņas izrādīšana mūsu zemei un tautai.

Runājiet latviski. Arī tad, ja šo valodu protat maz un slikti.

Runājiet latviski! Taču negaidiet, ka jūsu kļūdas labos bez uzaicinājuma. Tas tiek uzskatīts par nepieklājību. Ja vēlaties saņemt ieteikumus, kļūdu labojumus – sakiet, jautājiet, interesējieties par vārdiem un izteiksmes formām, izrunu. Noteikti saņemsiet sirsnīgu atbalstu!

Latvieši labprāt apgūs vairākus vārdus, frāzes ukraiņu valodā. Un daudzi to noteikti ir jau izdarījuši. Arī iemācījušies Ukrainas himnu. Tomēr ar uzstāšanu uz ukraiņu valodas mācīšanos latviešiem esiet uzmanīgi. Atcerieties, ka atrodaties Latvijā, latvieši ukraiņu valodu nesaprot.

Neizsakieties nicīgi par kādu tautību! Latvieši to uztver saasināti. Latvijā krievu tautības iedzīvotāju ir daudz, un ne mazums no visas sirds atbalsta Ukrainas uzvaru ne tikai vārdos, bet arī finansiāli un ar dažāda veida atbalsta darbiem.

Nicīga, pazemojoša attieksme nav pieņemama arī attiecībā pret konkrētiem cilvēkiem, to grupām, iestādēm, organizācijām, institūcijām.

„Kad mēs kopā dziedam, esam pavisam citādi – mēs uzticamies savam blakus dziedātājam. Mēs kopā cīnāmies par vienu un to pašu ideju. Dziesma ir liels spēks, bez tās nevar iztikt ne tauta, ne laikmeti – tā ir cilvēka labākā daļa,” teicis viens no vecākajiem un ilggadējākajiem Dziesmu svētku virsdiriģentiem Haralds Mednis (1906–2000).

Dziesmu svētki ir viens no svarīgākajiem Latvijas atpazīstamības faktoriem visā pasaulē. Ja bijāt Latvijā 2023. gada vasarā, šo notikumu noteikti nevarēja nepamanīt.

Dziesmu un deju svētki Latvijā norisinās no 1873. gada, un 2023. gadā tie skanēja jau 23. reizi. Šie svētki iezīmēja Latvijas nacionālo atmodu 19. gadsimta. otrajā pusē, un to norisi nav pārtraukuši nedz abi pasaules kari, nedz arī padomju okupācijas periods. Acīmredzot partijas funkcionāri apzinājās – ja neļaus latviešiem rīkot Dziesmu svētkus, tad gan būs protesti.

Patiešām latvieši ir pacietīgi, runā maz un klusi, ātri apgūst svešvalodas un pielāgojas visdažādākajām situācijām. Uz protestiem pret pastāvošo varu iekustas reti. Un vēl retāk šie protesti ir vardarbīgi vai destruktīvi. Taču, ja mums neļaus sanākt kopā uz Dziesmu svētkiem, tad gan var notikt pilnīgi neprognozējamas lietas.

Dziesmu svētki ir nacionāla mēroga kustība, tie norisinās reizi četros gados. 2023. gadā svētkos no apmēram 1,5 miljoniem pasaules latviski runājošo iedzīvotāju piedalījās 319 koru 12 380 dziedātāji, 538 deju kopu 13 400 dejotāji, 51 amatieru pūtēju orķestra un sešu profesionālo pūtēju orķestru 1600 mūziķi. Uzstājās 30 folkloras kopu 450 dalībnieki, 37 koklētāju ansambļu 324 dalībnieki, simfoniskie orķestri, solisti, viesansambļi, vokālās, instrumentālās grupas un kapelas. Dziesmu svētku norisi veidoja arī vairāk nekā 1000 brīvprātīgo.

Jāuzsver, ka piedalīties Dziesmu svētkos var tikai paši labākie pašdarbības kolektīvi, tas ir liels gods, kolektīvu atlase notiek speciāli organizētās skatēs. Līdz ar to gatavošanās nākamajiem svētkiem sākas tajā brīdī, kad izmazgāts aizvadīto svētku tautastērps. Pēc vidējiem aprēķiniem, kādā korī, ansamblī, deju kolektīvā vai folkloras kopā ir iesaistījusies desmitā daļa latviešu. Ārpus saviem darba un ģimenes pienākumiem, bez samaksas. Gluži pretēji – piemaksājot gan par tērpiem, gan par braucieniem, uzstājoties pašvaldības pasākumos brīvdienās un svētkos. Atalgojumu kolektīvu vadītājiem pamatā nodrošina valsts un pašvaldības.

Cīņa par kolektīva piedalīšanos Dziesmu svētkos nav vienīgā ar tiem saistītā latviešu kaislība. Ir taču tik daudzi, kas piedalīties nevar! Un tiem ir jāiegādājas biļetes, lai šos svētkus baudītu. Dziesmu svētku biļešu iegāde kopš neatkarības atjaunošanas vienmēr ir izraisījusi nacionāla mēroga satraukumu. Kad tās būs nopērkamas? Kādā kārtībā? Kad var pieteikties rindā? Vai ar tām nespēkulē? Un kādēļ Saeimai un Ministru kabinetam vispirms? Viņiem par brīvu? Nekādā gadījumā! Attiecībā uz Dziesmu svētkiem mēs visi esam vienlīdzīgi, nost viņiem tās privilēģijas! Dīvaini, taču plaša mēroga satraukumu latviešos nav izraisījušas daudzas citas valsts amatpersonu privilēģijas.

Turklāt satraukumu pat finanšu krīžu un ekonomikas sarukuma apstākļos nav raisījušas bijēju cenas, kas nebūt nav simboliskas.

Arī 2023. gadā pēc ziemas, kurā dubultojās energoresursu cenas, Dziesmu svētku bijēju pirmajā tirdzniecības dienā publiskajā pārdošanā nonāca 20 215 biļetes uz 15 svētku koncertiem. Un pirmajā stundā tika nopirkta gandrīz puse no pieejamajām biļetēm.

Šo latviešu kaislību Latvijas tūrisma popularizēšanai laika posmā no 2006. līdz 2009. gadam izmantoja Latvijas Investīciju un attīstības aģentūra, izstrādājot logo ar saukli *Zeme, kas dzied*. Tomēr kampaņa pastāvēja vien trīs gadus un tika atzīta par neveiksmīgu.

Kur šeit ir kļūda? To ļoti labi zināja Haralds Mednis – kopā dziedot, mēs kļūstam par pilnīgi citiem cilvēkiem. Latvija nav zeme, kur dzied ikdienā. Diemžēl dziedāšana pamazām izzūd pat no ģimenes godiem. Mēs aicinām mūziķus. Dziedāšana krodziņos kā Īrijā? Nē, nekādi, latvieši neiet uz krodziņiem socializēties vai dziedāt. Un pat paēst vislabāk ir mājās.

Dziedāšana latviešus padara par citiem cilvēkiem lielu notikumu, krīžu un kaislību brīžos. Tā ir forma, kādā mēs paužam vairs nesavaldāmas emocijas – apņēmību, prieku, sašutumu vai bailes. Kopīga dziedāšana atturīgos, savrupos latviešus saslēdz vienotā spēkā.

Dziesmotās revolūcijas

Par Dziesmoto revolūciju dēvē visu Latvijas neatkarības atjaunošanas periodu. Poētisko nosaukumu visbiežāk gan saista ar Latvijas neatkarības atjaunošanas notikumiem laika periodā no 1986. gada līdz 1991. gadam.

Dziesmotā revolūcija norisinājās vienlaikus visās Baltijas valstīs. Tā izpaudās manifestācijās, kurās pacēla Baltijas valstu karogus un dziedāja padomju cenzūras vēl nesen aizliegtās patriotiskās dziesmas. Nozīmīgākie sarīkojumi Latvijā šajā periodā bija: Folkloras festivāls *Baltica* (10.–18.07.1988.), Latvijas karoga *Rehabilitācija* Mežaparkā (16.07.1988.), Latvijas Tautas frontes (LTF) dibināšanas kongresa atklāšanas koncerts (07.10.1988.) un triju valstu kopīgais *Baltijas ceļš* (03.08.1989.).

Arī janvāra barikādes, kam 2024. gadā atzīmējam 33. gadadienu (13.–27.01.1991.), norisinājās bez Latvijas neatkarības aizstāvju vardarbības. Cilvēki pulcējās Rīgā, būvēja improvizētus nocietinājumus pie valdības ēkām, radio, televīzijas ēkām. Kurināja ugunsiskus un dziedāja. Protams, dziedāja. Tādā reizē nevar nedziedāt.

Šie 33 gadi brīvajā Latvijā mums aizritējuši mierīgi, lai arī šajā posmā nav trūcis ekonomisko vai finanšu jomas satricinājumu. Latvieši nav devušies nacionāla mēroga protestos nedz pret reģionālās politikas trūkumu, nedz pret mazajām pensijām, nedz pret energoresursu cenu celšanos. Lielākie un plašāko sabiedrības rezonansi ieguvušie ir pedagogu streiki, kā arī lauksaimnieku protesta akcijas. Mēs ar pārsteigumu un zināmu apbrīnu raugāmies uz plašajiem streikiem Vācijā, Polijā un Francijā. Un bieži vien klusībā nožēlojam savu pacietību un samierināšanos ar lietām, kas pilnīgi noteikti mūsu valstī varētu būt labākas. Tomēr, redzot izdemolētas mājas un sadedzinātus auto Parīzes ielās, vairums latviešu izjūt nepatiku. Mūsos ierunājas praktiskā, racionālā latvieša daba. Kādēļ tad tas? Pie kā vainīgi veikali un auto? Kādēļ vajag postīt?

Vienīgā destruktīvā protesta akcija Latvijā ir notikusi 2009. gada 13. janvārī, un to dēvē par Bruģa revolūciju. Protests bija saistīts ar Latvijas ekonomisko situāciju globālās finanšu krīzes laikā un valdības lēmumiem par izmaiņām nodokļu politikā, amata vietu skaita un algu samazināšanu valsts sektorā, plāniem par aizdevuma lūgšanu Starptautiskajam Valūtas fondam (SVF) un bezdarba līmeņa katastrofālu pieaugumu. Šajā akcijā tiešām Saeimas nama logos lidoja bruģakmeņi, tika izdemolēti vairāki veikali un policijas auto. Šī akcija pozitīvi mainīja politisko kultūru Latvijā, taču ekonomiskā situācija nekādi neuzlabojās.

Kopīga dziedāšana

Ar kopīgu dziedāšanu latvieši atzīmē arī tik lielu sajūsmu, prieku, kas vienam vai ģimenes lokā nav panesams. 2023. gada 29. maijā Latvijas izlases hokejistu sagaidīšanas pasākumā Rīgā pie Brīvības pieminekļa pat bez speciālas organizācijas un aicinājumiem bija pulcējušies vismaz 30 000 līdzjutēju. 28. maijā Latvijas izlase čempionātu pabeidza ar trešo vietu, spēlējot par bronzas medaļām ar 4:3 uzvarot ASV. Latvijai tas ir kļuvis par visu laiku panākumiem bagātāko čempionātu. Iepriekš labākais rezultāts hokejā bija trīsreiz izcīnītā septītā vieta. Arī kopumā kopš neatkarības atjaunošanas Latvijas sportistu panākumu svinēšana, fanu kustība ieņem aizvien lielāku vietu latviešu kaislībās.

Līdzīgu efektu latviešos, šoreiz kā reakciju uz viena nē nepanesamām šausmām, izraisīja Krievijas iebrukums Ukrainā 2022. gada 24. februārī. Tikko attapušies no stinguma šoka, latvieši sāka stihiski organizēt palīdzību. Un jau nākamajā dienā, 25. februārī, laukumā pie Rīgas Kongresu nama Latvijas mūziķi un Latvijas Dziesmu un deju svētku kustības dalībnieki – kori, pūtēju orķestri, tautas deju kolektīvi un folkloras kopas – veltīja savus priekšnesumus Ukrainas atbalstam, vienojoties koncertā *Ukrainas brīvībai*. Koncerts notika ar mūziķa Ralfa Eilanda iniciatīvu. Mūziķa, protams, ka mūziķa. Jo mēs taču izdziedam bailes, atbalstu un naidu. Visi kopā. Kā labāki cilvēki viens otram cieši blakus.

Mazāka mēroga, taču ļoti līdzīgas akcijas norisinājās visās Latvijas pilsētās un pagastos. Un katra pašdarbības kolektīva repertuārā parādījās Ukrainas himna. Nodziedāsim to, ko mēs nevaram izteikt. „Atļaujiet mums vismaz Ukrainas himnu nodziedāt jūsu pasākumā,” saka maza ciematiņa senioru ansambļa vadītāja. „Mēs zinām, ka jums te skaista programma, un mums jau arī to balsu vairs nav nekādu, tikai savam priekam sanākam. Bet himnu mums vajag nodziedāt. Lūdzu.” Un Ukrainas himnu mēs nodziedājam arī Dziesmu svētkos.

Ja Latvijā redzat lielu skaitu dziedošu cilvēku, tad ziniet, ka noticis kaut kas ļoti svarīgs. Labs vai slikts.

Latvieši nelabrāt un reti iet protestos pret sadzīviskām neērtībām vai paužot neapmierinātību ar pastāvošo iekārtu. Vēl retāk šie protesti ir destruktīvi vai vardarbīgi. Nav jēgas darīt pāri nedz dzīvām būtnēm, nedz cilvēka radītām lietām. Tas situāciju neuzlabos.

Lieliska iespēja atrast draugus un domubiedrus ir dalība kādā pašdarbības kolektīvā, korī, deju kopā, ansamblī.

Iemācieties kādu latviešu dziesmu, pat ja jums nav izcili laba balss. Tas tiks novērtēts.

Nekad nekriticējiet Dziesmu svētkus! To drīkst darīt tikai paši latvieši.

Tas pats sakāms attiecībā uz kopīgas dziedāšanas tradīciju, kā arī nevēlēšanos doties protesta mītiņos. Mums pašiem šī īpašība ne vienmēr patīk, taču tā ir mūsējā.

Daba

Saprašanās ar dabu ir latvieša dzīvošanas pamats. Tieši saprašanās, nevis tās pakļaušana. Lielā mērā to nosaka Latvijas klimatiskie, dabas apstākļi. Klimats ir mērens, ar garām ziemām un paskopām vasarām. Ar minimālām dabas katastrofām – Latvijā nav zemestrīču un visaptverošu plūdu, reti ir vētras un postoša sausuma periodi. Negaiss, krusa, pavasara salnas ir bīstamākās dabas parādības. Latvijas zeme nav izteikti auglīga, taču visur ir pieejams ūdens un augsne, tātad – pilnīgi visa zeme ir dzīvošanai derīga. Un tieši cilvēka prasmes, zināšanas un ieguldītais darbs nosaka, cik labi tu šajā vietā dzīvoši. Retos gadījumos tevi iznīcinās dabas spēki; vairumā gadījumu tas būs slinkums, mulķība un alkātība.

Nesagādāsi malku ziemai – nosalsi; neiesēsi laikus labību – būsī badā; slikti izturēsies pret mājdzīvniekiem – tāpat būsī badā; nepazīsi savvaļas augus, ogas un sēnes – slimosi; neprātīsi lasīt laika zīmes – atkal būsī badā. Visi šie faktori ir lakoniski novērtēti sakāmvardā *Bads māca strādāt, aukstums – tecēt*.

Par labu dzīvošanu negādā mitoloģiskās dievības, tās var tikai palīdzēt:

*Es dieviņu mīļi lūdzu,
Nāc manīm palīgā.
Celies agri, gulsties vēlu,
Tad es tev palīdzēšu.*

Palīdzība tiek sniegta ar noteiktiem nosacījumiem, un tie nav saistīti ar rituāliem, pielūgsmi, bet gan ar paša cilvēka darbībām. Pat tādos kritiskos brīžos kā dzemdības, kad palīgā tiek aicinātas mātišķās dievības, sieviete saņem ieteikumu *Noslaucīt pirts taku, lai Laimai kājas nemetas*, nevis skaitīt lūgšanas.

Turklāt zināšanas par harmonisku sadzīvošanu ar dabu ir plaši izplatītas, jo latviešu tradicionālā dzīvesvieta gadsimtiem ilgi bijusi viensēta. Viensētā parasti dzīvoja vienas dzimtas pārstāvji vairākās paaudzēs, to kuplināja radi un palīgi. Saime. Tā ir vienota sistēma, latviešu izpratni par sociālās dzīves kārtību ir veidojusi viensēta, nevis ciemats, sādža, pilsēta. Iedzīvotāju skaits viensētās parasti nepārsniedza divdesmit cilvēku, līdz ar to teju katram saimes loceklim bija jāpārvalda virkne prasmju un zināšanu. Katrā sētā vajadzēja savu dziednieku, laika zīmju lasītāju, audēju, bitenieku, lauka darbu un būvdarbu meistar.

Iespējams, zināšanu par dabas parādībām, tās pazīšanas, plašā izplatība Latvijā saistāma tieši ar šo faktoru.

Arī patlaban Latvijā lielākā daļa cilvēku pazīst zāļu tējas un to ārstnieciskās īpašības. Zāļu tējas nopērkamas gan aptiekās, gan mājražotāju tirdziņos. Taču vislabākās ir tās, ko pazīstamās pļavās un mežmalās savācam paši.

Vācam ne tikai zāļu tējas, bet arī ogas un sēnes. Par sēnēm ir īpašs stāsts. Ne velti sēņošanas tradīcija 2023. gadā ir iekļauta Latvijas nemateriālā kultūras mantojuma sarakstā līdzās dziedāšanas tradīcijām, svētku svinēšanas paražām.*

*Augsta līmeņa valsts ierēdne stāsta: „Rudeņos man mašīnā vienmēr ir gumijas zābaki, sēņu groziņš un nazis. Braucot no pasākumiem reģionos, atceļā uz Rīgu noteikti ieiešu pārbaudīt sēņu mežus.”

Par sēņu ražām, datumu, kad tās pirmo reizi parādījušās tirgū, ziņo gan Latvijas mediji, gan sociālie tīkli.

Medijos līdzās oficiālajai laika prognozei regulāri parādās *laika vērotāju* ziņas, kurās cilvēki raksturo nākamās sezonas prognozes, izmantojot tautā pazīstamus dabas vērojumus. Šīs laika zīmes pazīst arī daudzi latvieši, sevišķi laukos, un tā ir populāra ikdienas sarunu tēma.*

*Sarkans saulriets ir uz laika maiņām, Žagatas uz ceļa, būs putenis!, Šodien Zvaigznes diena, re, ka saule paspīdēja, būs laba vasara.

Cieņu pret dabu pat vairāk par zināšanām raksturo attieksme. Nevērīga, alkatīga vai postoša izturēšanās pret dabas vērtībām ir tā parādība, kas Latvijas sabiedrībā izraisīs viennozīmīgu nosodījumu.

Mēs brīvdienās dodamies uz dabas takām, jūru, mežiem, upēm un ezeriem, uz savu radnieku lauku mājām. „Vasaras brīvdienās taču Rīga ir pilnīgi tukša! Man šķiet, ka es vienīgā te sēžu pie sava datora,” saka lielas NVO vadītāja.

Viena no plašākajām sabiedriskajām akcijām Latvijā ir Lielā talka, kas norisinās kopš 2008. gada un kļuvusi par tiešām populāru, masveidīgu pasākumu. Augstāko valsts amatpersonu piedalīšanās šajā talkā, turklāt reāli strādājot, nevis tikai uzrunājot talciniekus, jau ir kļuvusi par normu. Tie, kuri Latvijā jau piedzīvojuši Lielo talku, zinās, ka pašvaldību un pagastu vadītāji talkos plecu pie pleca ar vietējiem iedzīvotājiem. Talkas organizatori atzīst, ka 15 gadu laikā dabā izmesto atkritumu skaits ir samazinājies uz pusi. Jā, atkritumu izmešana dabā atturīgajos latviešos radīs patiesu sašutumu. Pudele, kas nomesta pilsētā, tiek biežāk pamanīta, taču istas dusmas izraisa mežā atstātā.

Dabas piesārņošana un nevajadzīga tās bagātības lietošana Latvijā tiek intuitīvi uztverta kā aizvainojums dzīvošanas pamatiem, mūsu tradīciju un eksistences ārdīšana.

Šis aizvainojums var izpausties dažāda mēroga parādībās. Piemēram, viens no sabiedrībā vairāk pieminētajiem padomju okupācijas noziegumiem ir īpaša dabas pieminekļa – Staburaga klints Daugavā – iznīcināšana, uzbūvējot Aizkraukles HES.

Ikdienā draudzīgas attiecības var neglābjami sabojāt puķu plūksna ziedošā pļavā, brienot kā zilonim, mīdīšanās pa ogu pilniem ciņiem, sēņu raušana ar saknēm, savākšana vairāk, nekā varēsi patērēt. Ziemassvētku eglītes izvēle.

Ziemassvētku eglīšu ienākšana latviešu mājās ir vesels process. Retais latvietis lietos mākslīgo egli, tie taču nav nekādi svētki, smaržas nav un vispār! Pilsētās, protams, daudzi eglītes iegādājas, un diskusijas par to, vai varbūt labāk ir iegādāties eglīti podiņā, kļūst aizvien populārākas. Aizvien lielāka uzmanība tiek veltīta tam, kā eglītes pēc svētkiem tiek savāktas, jo šķiet necienīgi tās vienkārši izmest pie atkritumu konteineriem.

Tomēr par pašu labāko veidu latvieši atzīst eglītes izvēli dabā, pēc tās dodoties visai ģimenei. Uz šo nacionāla mēroga vēlmi ir reaģējusi arī VAS *Latvijas valsts meži*, kam pieder 50% no visām Latvijas mežu platībām. Katru gadu ikviens Latvijas iedzīvotājs Ziemassvētku laikā drīkst šajos mežos paņemt sev vienu svētku eglīti. Eglītes drīkst ņemt no grāvmalēm, zem elektrolīnijām, ne jau no jaunaudzēm. Šķiet, ka nekādi papildu skaidrojumi vairs nav vajadzīgi. Dodies pēc egles ar īstu svētku prieku!

Tomēr pieredzes stāsts liecina ko citu.

Latvijā kopā ar bērniem iebraukusi ukraiņu sieviete ar patiesu sajūsmu stāsta latviešu ģimenei: „Un tā jūsu tradīcija iet pēc eglītes! Kā mēs ar puikām priecājāties, mežā tik skaisti bija, un tik dziļš sniegs! Vecākais ieraudzīja skaistu eglīti, brida pie tās, iekrita līdz padusēm sniegā. Nu visu egli jau nevarēja nozāgēt, par lielu. Nozāgēja līdz pusei, galotni. Atnesām mājās paši, tik skaisti!”

Latviešu ģimenes sejas sastingst. Ukraiņu sieviete viņi nesaka neko. Un dzirdētais netiek tūlīt pārrunāts arī savā starpā. Kā tad pateiksi to, ko paaudzes tev asinīs ierakstījušas:

*Raujiet, meitas, ko raudamas,
Galotnītes neraujiet;
Lai palika galotnīte, kur putniem uzņemties,
Kur putniem uzņemties, vējiņam vēdināt.*

Tikai pēc pāris dienām jaunākā latviete, trīsdesmitgadniece, atzīst mātei: „Ja tā padomā, neviens man to nekad nav teicis. Ka nedrīkst galotni eglei nozāgēt. Bet es to vienmēr esmu zinājusi.”

Ir goda lieta pacelt mežā nomestu papīru, pat ja esi Latvijas Valsts prezidents.

Goda lieta ir arī piedalīšanās Lielajā talkā.

Alkatīga, patērējoša attieksme pret dabas vērtībām, arī tām, kas iegūstamas pilnīgi par brīvu, Latvijā nav pieņemama.

Vācot Latvijas dabā zāļu tējas, ogas, sēnes, vispirms noskaidrojiet, kam pieder šī vieta. Privātīpašumā dabas veltes iegūstamas, tikai saskaņojot ar saimnieku.

Nekad neņemiet vairāk, kā jums nepieciešams. Tikai tik, cik varēsiet saprātīgi patērēt.

Vācot dabas veltes, nepostiet apkārtējo zemsedzi un augus. Pļavas nobradāšana, sūnu izārdīšana mežā ir nosodāma rīcība.

Esot dabā, izturieties klusi, nebļautieties un skaļi nesarunājieties. Netraucējiet putnus un dzīvniekus, kā arī tos cilvēkus, kurus, iespējams, satiksiet mežā. Nevajag arī tuvoties citam ogotājam, sēņotājam, sākt sarunu. Vairumam latviešu došanās ogās un sēnēs nav izdzīvošanas jautājums. Tā ir atpūta, saskaņas atjaunošana, pat meditācija. Un šajā procesā neietilpst nedz svešas sarunas, nedz komunikācija ar nepazīstamiem cilvēkiem. Vēršanās pie citiem pieļaujama tikai tad, ja nepieciešama palīdzība.

Dodoties dabā, izturieties saudzīgi pret visu apkārtējo. Latvijā pāridarījums dabai tiek nosodīts pat vairāk nekā pāridarījums cilvēkam. Cilvēks var pats būt vainojams pie sliktas izturēšanās pret sevi, taču koks vai puķe nebūs vainojama nekad.

Atbildīga attieksme pret atkritumu apsaimniekošanu demonstrē jūsu attieksmi pret dabu. Sava atkritumu apsaimniekotāja noskaidrošana, atbilstošo konteineru izmantošana ir svarīga mājsaimniecības uzdevumu daļa. Patvaļīga atkritumu izmešana dabā ir sodāma darbība, un šis būs tas gadījums, kad latvieši par jums ziņos policijai.

Dzīvošana

Viensēta, kas gadu tūkstošiem ir bijusi latviešu tradicionālā dzīvesvieta, ir harmoniska dabas sastāvdaļa, tā tiek būvēta saskaņā ar apkārtējās vides estētiku.

Nav iedomājama sena latviešu māja, kuru neieskauj lieli koki. Liepas, ozoli, ābeles. Koki, kas saistās ar folkloras tradīcijām, koki, kas iezīmē cilvēka mājvietas klātbūtni mežu un purvu ielokos. Koku stādīšanas tradīcija pie mājām, skolām, sabiedriskām vietām joprojām ir klātesoša tradīcija. Bieži vien iestādītais koks saistās ar svarīgu dzīves notikumu, veltīts kādam dzimtas loceklim. Un koka labsajūta tiek saistīta ar šo cilvēku. To atspoguļojas gan senāko, gan jaunāko laiku tradīcijas.*

*Tautasdziesmā, kuras vecums vērtējams ap 16. gadsimtu, jauns vīrietis novēl kokam, nevis vecākiem, pārdzīvot zaudējuma sāpes:

*Es karā aiziedams,
Krustu cirtu ozolā;
Lai neraud, tēvs, māmiņa,
Lai raud krusta ozoliņš.*

Populārā latviešu rakstnieka Rūdolfa Blaumaņa (1863–1908) novelē *Indrāni* dzimtas traģēdija izvēršas par ošu nociršanu, lai uzbūvētu jaunas ēkas. Līdzīgas tēmas latviešu literatūrā ir sastopamas ļoti bieži, taču *Indrānu* pieminējums ir plaši atpazīstams paaudžu konflikta piemērs.

Daudzas Latvijas lauku skolas lepojas ar *Ulmaņa ozoliem*, minot konkrētu gadu un notikumu, kad tos pie jaunatklātajām skolām stādījis Latvijas prezidents Kārlis Ulmanis (1877–1942). Gan skolas, gan citas iestādes saudzē kokus, ko stādījuši Latvijas prezidenti vai citas ievērojamas personas starpkaru laikā.

Tāpat kā koki, latviešu viensētu raksturo puķu stādījumi. Ceļojot pa mūsdienu Latviju, šī parādība pārsteigs – lai cik pelēka un pieticīga būtu māja, puķu dobes pie tās būs vienmēr. Arī jau zudusi mājvieta ir atpazīstama pēc lieliem kokiem, krūmiem un tradicionālajām mājas puķēm. Ābeles, liepas, ceriņkrūmi, dienziendes, studentu nelķes un sniegpulkstenīšu baltās sauļas pavasaros liecinās par to, ka šeit atradusies viensēta.

Par mājvietu neliecina žogi. Tie Latvijā sastopami tikai pilsētās, un arī tur ne vienmēr. Viensēta, cilvēka mājvieta, ir harmoniska apkārtējās vides daļa, mums nav nepieciešams no tās norobežoties. *Nav tāda žoga, kam nevar tikt pāri* – liecina latviešu sakāmvārdi. Viensētas atrodas pietiekami tālu viena no otras, nav nekādas vajadzības slēpties no kaimiņa. Ja redzam, kas notiek kaimiņa sētā, tad tā jau vairs nav laba mājvieta.*

*Pagājušā gadsimta 70.gados dzīve Latvijas kolhozos kļuva aizvien pieņemamāka. Sevišķi tajos, ko vadīja saprātīgi priekšsēdētāji. Tur būvēja kultūras namus, skolas, bērnudārzus, arī modernas individuālās mājas ciematos. Tradicionāli tās pilnīgi par velti tika piešķirtas jauniešiem speciālistiem, labākajiem kolhoza strādniekiem. Kāda pārtikuša kolhoza priekšsēdētājs piedāvāja jaunu māju ļoti labai cūkkopei Lūcijai. Viņai pieci mazi bērni, vīrs pēc negadījuma meža darbos smagi sasilmis.

Dzīvo visa saime viensētā, kilometrus trīs no centra, ceļš uz fermu, bērniem uz skolu katru dienu kājām mērojams. Atbraucis priekšnieks pie Lūcijas smaidīgs, jaunās mājas atslēga rokā, saka: „Pārcelieties, norīkosim mašīnu, palīgus, būs Tev beidzot laba dzīve! Siltums, silts ūdens, vannas istaba, veļasmašīna, virtuve ar gāzes plīti, kā cilvēki dzīvosiet.” Bet klusā un pieticīgā Lūcija saka: „Ko ta Tu, priekšniek, man piedāvā? Tur dzīvojot, es tak no sava pagalma kaimiņa logā ar sīpolu varu iemest, tā nav nekāda māja! Nevaru es tur dzīvot, necelsimies nekur.” Tā arī palika savā sētā. Ar malkas plīti un ūdeni akā. Izaudzināja pulciņu mazbērnu, kaimiņu logus neapdraudot.

Amatniecība

Latvijā ir stipras un vēl aizvien dzīvi uzturētas amatniecības tradīcijas. Lielā mērā amatniecības nozīmi latvieša dzīvesveidā nosaka arī aizvien izplatītais apdzīvotības modelis – viensētas un viensētu grupas, ciematu un skrajciemu lielais attālums no pilsētām.

Kopš Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā amatniekiem, mājražotājiem un mikrouzņēmumiem ir bijis pieejams liels Eiropas Savienības fondu atbalsts, taču tas nav galvenais iemesls, kādēļ Latvijā amatniecība un amatnieks aizvien ir svarīga kultūras, dzīvesveida un sabiedrības daļa.

Drīzāk amatniecības prestižu nosaka mūsu vērtību skala, kurā lielākā vērtība ir tam, ko tu proti, nevis tam, kas tev pieder. Savukārt šādu vērtību skalu vēsturiski izveidojušas biežās varas un politisko iekārtu maiņas, izsūtīšanas un turīgākās sabiedrības daļas represijas. Vienā dienā bagāts saimnieks varēja zaudēt visu savu mantu un iedzīvi, taču zināšanas un prasmes cilvēkiem nespēja atņemt nekāda vara. Prasmīgs cilvēks spēs izdzīvot jebkādos laikos.

Mūsdienās amatniecība ir viens no Latvijas zīmoliem starptautiskajā vidē. Mēs varam lepoties ar mūsu amatnieku kvalitātes standartiem, izstrādājumu estētisko un dizaina vērtību, daudzveidību, amatnieku tehnoloģiskajām zināšanām. Latvijas amatniecības trīs pīlāri:

—● Kvalitāte. Mēs labi saprotam atšķirību starp vaļasprieku un profesionalitāti. Amatnieks ir sava aroda profesionālis, visbiežāk ieguvis vismaz vidējo profesionālo izglītību, apguvis tehnoloģijas, studējis materiālmācību, mākslas vēstures un vizuālās mākslas pamatus.

—● Funkcionalitāte. Nav labais tonis turēt mājās liekas mantas, visam jābūt izmantojamam, ērtam. Darbarīki, sadzīves priekšmeti, trauki, apģērbs, mēbeles – jebkuram tradicionālās amatniecības izstrādājumam vispirms jābūt labi lietojamam. Ja priekšmets ir gan skaists, gan funkcionāls, to pirks, un tādu ir vērts ražot.

—● Kultūrvēstures elementu saglabāšana un transformācija. Amatniecība Latvijā ir sava veida stāsts par mums, mūsu kultūru un vēsturi. Maz ir tādu amatnieku, kuru darbos nav iestrādāts kāds Latvijas kultūras mantojuma elements. Tas var izpausties paša amatnieka dzīvē – amats pārmantots paaudzēs; tehnoloģijās – kāds no ražošanas posmiem ir balstīts tradicionālajās prasmēs; dizainā – krāsu, formu, ornamentu, funkcionalitātes izvēlē; izstrādājuma mārketinga elementos – leģendā, nosaukumā, reklāmas materiālu noformējumā, utt. Pavisam neapzināti un brīvprātīgi Latvijas amatnieki ir uzņēmušies kultūras un vēstures prakses mediatoru lomu cauri laikiem.

Gandrīz katrā lauku kopienā dzīvo kāds amatnieks vai ģimene, kuras dzīvesveids ir amatniecība. Bieži šie cilvēki ir kopienas ideju ģeneratori vai neformālie līderi un tiem ir liela ietekme kopienas dzīvē. Zināšanas, prasmes, plašs redzesloks un radošs gars vienmēr pievelk citus cilvēkus, iedvesmo un veido ap sevi dažāda veida kustību, ienes jaunas vēsmas. Tieši tāpēc amatnieks Latvijā ir un paliek augstu novērtēts un cienīts, bet amatniecībai kopumā ir pietiekami augsts prestižs, lai kļūtu par vienu no valsts starptautiskās atpazīstamības zīmēm.

Godi

Latvisko godu tradīcijas nepārtraukti transformējas, pielāgojoties laikam, taču daži elementi un īpatnības aizvien saglabājas, īpaši laukos. Pilsētvidē un globālisma, kultūru sajaukšanās dēļ gandrīz izzudušas latviskās krustabu (bērna uzņemšana dzimtā), iesvētību (jaunieša iniciācija pieaugušo kārtā) tradīcijas, kāzu un bērnu tradīcijas un ar tām saistītie rituāli.

Tomēr vēl aizvien pietiekami daudz ģimeņu kopienas vai gadskārtu svētkos izmanto kādu no latvisko godu vēsturiskajiem elementiem. Piemēram, kāzās bieži notiek mičošanas rituāls un līgavas pūra atrādīšana (dalīšana), pat ja kopumā kāzu norises scenārijs ir tālu no latviskajām tradīcijām. Gadskārtu svētkos gandrīz vienmēr tiek ievēroti pamata vēsturiskie kanoni. Laukos cilvēka aizvadīšana mūžībā aizvien pakļauta daudziem nerakstītiem likumiem, kas pārmantoti no paaudzes paaudzē.

Pagāniskās tradīcijas godu svinēšanā Latvijā vienmēr ņemušas virsroku pār kristietības tradīcijām. Kristietības elementi, nenoliedzami, ir integrēti, taču nebūt nav galvenie. Piemēram, Lieldienas latvietim vairāk ir saistītas ar Saules un dabas ritiem, arī Ziemassvētki. Arī iepriekš minētās krustabas un iesvētības, kāzas un bēres aizvien svinētas vairāk kā cilvēka dzīves gājuma posmu atzīmēšanas, iniciācijas, dabiskā dzīves cikla, nevis kristietības rituāli. Lielākie latviešu svētki – vasaras saulgrieži jeb Jāņi – ir pilnībā pagānisma rituālu caurausti.

Liela loma latvisko godu tradīciju izzušanā ir pakalpojumu un servisa plašajam piedāvājumam, tai skaitā arī Latvijas laukos. Vēl 20. gadsimta 90. gados Latvijā kāzu un bērnu norise pilnībā notika mājās, viensētās. Nerakstītie, pārmantotie un ilgstošu laika pārbaudi izturējušie norises scenāriji mājiniekiem būtiski atviegloja šādu godu organizēšanu. Sagatavošanas darbu secība, pienākumu sadale, ēdienkarte, galda klājums, viesu sagaidīšana un pavadīšana, norises vietas noformējums, apģērbs, pašu godu norise un rituāli – tas viss pārņemts paaudzēs un ir stingrs, lai arī nerakstīts likums. Atkāpes no paražām, tradīcijām pat tika uzņemtas ar neizpratni un zināmu nosodījumu: „Kā tad tā? Tā nav pieņemts!”

Latviskajā tradīcijā uzaicinājums, ielūgums uz godiem ir gan pienākums, gan pagodinājums, savukārt uzņemošā puse apzinās un uzņemas atbildību, lai viss notiktu pēc nerakstītajiem likumiem, jeb ar godu, veiksmīgi, kā pienākas.

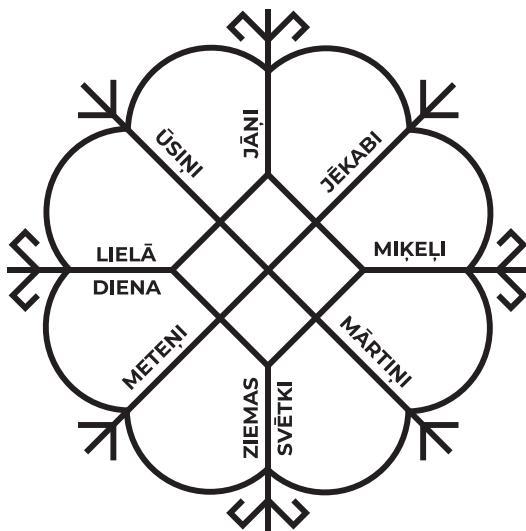
Lauku vidē bija un aizvien ir ierasts, ka lielākajos, ar cilvēka dzīves ciklu saistītajos gados piedalās ne tikai ģimene vai dzimta, bet arī kopiena. Kāzas un bēres nav iedomājamas tikai ģimenes lokā, vienmēr tiek aicināti arī kaimiņi. Tādās reizēs visas nesaskaņas tiek noliktas malā – jaunas ģimenes dibināšana vai cilvēka aiziešana ir svarīgāka par sadzīviskām nebūšanām.

Pamatā par godiem tiek uzskatīti tieši ģimenes un dzimtas notikumi: cilvēka piedzimšana, precības un aizvadīšana mūžībā. Tomēr latviešiem ir arī godi, kas saistīti ar saimniekošanu un gadskārtu ritiem.

Apsējības (pavasara sējas pabeigšana), apkūlības (ražas novākšana), aptaļķi (talkas noslēgums) – arī šie ir sava veida godi, kas tiek svinēti kā pateicība par kopienas palīdzību lielajos saimniekošanas darbos, kas vienam saimniekam nebūtu pa spēkam. Apkūlības, lai arī transformētā veidā, Latvijā aizvien plaši atzīmē ciematos kā Ražas svētkus, savukārt aptaļķi pārvērtušies par Lielās talkas akciju visas valsts mērogā.

Gadskārtu svētkus latvieši nekad nav pārtraukuši svinēt, turklāt šajos svētkos visvairāk saglabājušās senās tradīcijas, kas sakņojas pagānismā. Pēdējos gados gadskārtu svētku svinēšana tikai vēršas plašumā, norisē izmantojot gan senās tradīcijas, gan ieviešot arī jaunus elementus. Lielu daļu gadskārtu svētku rituālu, tradicionālo ēdienu un uzvedības kanonu saglabājušās latviešu tautasdziesmas un dabas ticējumi. Aizvien populāras ir maskošānās tradīcijas (ķekatas, budēļi), kas notiek no Mārtiņiem līdz Meteņiem.

Daudzās latviešu mājās blakus parastajam kalendāram ir arī Saules kalendārs, kurš rāda gadskārtu svinamos un atzīmējamus svētkus.

Latviešu godu tradīcijas ir folklorā, dzīvesveidā un dabas norisēs balstīts nemateriālais kultūras mantojums, kas izpaužas lielākoties veiksme un auglības rituālos. Lai arī pirmajā brīdī daudzi no šiem rituāliem šķiet ar tīri maģisku, mistisku nozīmi, gandrīz katram no tiem var atrast racionālu, praktisku izskaidrojumu. Piemēram: Meteņos tradicionāli ierasts braukt tālos ciemos. Kāpēc? Tāpēc, ka tas ir pēdējais laiks, kad ceļš ir sasalis un tāls brauciens diezgan noteikti var notikt, pirms lielajiem pavasara šķīdoņiem un tālāk sekojošiem pavasara darbiem tas ir pēdējais laiks, kad apciemot tālus radus.

Ir rituāli ar psihoterapeitisku nozīmi. Budēļos, ķekatās iešana dod iemeslu garajā, tumšajā ziemā ienest drusku jautrības, bet bērniem mazina bailes no tumsas un svešiniekiem. Daudzās stingrās bērnu tradīcijas, savukārt, vērstas uz palicēju mierināšanu – ja visi rituāli tiks izpildīti kā nākas, tad mirušais aizies mierā, bet pirmajās dienās pēc tuvinieka nāves ir tik sīki jāseko dažādiem noteikumiem, ka grimt dziļās sērās neatliek laika, cilvēki ir pārāk nodarbināti.

Pareģošana, buršanās un rotaļas ir vēl viena godu rituālu daļa. Tautas ticējumi, kas pareģo vai piebur laika apstākļus, aizvien ir populāri. Īpaši daudz ticējumu ir par Lieldienām, piemēram, Ja Lieldienās pāri ceļam iet vardes, būs lietaina vasara. Lieldienās līst – būs ražīga vasara, govīs dos daudz piena un aitām būs gara vilna. Lieldienās jāšūpojas, tad odi nekodīs, utt.

Buršanos parasti piekopj jaunas meitas, lai uzzinātu, kad precēsies un kāds būs precinieks, un buršanās īstais laiks ir vai nu Ziemassvētku, vai Jāņu nakts. Dažādas maģiskas izdarības pavada arī jauno pāri kāzās, piemēram, kāzu naktī zem gultas jānoliek cirvis, tad pirmdzimtais būs dēls. Lai arī šos rituālus labprāt piekopj, tie tomēr netiek uztverti nopietni, bet gan kā jautra izklaide un savstarpēja zobošanās.

Urbanizācija, globalizācija un dzīvesveida izmaiņas kopumā neizbēgami transformē vai daļēji iznīcina arī latviešu godu tradīcijas, tomēr pilnībā izdzēst no latviešu apziņas tās nespēja ne kristietības ienākšana, ne padomju gadi. Ņemot vērā aizvien sabiedrībā valdošo cieņu pret lielajām vērtībām – folkloru, etnogrāfiju un bijību pret dabu, godu svinēšanas elementi arī mūsdienās tiek plaši lietoti gan ģimenēs un kopienās, gan valsts lielo notikumu svinēšanā.

Dzīvesveida krīzes

Uz pilsētām un citām valstīm latvieši sāk pārcelties tikai 19. gadsimta vidū. Izceļošanas motīvs ir izglītošanās, kā arī savas zemes iegūšana īpašumā. Sākot ar 1840. gadu, latviešu kolonijas izveidojas Krievijas teritorijā, kur tiek piedāvāta zeme, savukārt 2500 latviešu izceļošana uz Brazīliju īsi pēc Pirmā pasaules kara ir reliģiskos apsvērumos balstīta.

Būtiskākās dzīvesveida krīzes Latvijā norisinās 20. gadsimtā, un arī šā gadsimta pirmie 23 gadi ir atnesuši lielas izmaiņas.

Otrā pasaules kara beigās 1945. gadā iezīmē vienu no lielākajām krīzēm. Nozīmīga daļa latviešu inteliģences, uzņēmēju, arī pārtikušu zemnieku dodas emigrācijā, bēgot no padomju varas represijām. Emigrējušo skaits veido no 120 līdz 150 tūkstošiem cilvēku.

Padomju represijas ir jau piedzīvotas, 1941. gada deportācijās uz Sibīriju tika aizvesti vairāk nekā 15 tūkstoši cilvēku. 1949. gada 25. marta deportācijas skar jau 42 tūkstošus iedzīvotāju, un šie deportējamie pamatā ir no lauku reģioniem. Kopumā šajā laikā savu zemi un mājas bija spiesta atstāt piektā daļa visas latviešu tautas.

Deportācijām seko padomju varas īstenotā kolektivizācija, atlikušos lauku iedzīvotājus piespiežot iesaistīties kolektīvajās saimniecībās. Tas notiek nežēlīgi un sāpīgi, jo visi taču zina, ka *Kopus cūka nebarojas*.

Pilsētās, savukārt, masveidīgi tiek iepludināti krievvalodīgie iedzīvotāji, pilnībā mainot gan sabiedrības sastāvu, gan dzīves vidi, gan tradīcijas. Padomju perioda vidus posmā, 20. gadsimta 70. gados, krievvalodīgo iedzīvotāju skaits Latvijā sasniedz 50%. Tas ir atstājis būtisku ietekmi arī uz mūsdienu dzīvi, jo lielākā daļa šo cilvēku mūsu valsti neatstāja arī pēc neatkarības atjaunošanas un iekļaušanās demokrātiskas Eiropas Savienības dalībvalstu sabiedrībā ne visiem ir izdevusies.

Padomju laika ražošanas ēku drupas, kā arī joprojām apdzīvotas daudzdzīvokļu mājas ir padomju laika mantojums, kas ilgtermiņā sabojājis Latvijas ainavu gan pilsētās, gan it īpaši lauku teritorijās.

Nākamo dzīvesveida krīzi iezīmē Padomju Savienības sabrukums un Latvijas valstiskās neatkarības atjaunošana 1991. gadā. Pilnībā mainās politiskā un ekonomiskā sistēma, likumdošana, īpašumu attiecības. Un tas nenorisinās viegli. Jau neregulētā valsts īpašuma izmantošana tiek pārtraukta, sākas privatizācijas procesi. Mēs šo situāciju nepazīstam. Līdzīgi kā vairākās postpadomju valstīs, arī Latvijā jēdziens *deviņdesmitie* apzīmē haosa un transformācijas laiku – sabiedrības noslāņošanas, īpašuma privatizāciju, uzkrājumu zaudēšanu, bezdarbu, korupciju, organizēto noziedzību, likuma varas vājumu un nedrošību. Tomēr valstiskā neatkarība ir atjaunota, un vērtību sistēma mūs mudina atgriezties *zelta laikos*; tautas priekšstatos par labu dzīvi pirms kariem un okupācijas.

Cilvēki atgūst bijušos īpašumus, samērā daudzi latvieši atgriežas no emigrācijas, ar lauksaimniecību sāk nodarboties inteligences pārstāvji, pilsētnieki, jo tas ir viens no priekšstatiem par labu Latviju. Vairumā gadījumu gan šie mēģinājumi ir neveiksmīgi.

Bezdarbs kritiskāk skar lauku reģionus, un tie sāk iztukšoties. Latvieši brauc uz pilsētām meklēt darbu, taču arī tur tas nav viegli atrodamas. Situācija sakārtojas apmēram 10 gadu laikā, un Latvija sāk sarunas par dalību Eiropas Savienībā, 2004. gadā kļūstot par pilntiesīgu dalībvalsti.

Taču tas izraisa vēl vienu dzīvesveida krīzi. Atveroties Eiropas darba tirgum, daudzi dodas strādāt uz Rietumeiropu. Īrija, Apvienotā Karaliste, Vācija, Zviedrija, Dānija ir valstis, kurās jauni, darbaspējīgi latvieši meklē labāku dzīvi.

Šo labprātīgās emigrācijas vilni būtiski pastiprina 2007.–2008. gada globālā finanšu krīze. Pēc aptuveniem aprēķiniem, laika periodā no 2004. gada uz ārvalstīm ir izbraukuši aptuveni 300 000 Latvijas iedzīvotāju.

Šis skaits nav precīzi nosakāms, jo liela daļa latviešu dzimtenē saglabā savu deklarēto dzīvesvietu, māju, dzīvokli. Daudzi dodas ar domu *tikai pagaidām*, un, neraugoties uz to, ka šis *pagaidām* ilgst jau 20 gadu, vairums saikni ar Latviju saglabā. Nozīmīga daļa šā perioda emigrantu atzīst: „Dzīve ir Latvijā. Te ir draugi, ģimene, svētki, daba. Tur es tikai strādāju.” Latvijā dzīvojošo vidū šī emigrācija netiek augstu vērtēta. Mēs lepojamies ar tiem, kuri nes Latvijas vārdu pasaulē, – mūziķiem, sportistiem, zinātniekiem, māksliniekiem. Taču uzslavas cilvēkiem, kuri citā zemē apmetušies tikai ekonomiski labākas dzīves dēļ, Latvijā dzirdēsim reti.

Mūsdienām raksturīga Latvijas lauku ainavas iezīme ir pamestas, neapdzīvotas lauku sētas. Sekas ekonomiskajām izmaiņām, emigrācijai uz pilsētām vai citām valstīm. Taču, ja vēlēties iegādāties vai iznomāt kādu neapdzīvotu viensētu, šī vēlme kļūs teju par neiespējamo misiju.

Latvieši nelabprāt pamet savas mājas. Nelabprāt pārdod vai iznomā. Neraugoties uz ekonomiskajiem zaudējumiem, ļoti bieži dzimtas mājas tiek saglabātas īpašumā arī tad, ja tajās neviens nedzīvo un īpašniekiem nav līdzekļu sētas atjaunošanai.

Pilsētās strādājošie latvieši bieži saglabā ciešu saikni ar lauku mājām, jo gandrīz visiem ir kādi laukos dzīvojoši radi. Mājas tiek koptas un uzturētas ar domu šeit dzīvot pensijas vecumā vai labākos laikos, kad ārzemēs un pilsētās būs sapelnīta nauda.*

*„Es te atbraucu vasarā, nopļāju zāli. Rudenī ābolus salasu, iekurinu krāsni. Nevaru to pārdot. Kad vairs nespēšu piebraukāt, tad lai notiek, kas notikdams.”

„Visi tie mūsu pagasta iedzīvotāji, kas uz Rīgu pārcēlušies, visi brīvdienās brauc uz savām mājām! Es pa logu redzu tās mašīnas, kas piektdienas vakaros atbrauc, piekrautas ar būvmateriāliem, darba instrumentiem, un svētdienas vakaros brauc atpakaļ ar gurķīšiem, tomātiem, kartupeļiem un āboliem piekrautas.” Svētdienu vakara mašīnās nav tikai kartupeļi. Tur ceļo atjaunotā saskaņa ar savām saknēm, priekšstats par labu dzīvi; pārliecība, ka šī labā dzīve noteikti pienāks.

Globālā Covid-19 pandēmija, kas ir viena no lielākajām pēdējo gadu krīzēm, Latvijā tika pārdzīvota salīdzinoši mierīgi. Bez šaubām, ar smagiem ekonomiskiem zaudējumiem. Taču ar ne pārāk smagām sociālās dzīves izmaiņām. Mums, protams, pietrūka koncertu, teātra izrāžu, lielveikalu, svētku un viesību. Tomēr jāatzīst, ka Ziemeļvalstīm veltītā anekdote *O, Covid-19 ierobežojumi ir atcelti, mēs beidzot varēsim atgriezties pie savas ierastās distances. Tie divi metri bija pārāk tuvu!* lielā mērā ir attiecināma arī uz Latviju.

Mēs ļoti novērtējam iespēju strādāt attālināti, un bieži vien tas tika darīts no lauku mājām. Šis periods darbaspējas vecuma iedzīvotājiem mudināja mainīt dzīvesvietas no Rīgas uz mazpilsētām vai laukiem. Un mūsdienā Latvijā labi atalgoti, kvalificēti attālinātā darba veicēji mazos ciematos, lauku viensētās vairs nav nekas unikāls.

Dzīvesveida krīžu kontekstā ir jāpieskaras 2015. gada notikumiem Eiropā, kas saistās ar tā saukto migrācijas krīzi Eiropas Savienībā. Latviju šī imigrācijas plūsma skāra salīdzinoši neliels, taču informatīvā telpa tika satricināta ļoti būtiski. Nozīmīgas daļas Latvijas iedzīvotāju attieksme pret bēgļiem izrādījās klaji noraidoša. Nezināmu iebraucēju uzņemšanai, viņu atbalstīšanai mēs nebijām gatavi nedz ekonomiski, nedz psiholoģiski. Reaģējot uz šo situāciju, 2015. gadā izveidojās brīvprātīgo kustība *Gribu palīdzēt bēgļiem*, kas nu jau kļuvusi par vienu no spēcīgākajām Latvijas NVO.

Latvijā pārskatāmā vēstures posmā nav nozīmīgas pieredzes bēgļu uzņemšanā. Emigrācijā ir devušies latvieši paši, bēgot no politiskās vajāšanas un smagas ekonomiskās dzīves. Izvesti deportācijās. Un imigrācija sabiedrības dzīvajā atmiņā saistās ar padomju laikā iepludināto iedzīvotāju masu; tā ir negatīvā pieredze.

Krievijas sāktais pilna mēroga iebrukums Ukrainā iezīmē jaunu dzīvesveida krīzi. Pēdējo divu gadu laikā, bēgot no nežēlīgas karadarbības, Latvijā ieradās vairāk nekā 40 000 Ukrainas civiliedzīvotāju. Un daudziem Latvija kļuva par mājām. Atšķirībā no 2015. gada krīzes Latvijas iedzīvotāju reakcija 2022. gadā bija pretēja. Ukrainas cilvēki tūlīt tika uztverti kā savējie. Dziļā nelaimē nonākuši savējie. Mēs pazīstam Krievijas varu gan gadsimtu vēsturē, gan savā dzīvajā atmiņā un esam gatavi sniegt visu iespējamo atbalstu cilvēkiem, kuri no tās rod patvērumu mūsu zemē. Taču mums visiem kopā ir jāpārcēš šo krīzi padarīt iespējami maigu. Latviešiem jāatceras, ka Ukrainas cilvēki bēg no kara, nevis no nabadzības. Meklē dzīvojamu, nevis pārtikušāku dzīvi. Un Latvijā tā ir iespējama.

Par īstu māju latvieši uzskata viensētu. Mums nav jāredz, ko dara kaimiņi, pat ja dzīvojam tuvu viens otram.

Māja nav tikai būve. Tā ir cilvēka veidota pasaules daļa – koki, puķes, dārzs, pagalms. Tai nav jābūt nožogotai.

Lauku mājas Latvijā reti kad ir pamestas vai bezsaimnieka. Tās gaida labākus laikus.

Izteiciena *Es pārceļšos citur* lietošana, šo pārceļšanos pasniedzot kā ikdienišķu parādību, var radīt negatīvu nostāju. Mājokļa vai pat mītnes valsts maiņa ir smags process, pret to ir jāizturas nopietni. Ne tikai materiālā, bet pat vairāk emocionālā nozīmē.

Latviešu privātā telpa gan fiziski, gan emocionāli ir liela, un tā tiek aizsargāta. Uzmanīgi pavērojiet attālumu starp sarunu biedriem latviešiem. Tiek saglabāta distance, ja vien tas iespējams. Komunikācija pārāk tuvā attālumā mums rada neērtības sajūtu.

Mēs nelabprāt izīrējam mājas vai dzīvokļus, pat ja paši tos neizmantojam. Izīrēšana saistās ar privātās telpas zaudējumu. Latvietis ļoti sāpīgi uztvers sabojātu dzīvojamo telpu un ilgi to atcerēsies. Labāk izšķirsies par naudas, nevis privātās telpas zaudējumu.

Privātā telpa tiek sargāta, arī dzīvojot pilsētā. Kaimiņi, kas gadiem dzīvo vienā daudzstāvu mājas kāpņu telpā, viens otru nepazīstot, Latvijā nav retums.

Pret citām kultūrām, svešiniekiem kopumā latvieši izturas piesardzīgi. Mums cilvēku iepazīšanai ir nepieciešams laiks. Tas nenotiek ātri. Taču tad, kad viedoklis formulēts, tas reti tiek mainīts.

Mājā vai dzīvoklī var ienākt tikai pēc saimnieka/saimnieces uzaicinājuma. Pat ja dzīvesvieta ir ļoti vienkārša, tās durvju atvēršana mazpazīstamam cilvēkam ir nozīmīga satuvināšanās. Izņēmuma gadījums ir palīdzības sniegšana.

Pārāk draudzīga, neformāla saruna var tikt uztverta kā privātās telpas pārkāpums. Šāds pārkāpums noteikti ir iztaujāšana par ģimenes stāvokli, bērniem, ienākumiem, veselību, ēšanas paradumiem.

Drošā komunikācijas tēma ir ārtelpa. Daba, arī dārzs. Uzslavas izteikšana dārzam, tajā augošajām puķēm Latvijā ir pieklājīgas sarunas standarts.

Tas izpaužas pat valsts un pašvaldību institūcijās. Komplimenti par veselīgiem telpaugiem (ja tādi iestādē ir) samērā droši raisīs smaidu sagurušas, aizņemtas ierēdnes sejā. Bet kompliments par tērpu, frizūru, rotām jau būs pārāk personīgs, nepieklājīgs.

06 SASKARSME AR VALSTS UN PAŠVALDĪBAS IESTĀDĒM

2024. gada maijā Latvija atzīmē divdesmito gadadienu pilntiesīgas Eiropas Savienības dalībvalsts statusā. Šo divdesmit gadu laikā mūsu sabiedrībā ir notikušas būtiskas izmaiņas, tuvinoties attīstītas demokrātijas standartiem sabiedrībā un valsts pārvaldē.

Raksturojot šīs pārmaiņas, jānorāda, ka 2023. gadā izteikts Latvijas iedzīvotāju vairākums atbalstīja valsts dalību Eiropas Savienībā. Šis atbalsts ir būtiski pieaudzis pēc 2022. gada 24. februāra Krievijas iebrukuma Ukrainā, mūsu valsts pilsoņiem novērtējot to drošību un aizsardzību, ko sniedz demokrātisku valstu savienība.

Šajā kontekstā daudziem ir jau piemirsusies 2003. gada septembra tautas nobalsošana, kad uz jautājumu *Vai Jūs esat par Latvijas dalību Eiropas Savienībā?* pozitīvi atbildēja tikai 67% no balsotājiem.

Atbalsts Latvijas dalībai Eiropas Savienībā liecina par to, ka sabiedrības kopums atbalsta un augstu novērtē ES pamatvērtības – demokrātiju, tiesiskumu, cilvēktiesību ievērošanu, informācijas atklātību – un ir gatavs dzīvot saskaņā ar tām.

Kā negatīvākais Eiropas Savienības dalībvalsts aspekts tiek norādīta sarežģītā birokrātijā un ilgais lēmumu pieņemšanas process, kas atbilst patiesībai. Taču ir jāņem vērā, ka demokrātiska lēmumu pieņemšana nevar norisināties ātri un vienkārši, tas ir iespējams tikai autoritārā pārvaldes sistēmā.

Latvijas valsts pārvalde tiešām ir sarežģīta, ar daudziem tiesību aktiem regulēta sistēma, taču tā ir prognozējama un objektīva. Normatīvo aktu apjoms ir liels, bet mēs varam būt pārliecināti par to, ka, rīkojoties saskaņā ar tiem, mēs saņemsim gan atbalstu savām iniciatīvām, gan palīdzību, ja mums tā pienāksies. Un pret mums izturēsies cieņpilni, līdzvērtīgi, neatkarīgi no mūsu sociālajiem sakariem vai paziņu loka konkrētajā iestādē.

Valsts pārvaldes un pašvaldību iestādes nodrošina informācijas pieejamību un atklātību. Katrai institūcijai ir sava interneta vietne, un tajā ievietotā informācija ir objektīva, patiesa. Bez šaubām, var rasties grūtības tieši jums nepieciešamās informācijas atrašanā, tādēļ tam jāparedz papildu laiks. Katras iestādes tīmekļvietnē ir ievietots gan informācijas meklēšanas rīks, gan arī konsultantu kontakti.

Pieaugot digitalizācijas līmenim, daudzas valsts un pašvaldību iestādes pāriet uz ikdienas komunikāciju, konsultācijām elektroniskajā vidē. Tas nozīmē, ka jautājumi tiek iesniegti rakstveidā un uz tiem tiek sniegtas rakstiskas atbildes. Saziņa pa tālruni ne vienmēr būs pieejama, vēl sarežģītāka var būt klātienē tikšanās organizācija.

Šī prakse nav viennozīmīgi vērtējama, jo, bez šaubām, ātrāka un emocionāli patīkamāka kāda jautājuma noskaidrošana ir tālruņa sarunā vai klātienē tikšanās reizē. Tomēr rakstiskas atbildes paaugstina sniegtās informācijas objektivitātes, kā arī iestādes atbildības līmeni. Rakstveida konsultācija izslēdz konsultējamā cilvēka diskrimināciju vai īpašu privilēģiju izrādīšanu, iestādes nekorektu attieksmi un ir pārbaudāma, kas ne vienmēr būs iespējams sarunās.

Ņemot vērā Latvijas sabiedrības kopējo atbalstu demokrātiskai un eiropēiskai valsts pārvaldei, ir būtiski mainījusies attieksme pret korupciju, protekcionismu, normatīvo aktu neregulētu privilēģiju piešķiršanu. Bez šaubām, jebkurā valstī pastāv negodprātīgas rīcības gadījumi, taču Latvijā tā vairs nav ikdienas, un sabiedrībā šāda rīcība izraisa nepārprotamu nosodījumu. Tie ir izņēmuma gadījumi, nevis ikdienas.

Vislielākajā mērā tas attiecināms uz tā dēvēto ikdienas korupciju. 2024. gadā Latvijā nav iedomājama kukuļdošana policistam, satiksmes drošības inspektoram, valsts vai pašvaldības ierēdnim, lai izvairītos no atbildības par pārkāpumu vai panāktu labvēlīgāku sava jautājuma risinājumu. Šīs izpausmes ir pazudušas arī no ikdienas sarunām un humora. Piecīša došana ceļu policistam nav anekdote vai smieklīgs sadzīves stāstiņš. Tā ir atgriešanās *deviņdesmitajos*, un atgriezties tajos Latvijas sabiedrība tiešām nevēlas.

Latvijā ir nepieciešams uzmanīgi izvērtēt pateicības izteikšanu valsts pārvaldes, pašvaldības darbiniekam, arī nevalstiskās organizācijas pārstāvim. Ja jūsu jautājums ir veiksmīgi atrisināts, nekāda materiāla pateicība nav nepieciešama. Konkrētais cilvēks ir labi paveicis savu darbu, un sirsnīgs paldies būs īsti vietā, mutiski vai rakstveidā izteikts. Dāvanas var uztvert kā kukuli, neraugoties uz devēja labajiem nolūkiem. Ja tiešām ļoti vēlaties pateikties un jums ir paredzēta klātienes tikšanās, atnesiet ziedus. Alkohols un saldumi jau var izraisīt neveiklu situāciju; nozīmīgākas dāvanas ir nepieņemamas. Taču rakstveida pateicība var sasniegt arī tieši darbinieka vadītāju un tādējādi dubulti pozitīvi novērtēta.

Sabiedriskā sektora īpatsvars Latvijā ir augsts, tajā strādā 29% no visiem nodarbinātajiem. Šai skaitā ietilpst gan Valsts policija, gan Valsts ieņēmumu dienests, Nodarbinātības valsts aģentūra, Valsts ugunsdzēsības un glābšanas dienests, Neatliekamās medicīniskās palīdzības dienests, izglītības, sociālās aprūpes un citas iestādes. Ne visi strādājošie ir ierēdņi.

Teju katrā Latvijas ģimenē būs kāds sabiedriskajā sektorā strādājošais – skolotājs, neatliekamās medicīniskās palīdzības šoferis, medmāsa, sekretāre, sociālais darbinieks, pagasta pārvaldnieks, pašvaldības projektu speciālists. Un katrs no mums pazīst kādu valsts pārvaldes darbinieku, kurš ieņem atbildīgu amatu.

Tā ir nozīmīga sabiedrības daļa. Daļa tā sabiedrības kopuma, kas apzinās Latvijas kā demokrātiskas valsts pastāvēšanas nozīmi. Tā ir arī viņu vērtību sistēma un uzvedības kodekss. Līdz ar to rupji, koruptīvas darbības raksturojoši izteicieni attiecībā uz valsts pārvaldes darbiniekiem, pārvaldi kopumā nevar būt saviesīgu sarunu daļa.

Korekta, regulēta un tiesiska sabiedrības pārvaldes sistēma nevar pastāvēt bez informētiem un pieklājīgiem iedzīvotājiem.

Vēršoties kādā institūcijā ar savu jautājumu:

- vispirms skaidri noformulējiet savu problēmu, nepieciešamību;
- pārliecinieties, ka vēršaties atbilstošajā iestādē un pie atbilstošā darbinieka;
- ja vēlaties tikšanos klātienē, tā būs jāpiesaka iepriekš;
- lai virzītu kādu jautājumu valsts pārvaldes iestādē, vairumā gadījumu būs nepieciešams sagatavot iesniegumu. Tā nav nepatīkama papildu prasība, lai radītu neērtības cilvēkiem, to regulē normatīvie akti;
- jūsu jautājumu būs iespējams atrisināt tikai tad, ja to paredzēs normatīvie akti. Ja tas nebūs iespējams, iestādes darbinieka nostāja neko neietekmēs;
- izturieties pieklājīgi, savu jautājumu pamatojiet skaidri un nepārprotami. Iestādes darbinieks ir cilvēks, kurš dara savu darbu, un neviens nav pelnījis nepieklājīgu attieksmi, necienīgus izteicienus;
- nav pieņemama arī pazemīga lūdzēja attieksme. Jūs esat pilsonis, kas ieradies atbilstošajā iestādē risināt savu jautājumu, nevis lūdzējs. Tas neradīs jūsu jautājuma paātrinātu virzību;
- ja nesaprotat kādu prasību, jautājumu, dariet to zināmu. Atklāti un pieklājīgi. Lūgums paskaidrot, palīdzēt aizpildīt kādu dokumentu tiks uzņemts ar sapratni.

Ja vēlamies dzīvot Eiropas Savienībā, mums tiešām tajā ir jādzīvo. Ar savu vērtību sistēmu, attieksmi, uzvedības kultūru. Harmoniska dzīve šeit nav iespējama, saglabājot postpadomju valsts domāšanu un uzvedību.

Ikdienas korupcijas pieminēšana sarunās, humorā latviešiem atsauks atmiņā deviņdesmitos un izraisīs tikai negatīvas asociācijas. Mēs esam ilgi cīnījušies, lai izskaustu šīs parādības, un nevēlamies šā perioda atkārtosanos. Arī sarunu un joku līmenī ne.

Valsts institūcijās vēršieties ar konkrētu jautājumu. Un negaidiet atšķirīgu attieksmi tādēļ, ka esat Ukrainas cilvēki nedz labā, nedz sliktā nozīmē. Šobrīd jūs esat Latvijas iedzīvotāji, un iestādes risinās jūsu jautājumus normatīvajos aktos noteiktajā kārtībā.

Valsts institūciju sniegtā informācija ir objektīva un uzticama. Nav nepieciešams meklēt apkārtceļus, citus informācijas avotus. Neskaidrības ir risināmas, uzdodot tiešus jautājumus.

Esiet pieklājīgi! Sakiet paldies, taču nedodiet dāvanas. Tas nav nepieciešams.

Runājiet par šīm nostādnēm ar citiem Ukrainas cilvēkiem, skaidrojiet valsts pārvaldes un sadarbības kultūras atšķirības Latvijā un Ukrainā.

Kā Latvijā veidojušās NVO?

Nevalstiskais sektors, biedrības un nodibinājumi, kopienas un asociācijas ir jēdzieni, kas mums saistās ar periodu no 1991. gada. It sevišķi, ar 2004. gadu, kad Latvija kļuva par Eiropas Savienības dalībvalsti. Tomēr šī sabiedrības organizēšanās forma Latvijā ir pazīstama krietni senāk.

Pirmos pamatus biedrībām Latvijā likuši sveštautieši – vācieši, jau 1765. gadā nodibinot I Rīgas savstarpējo uguns apdrošināšanas biedrību.

Arī *Latviešu literārā (draugu) biedrība* ir vācbaltiešu mācītāju 1824. gadā dibināta sabiedriska organizācija, kas sākusī aktīvi darboties trīs gadus vēlāk, jo laikmets līdz ar Krievijas cara Nikolaja I nākšanu pie varas nav bijis labvēlīgs biedrībām, tāpat kā jebkurām citām sabiedrības pašorganizēšanās formām. Šī biedrība dibināta, lai koptu un pētītu latviešu valodu, vēlāk arī folkloru un kultūru.

Raugoties vēl senākā pagātnē, par sabiedrības spēju apvienoties un darboties organizētās struktūrās liecina amatnieku ģildes, kas Latvijā darbojušās no 1354. gada. Šai nozarei tuvas ir arī studentu korporācijas.

Tomēr pati pirmā tieši latviešu un latviešiem dibinātā organizācija ir Rīgas Latviešu biedrība, kas izveidota 1868. gadā. Tās izveides ceļš cariskās Krievijas pārvaldes apstākļos nav bijis vienkāršs. Pirmie mēģinājumi apvienot tieši Rīgā dzīvojošos latviešus notikuši jau 1861. gadā, pēc tam mēģināts nodibināt zinātniski literāriem mērķiem domātu latviešu biedrību, bet to neizdevās apstiprināt valdībā. Jauna iespēja dibināt latviešu biedrību radusies 1868. gadā, kad Igaunijā bija neparasta neraža. Palīdzības darbā iesaistoties latviešu amatniekiem un rūpniekiem, 1868. gada 2. martā tika nodibināta *Latviska palīdzības biedrība priekš trūkumu ciedamiem igauņiem*. Palīdzības līdzekļu iegūšanai biedrība rīkoja koncertus, noturēja priekšlasījumus un ar lieliem panākumiem uzveda Ādolfā Alunāna lugu *Žūpu Bērtulis*. Tā bija pirmā latviešu teātra izrāde Rīgā. Biedrībā darbojās arī Dāmu komiteja. Šīs biedrības darbošanās radīja apstākļus Rīgas Latviešu biedrības izveidošanai.

Rīgas Latviešu biedrības nama tīmekļa vietnē lasāms: „Līdz 1914. gadam Rīgas Latviešu biedrība bija gandrīz visu latvisko centienu aizsācēja, organizētāja un atbalstītāja. Biedrība sarīkoja un vadīja Vispārējos Dziesmu svētkus, kuri kļuva tradicionāli, veicinot tautas pašapzināšanos un muzikālās kultūras izaugsmi. Biedrībā jau 1868. gadā sāka darboties pirmais latviešu teātris, uz tā bāzes 1919. gadā izveidojās Nacionālais teātris. Pie Rīgas Latviešu biedrības Zinību komisijas darbojās Derīgo grāmatu nodaļa, kura izdeva nozīmīgus izdevumus, piemēram, pirmo Latviešu Konversācijas vārdnīcu četros sējumos. Rīgas Latviešu biedrībā likti pamati Latvijas Universitātei, Mūzikas akadēmijai, te savāktās kolekcijas iepļūst vēlāk dibinātajos Rīgas Vēstures muzejā un Etnogrāfiskajā brīvdabas muzejā, te Zinību komisijas paspārnē aizsāka darbu Zinātņu akadēmija. Latviešu kultūras vēsturē 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā gandrīz visi nozīmīgie veikumi saistīti ar Rīgas Latviešu biedrības darbu, tāpēc var teikt, ka tai bija noteicoša loma patstāvīgas valsts tapšanā.”

Kopš Latvijas valsts neatkarības iegūšanas 1918. gadā biedrību skaits un nozīme pieauga ļoti strauji – tika veidotas kultūras, mazākumtautību, atturības, profesionālās, kā arī citu nozaru organizācijas. To daudzveidība pielīdzināma Latvijas politiskajām partijām līdz 1934. gadam.*

*Teiciens *Kur divi latvieši, tur trīs partijas* attiecināms arī uz biedrībām.

Ņemot vērā nozīmīgo izglītības lomu Latvijā, atzīmējama arī aktīva studentu vienību un korporāciju veidošanās un darbība. Zīmīgi ir tas, ka vecākā pastāvošā studenšu vienība *Latviete*, kas dibināta 1925. gadā pie Latvijas Universitātes, apvieno studējošās sievietes.

Līdz ar PSRS okupāciju 1940. gadā biedrības savu darbību ir spiestas izbeigt. Un tikai retā var lepoties ar vēsturisko pārmantojamību kā, piemēram, senākā profesionālā biedrība – Latvijas Veterinārārstu biedrība. Šīs biedrības vēsture liecina par to, ka tā savos vairāk nekā simts pastāvēšanas gados darbību pārtrauca tikai Staļina kulta laikā 1940.–1957. gadā, kad pēc Latvijas Lauksaimniecības akadēmijas Veterinārijas fakultātes pasniedzēju iniciatīvas biedrība tika atjaunota. Visus padomju okupācijas gadus biedrība rīkoja veterinārārstu un veterināro feldšeru konferences, lai gan okupācijas režīms to ne visai vēlējās pieļaut. Tādēļ citu profesiju pārstāvjiem bija samērā liela skaudība, ka Latvijas (LPSR) Veterinārārstu biedrība spēja pārliecināt okupācijas varas pārstāvjus par pulcēšanās nekaitīgumu pastāvošajai politiskajai okupācijas varai.

NVO mūsdienu Latvijā

Jauns periods nevalstisko organizāciju attīstībā sākas ar Latvijas neatkarības atjaunošanu 1991. gadā. Likums *Par sabiedriskajām organizācijām un to apvienībām* stājās spēkā 1992. gada 29. decembrī, un jau 1993. gadā Latvijā ir reģistrētas 1083 nevalstiskās organizācijas.¹

Organizāciju skaits aug nepārtraukti, vidēji reģistrējot 700 organizāciju gadā. Būtisks organizāciju skaita pieaugums vērojams līdz ar Latvijas iestāšanos Eiropas Savienībā. Piemēram, 2006. gadā tiek reģistrētas 1238 jaunas organizācijas, un 2010. gads uzrāda dibināšanas rekordu ar 1839 organizācijām. 2024. gada sākumā Latvijā ir reģistrēta 26 851 organizācija, to skaitam no 1993. gada pieaugot teju 25 reizes.

10,7 tūkstoši no organizācijām ir reģistrētas Rīgā. Katrā reģionos reģistrēto NVO skaits ir līdzīgs.

Jāatzīst, ka ne visas šīs organizācijas aktīvi darbojas, pasīvas (nav iesniegušas gada pārskatu) ir teju 30% no visa sektora.

Analizējot organizāciju skaita attīstības dinamiku, varētu secināt, ka jaunu NVO veidošanu sekmējis pieejamais ārvalstu, tai skaitā Eiropas Savienības, fondu finansējums sektoram. Taču dati par nevalstisko organizāciju ieņēmumiem liecina, ka:

26% no visiem ieņēmumiem veido ieņēmumi no saimnieciskās darbības, 21% veido dotācijas, vēl 21% – dažādi citi ieņēmumi. Ziedojumi veido tikai 13% no sektora ieņēmumiem, biedru naudas veido 10% no kopējiem ieņēmumiem, bet Eiropas Savienības un citu ārvalstu fondu finansējums – tikai 9%. Ieņēmumus no ārvalstu fondiem uzrāda tikai 3% no Latvijas NVO.²

Dati arī liecina par to, ka vairums aktīvo organizāciju izmanto dažādus ieņēmumu avotus – tie ir gan ārvalstu, tai skaitā ES, fondu līdzekļi, gan saimnieciskā darbība, gan ziedojumi un biedru naudas. Retā organizācija var pastāvēt, izmantojot tikai vienu ieņēmumu veidu. Jāpaskaidro, ka ieņēmumu sadaļā *Dotācijas Dažādi citi ieņēmumi* ietilpst Latvijas valsts un pašvaldību organizēto projektu finansējums, kā arī ieņēmumi no funkciju deleģējuma valsts un pašvaldības funkciju īstenošanai.

NVO sektors Latvijā ir izteikti daudzveidīgs gan satura, gan darbības vēriena ziņā. Šeit ietilpst gan organizācijas, kas ietekmē sociālos, politiskos un ekonomiskos procesus valstī un pārstāv Latvijas intereses Eiropas līmenī, gan tās, kas apvieno dažus kādā konkrētā jomā ieinteresētus cilvēkus. Piemēram, garāžu kooperatīvi un dzīvokļu īpašnieku biedrības. Gan tādas, kuru gada finanšu apgrozījums ir vairāki miljoni, gan tādas, kuru gada pārskatā ieņēmumu nav. Tomēr tās visas kopā veido Latvijas pilsoniskās sabiedrības pamatu, apvienojot cilvēkus, kuriem svarīgas par privāto dzīvi plašākas intereses, cilvēkus, kuri gatavi darboties labākas Latvijas būvēšanā, ne vienmēr saņemot par to samaksu.

¹ https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?id=41/

² https://www.nvo.lv/uploads/nvo_sektora_monitorings_2023_fin.pdf

Informācija par visām Latvijā reģistrētajām NVO ir publiski pieejama gan <https://www.lursoft.lv>, gan <https://www.ur.gov.lv>. Katra aktīva organizācija uztur savus sociālos tīklus un iespēju robežās arī tīmekļa vietnes. Informācijas pieejamība un darbības atklātība ir viena no demokrātiskas valsts NVO pamatprincipiem, un Latvijā tas tiek ievērots. Publicitāte vairo organizācijas atpazīstamību un uzticamības līmeni, iespējas piesaistīt jaunus biedrus, sadarbības partnerus, ziedojumus, projektu finansējumu. Un, īstenojot jebkura fonda, kā arī valsts vai pašvaldības finansētu projektu, publicitāte ar norādi uz finansētāju ir obligāta.

Šobrīd Latvijā nevalstisko organizāciju darbību regulē Biedrību un nodibinājumu likums, kas stājies spēkā 01.04.2004.¹ Mūsu valstī reģistrēt savu biedrību ir vienkārši. Vajadzīgi tikai divi dibinātāji, un valsts nodeva par dibināšanu ir 11,38 eiro. Latvijas Republikas Uzņēmumu reģistrā ir pieejami visi reģistrācijai nepieciešamie dokumentu paraugi.²

Dalība nevalstiskajās organizācijās ir lielisks veids, lai sekmīgi iekļautos Latvijas sabiedrībā un demonstrētu savu pilsonisko aktivitāti.

Savas organizācijas izveidošana iespējas palielina, nodrošinot juridisko statusu, kā arī paverot finansējuma piesaistes iespējas.

Nevalstiskais sektors Latvijā ir plašs un daudzveidīgs, ar jau izveidotām demokrātiskām tradīcijām. Ir izauguši šīs jomas profesionāli, spēcīgas organizācijas. Ar to jārēķinās. Organizācijas, kas šobrīd ir ietekmīgas, atpazīstamas, savu darbību sāka pirms divdesmit un vairāk gadiem, dažiem cilvēkiem apvienojoties kādas skaistas ieceres vārdā. Iespējams, nepaies pat tik ilgs laiks, un jūsu NVO būs ne mazāk jaudīga!

NVO darbība

Nevajag gaidīt, ka jūsu jauno NVO viss sektors vai vietējā sabiedrība apsveiks ar skaļiem aplausiem. Tas nav noraidījums, bailes no konkurences vai citādi negatīva nostāja. Tikai – mēs zinām, ka organizācijas dibināšana vēl neko nenozīmē, īstais darbs tikai tagad sākas. Pierādiet sevi, tad būs arī aplausi.

Konkurence Latvijas NVO nozīmē konkurenci par labāko ideju, projektu un iespēju to realizēt, vienlīdzīgā un caurskatāmā procesā iegūstot resursus. Tā nenozīmē sarunāšanu, pazīšanos, privātos sakarus un resursu devēja ietekmēšanu. Šī parādība bija vērojama pagājušā gadsimta 90. gados, un mēs vairs nevēlamies tur atgriezties.

Mēs esam maza valsts, un NVO sektorā strādājošie agri vai vēl vieni otru iepazīst. Nav iespējams noslēpt negodīgu, neētisku rīcību, citiem nepieņemamas sadarbības formas. Tas ietekmē organizācijas reputāciju ilgtermiņā.

---

¹ <https://www.likumi.lv/ta/id/81050-biedribu-un-nodibinajumu-likums/>

² <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/organizaciju/biedriba/>

Jebkurš nevalstiskajām organizācijām pieejamais finansējums ir jāizlieto saskaņā ar finansētāja nosacījumiem un apstiprināto budžetu. Organizācijām, kas rīkojas pretēji, parasti nav ilgs mūžs.

Informācijas pieejamība un atklātība ir nevalstiskās organizācijas darbības pamatprincips.

Darbība saskaņā ar valstī esošajiem tiesību aktiem un ētikas normām, kā arī saskaņā ar sabiedrības kopējām interesēm ir vēl būtiskāks pamatprincips.

Latvijas valsts, pašvaldību, Eiropas Savienības un citu ārvalstu fondu finansējums nevalstiskajām organizācijām ir pieejams konkursu kārtībā. Ir jā sagatavo projektu pieteikumi, iesniegumi, ieceres apraksti, budžets, papildu dokumenti saskaņā ar finansētāja prasībām.

Finansētāja prasības ir obligātas, iesniedzami visi dokumenti, un termiņus kavēt nedrīkst. Projekta iesniegums, kas saņemts minūti par vēlu, netiks izskatīts. Tādēļ, ka tādi ir noteikumi, nevis kādas personiskas nepatikas dēļ. Turklāt jau salīdzinoši daudzās institūcijās ir ieviestas elektroniskās projektu iesniegšanas sistēmas, kas kavēšanos nepieļauj.

Precizitāte ir svarīga arī NVO darbībā, ne tikai dokumentu aprītē. Daudzi NVO darbinieki ir brīvprātīgie, daudzi strādā ar vairākiem projektiem un vairākās organizācijās/darbavietās. Laika plānojums jums ir izšķiroši svarīgs. Nevienam nevēlēsies sadarboties ar organizāciju, kas neievēro informācijas iesniegšanas termiņus, sanāksmju vai pasākumu laikus.

Gandrīz visi fondi un institūcijas sniedz bezmaksas konsultācijas par projektu konkursiem. Un tās ir jāizmanto! Ieteikums *Sarunājiet konsultāciju, iepazīstieties ar organizāciju/fondu* nozīmē tieši to, ka konsultants palīdzēs jums labāk pasniegt jūsu ieceri, izprast tā prasības un dokumentu formas. Latvijā konsultācija nenozīmē kādas priekšrocības konkursā vai rezultātu ietekmēšanu jums par labu. Šādi mēģinājumi jūsu organizācijas tēlu ietekmēs izteikti negatīvi, un ietekme būs ilgstoša.

Kam Latvijas cilvēki ziedo?

Kā veidojusies ziedošanas kultūra Latvijā, un kam latvieši ziedo mūsdienās?

Ziedošana Latvijā ir aizsākušies ar kristīgās baznīcas normu piemērošanu par ziedojumiem baznīcas un draudzes vajadzībām, sākot no 12. gadsimta beigām.

Nozīmīgākais ziedojums, kas tika veikts ar ietekmi uz mūsdienu izglītību un zinātni, ir Rīgas Politehnikuma nodibināšana 1862. gadā, kā arī Vērmanes dārza izveidošana Rīgā, kad 1813. gadā tika dibināta Priekšpilsētas apstādījumu komiteja, kurā katrs rīdzinieks, kas pilsētas kasē iemaksāja vienu rubli, varēja iestādīt kociņu Vērmanes dārzā.

Par iedzīvotāju ziedojumiem 19. gadsimta beigās ir rīkoti Vispārējie latviešu dziesmu un deju svētki, sākts darbs pie latviešu valodas vārdnīcas, nodibināts pirmais latviešu teātris, izdots latviešu dainu krājums.

Ziedojumu veidā tika savāktas Rīgas Latviešu biedrības stipendijas latviešu studentiem, lai varētu studēt Pēterburgas, Maskavas, Tērbatas un citās universitātēs.

20. gadsimta sākumā latviešu uzņēmējs Augusts Dombrovskis dibināja skolas un bērnudārzu, sniedza palīdzību latviešu rakstniekiem, mūziķiem un māksliniekiem ar atturības biedrības *Ziemeļblāzma* atbalstu, nodrošinot pansiju atsevišķā namā. Ar savu un domubiedru ziedojumiem 1904. gadā tika iekopts plašs, 5 hektārus liels parks. Mūsdienās kultūras pils *Ziemeļblāzma* ir atjaunota un tajā notiek aktīva kultūras dzīve.

Viena no Latvijas iedzīvotāju lielākajām solidaritātes kampaņām bija ziedojumu vākšana Brīvības pieminekļa celtniecībai. 1927. gadā dibinātā Brīvības pieminekļa komiteja astoņu gadu laikā ziedojumos savāca 3 miljonus latu, kas, pēc mūsdienu ekvivalenta, ir 15 miljoni eiro. Pateicoties Latvijas iedzīvotāju dāsnajiem ziedojumiem, Brīvības pieminekli atklāja 1935. gada 18. novembrī.

Ievērtības cienīga Valsts prezidenta Kārļa Ulmaņa iniciatīva bija Draudzīgā aicinājuma kampaņa, kas tika iedibināta 1935. gadā. Tas bija aicinājums bijušajiem skolu absolventiem ziedot grāmatas un gleznas savām skolām. Piecu gadu laikā tika saziēdota vairāk nekā pusotrs miljons grāmatu un gleznu.

Padomju okupācijas laikā ziedošanas tradīcijas tika iznīcinātas, paļaujoties uz to, ka par visu gādā lielā padomju valsts.

Pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas lielāks mecenātu atbalsts bija dažādiem sociālajiem projektiem, lai mazinātu straujo sociālo pārmaiņu sekas. Vēlāk ziedojumus līdzvērtīgos apjomos sāka saņemt organizācijas, kas darbojas ar izglītības, kultūras, mākslas un zinātnes veicināšanas projektiem.

Ziedojumu apriti regulē tiesību akti, un to izlietojums saistāms gan ar atklātību, gan atbilstošu līdzekļu izlietojumu.

Latvijā ir vairākas tradicionālas ziedojumu kampaņas – *Dod pieci!, Eņģeļi pār Latviju, Nāc līdzās Ziemassvētkos*, kuras 2023. gadā atzīmēja jau desmito darbības gadu.

Pirms vairāk nekā divdesmit gadiem (2003. gadā) ir dibināta Latvijā lielākā un atpazīstamākā labdarības organizācija – fonds *Ziedot.lv*. Šī organizācija darbojas tajās jomās, kur valsts vai pašvaldības finansējuma nav vai tas ir nepietiekams, bet līdzilvēkiem tik ļoti nepieciešams. Organizācijai ir piešķirts sabiedriskā labuma statuss, kas ziedotājiem dod iespēju saņemt ienākuma nodokļa atlaides. *Ziedot.lv* no ziedojumiem neietur komisijas vai starpniecības maksu. Visa ziedotā nauda 100% apmērā nonāk tam paredzētajam mērķim.

Šajā organizācijā savu ziedojumu kampaņu var pieteikt gan organizācijas, gan privātpersonas, tās darbība ir nepārtraukta un daudzpusīga. Piemēram, 2024. gada 9. martā tīmekļvietē www.ziedot.lv ir iespējams atbalstīt 50 individuālos projektus, un līdz plkst. 11.00 visu ziedojumu kopsomma 2024. gadā veidoja jau vairāk nekā 1 130 560 eiro.

Jauns periods Latvijas ziedošanas kultūrā iestājās līdz ar Krievijas pilna mēroga iebrukumu Ukrainā 2022. gada 24. februārī. Šī situācija aktivizēja lielāko daļu Latvijas iedzīvotāju un uzņēmumu, ziedošanas kampaņu skaits pieauga lavīnveidīgi.

Piemēram, jau 2022. gada 28. februārī Latvijas tehnoloģiju uzņēmēji apvienojās kustībā *Uzņēmēji mieram* un sāka īpašu ziedošanas kampaņu, lai dažās dienās savāktu 5 miljonus eiro Ukrainas atbalstam. Kampaņas mērķis tika sasniegts, un šobrīd šī apvienība ir īstenojusi jau vairākas kampaņas.

Nav iespējams uzskaitīt visas organizācijas un cilvēkus, kas iesaistījušies Ukrainas atbalstā, taču divu gadu laikā ziedojumos ir savākti vismaz 600 miljoni eiro. Vairāk informācijas par Latvijas iedzīvotāju un uzņēmēju atbalstu Ukrainai un Ukrainas cilvēkiem pieejama Valsts kancelejas tīmekļvietnē.¹

Karam ielgstot, sabiedrības daļā ir vērojamas bažas par to, ka ziedojumu apjoms varētu samazināties. Taču fonda *Ziedot.lv* valdes priekšsēdētāja Rūta Dimanta apliecina, ka 2023. gadā ziedojumu proporcija ir līdzsvarota – 13 miljoni eiro ziedoti Ukrainai un mazliet vairāk – līdzcīvēku atbalstam Latvijā.

Attiecībā uz kopējām ziedošanas tendencēm jāteic, ka 59% iedzīvotāju ziedo neregulāri un tikai 3% norāda, ka ir iestatījuši automātiskos ziedojumu maksājumus savā internetbankā. 6% ziedo Ziemassvētku laikā, decembrī, un trešā daļa Latvijas iedzīvotāju neziedo nemaz.

2023. gada laikā 54% ir ziedojuši naudu bērnu atbalstam, 37% – Ukrainas atbalstam, 30% – dzīvnieku patversmēm, tikpat daudz – slimiem cilvēkiem, senioriem, bezpajumtniekiem. 15% ir palīdzējuši cilvēkiem, kas zaudējuši māju ugunsgrēkā vai citā stihiskā nelaimē. Vides aizsardzības organizācijām ziedojuši 3%, savukārt 10% atbalstījuši kultūras, izglītības un sporta aktivitātes.

Latvijas iedzīvotāji ziedo: kļedzošas netaisnības samazināšanai, nelaimē nonākušiem cilvēkiem un dzīvniekiem, vides aizsardzībai, kultūrai, izglītībai un sportam.

Cilvēki neziedo tam, kas šķiet atbilstošs valsts vai pašvaldību funkcijām, un tādu situāciju ir daudz. Neziedo cilvēkiem, ja uzskata, ka viņi paši savā labā varētu darīt vairāk. Un arī šādu situāciju ir daudz.

Neziedo uzkrītošām, pārlieku emocionālām kampaņām, kā arī tām, kas norāda uz ziedotāja šķietamo vainu par atrašanos labākā situācijā. Mēs esam atturīgi un uzskatām, ka paši vislabāk izlemsim, kam un kāda iemesla dēļ ziedot. Ja redzēsīm vajadzību, savāksim piecus miljonus piecās dienās.

---

¹<https://www.mk.gov.lv/lv/krievijas-iebrukums-ukraina>

KAS IR NVO?

Nevalstiskās organizācijas (NVO) ir legāli nodibinātas organizācijas, kas darbojas ārpus, bet līdztekus valsts, pašvaldību vai biznesa struktūrām un funkcijām. Termins tiek piemērots organizācijām, kam ir vairāk sabiedrisks vai politisks aspekts, bet kas neatbilst politisko partiju kritērijiem. Dažādās valstīs var būt dažādi termini nevalstisko organizāciju apzīmēšanai, kā arī atšķirīgs politiskais un tiesiskais regulējums. Latvijā NVO darbību regulē Biedrību un nodibinājumu likums.¹ Kā jau likuma nosaukumā minēts, Latvijā ir iespējams dibināt divu veidu nevalstiskās organizācijas: biedrības un nodibinājumus.

---

¹ Biedrību un nodibinājumu likums <https://likumi.lv/ta/id/81050-biedribu-un-nodibinajumu-likums>

KOPIENAS LATVIJĀ

Mūsdienu izpratnē kopiena ir sabiedrības vienība ar kādu kopīgu sociāli nozīmīgu pazīmi, piemēram, vietu, morāles vai tikumu normu kopumu, kultūru, reliģiju, vērtībām, paražām vai identitāti. Izmantojot daudzveidīgas saziņas platformas, kopienām var būt kopīga vietas sajūta ar konkrētām ģeogrāfiskām robežām (valsti, pilsētu, apkaime vai ciemu), taču tikpat labi kopienas var pastāvēt un darboties arī virtuālajā telpā.

Angļu valodas vārds *community* cēlies no senfranču *comuneté* (mūsdienu franču: *communauté*), kas, savukārt, cēlies no latīņu *communitas* – publiskais, sabiedrības gars.

1998. gadā itāļu filozofs Roberto Esposito publicēja grāmatu ar nosaukumu *Communitas*. Šajā grāmatā Esposito piedāvā jēdziena *communitas* interpretāciju, pamatojoties uz šā vārda rūpīgu etimoloģisku analīzi: „Kopiena nav īpašums, nedz arī teritorija, kas būtu jānodala un jāaizstāv pret tiem, kas tai nepieder. Tā drīzāk ir tukšums (telpa, trauks), parāds, dāvana otram, kas arī atgādina par mūsu konstitucionālo atšķirību attiecībā pret mums pašiem.”¹

Sociālās saites un pieņemtās vērtības kopienas iekšienē nosaka kopienas piederības sajūtu, kas ir svarīga kopienas locekļu identitātei, darbībām un lomām sociālajās institūcijās – ģimenē, mājās, darbā, mediju telpā, sabiedrībā.

Kopienām var būt kopīgi mērķi, pārliecība, intereses, resursi, vajadzības un riski, kas ietekmē gan kopienas locekļu identitāti, gan ieinteresētības un vienotības līmeni.

Būtībā kopiena ir tās locekļu kopīgi veidota telpa, kuras mērķim un labumam tiek novirzīta kāda daļa locekļu resursu, pretī saņemot piederības un drošības sajūtu. Tādējādi ikviens loceklis ir ieinteresēts kopienas dzīvotspējā un izaugsmē.

Vairāk pievēršsimies kopienām, kuru kopīgās sociālās pazīmes ir vieta – ciemats vai apkaime, jo Latvijas apdzīvotības modelis un infrastruktūra paši par sevi paredz nepieciešamību pēc līdzcilvēku atbalsta un virzības uz attīstību tieši cilvēku dzīvesvietās.

Īpaši izteikti šāds atbalsts nepieciešams laukos, taču pēdējā laikā kopienu kultūra aizvien vairāk izplatās pilsētu apkaimēs, tai skaitā Rīgā, kur apkaimju attīstībai nodibināts daudz biedrību.

Jāpiebilst, ka ne vienmēr katrai kopienai nepieciešama sava biedrība, taču ārējo finanšu resursu piesaiste kopienai bez savas biedrības var būt visai apgrūtināta.

¹ESPOSITO, Roberto ([1998]2010). *Communitas. The Origin and Destiny of Community*, tr. by Timothy Campbell. Stanford: Stanford University Press, p.6

Kopienas pazīmes un uzbūve:

● Kopīgs mērķis (riski)

Kopienų apvieno kopīgs mērķis neatkarīgi no tā, vai tas ir skaļi un skaidri definēts vai pierakstīts, vai arī tikai nojaušams. Arī tādos gadījumos, kad šķiet, ka kopiena sanāk kopā tikai tāpēc, lai parunātos vai kopīgi svinētu svētkus, mērķi uzrāda pašas šīs darbības.

Piemēram, ja kopiena pašorganizējas, lai svinētu kādus kopīgus svētkus, mērķis būs saistīts ar kultūras dzīves uzlabošanu, ģimeņu saliedēšanu, vietas kultūrvēsturiskā mantojuma saglabāšanu vai cita trūkuma (vakuuma) aizpildīšanu tajā jomā, kurā šie pasākumi tiek atzīti par nepieciešamiem.

Kopienas mērķus parasti nosaka kopīgie kopienas riski, t. i., kopiena apzinās, ja kopienas locekļi nesaliedēsies šo kopīgo risku samazināšanai, dzīves kvalitāte nopietni cietīs un riski paaugstināsies. Piemēram, ja kopiena ir ģeogrāfiski attālināts ciemats vai viensētu grupa, ar sliktu ceļu infrastruktūru, liela daļa risku būs saistīta ar rīcību krīzes situācijās (neizbraucami ceļi, enerģijas pārrāvumi, pirmā palīdzība, utt.). Šādās kopienās veidojas brīvprātīgo ugunsdzēsēju brigādes, ir apzināti un visiem zināmi cilvēki ar zināšanām un prasmēm rīcībai krīzes situācijās. Viens no šādas kopienas mērķiem pilnīgi noteikti būs tās locekļu drošības paaugstināšana un pašpalīdzības nodrošināšana.

● Kopīgi resursi

Resursi, kas tiek nodoti vai dabiski jau ir kopienas rīcībā, var būt visai dažādi un spēj kopienų virzīt uz mērķi tikai mijiedarbībā.

Administratīvi un ģeogrāfiski kopienas rīcībā ir/var būt kopēja teritorija ar tās publisko infrastruktūru un publiski pieejamiem dabas resursiem. Piemēram, ceļu tīkls, sabiedriskās iestādes, neizmantotas pašvaldībai piederošas ēkas vai telpas, valsts meži, upes un ezeri, ainava, biotopi.

Finansiāli kopienas rīcībā ir/var būt pašvaldības iestāžu budžeta daļas (kultūras iestāžu budžeti, infrastruktūras un komunālie budžeti, līdzdalības budžets), NVO iniciatīvu finansējums (pašvaldības vai valsts), privāti ziedojumi kopienas iekšienē vai kampaņu ietvaros.

Cilvēkresursi ir kopienas svarīgākie resursi gan kvantitatīvi, gan kvalitatīvi. Tikai un vienīgi cilvēki ar savu gribu, zināšanām un prasmēm spēj iedarbināt administratīvos, ģeogrāfiskos un finanšu resursus. Nenoliedzami, nozīme ir kopienas locekļu skaitam un vecuma grupu līdzsvaram, taču nevar apgalvot, ka šie aspekti būtu paši svarīgākie kopienas pastāvēšanā.

● **Kopīgas definētas un visiem zināmas vērtības, morāles un ētikas kodekss**

Iekšējie uzvedības noteikumi kopienā izriet no kopīgajiem riskiem un mērķa, kā arī veido lielu daļu kopienas identitātes. Loģiski, neizbēgami kopienā par labu un ētisku rīcību tiks atzīta tāda rīcība, kas jebkādā veidā samazina kopienas riskus, virza uz kopienas mērķu sasniegšanu un veido pozitīvu kopienas tēlu.

Mēs tā nerīkojamies, Pie mums tā nav pieņemts, Kaimiņu būsana, Svēta lieta, Pēc kā tas izskatīsies – šie sadzīvīkie, plaši lietotie izteicieni katrā kopienā var nest atšķirīgu jēgu atkarībā no vietējām paražām, kas veidojušās ilgākā laika posmā, tomēr šīs paražas gandrīz vienmēr ir noteikuši kopīgie riski.

Vērtības un to skala ir saistītas ar pieejamajiem resursiem, kurus kopiena uzskata par neaizstājamiem vai centrālajiem kopienas dzīvotspējas nodrošināšanā. Piemēram, ļoti nozīmīgs kopienas resurss ir ezers, kas nodrošina gan tūrisma plūsmu, gan vietējo iedzīvotāju atpūtas kvalitāti. Uzņēmējs, kas vēlēšies ezera krastā būvēt rūpnīcu un iepludināt tajā notekūdeņus, saņems lielu vietējās kopienas pretestību, neskatoties uz prognozētajām jaunām darba vietām un citiem iegūstamiem finanšu labumiem.

Vērtības, tāpat kā morāles un ētikas normas, kopienā lielā mērā veidojas vēsturiski un intuitīvi. Reti kura kopiena var uzreiz atbildēt, kāpēc, piemēram, labi ir cienasta trauku atdot atpakaļ īpašniekam ar atbildes cienastu, bet slikti ir brist kaimiņa pļavā pēc jāņuzālēm, nepaprasot kaimiņa atļauju.

Arī vērtības, tāpat kā pastāvošās morāles un ētikas normas, veido lielu daļu kopienas identitātes.

● **Rūpes vienam par otru – visi locekļi ir savstarpēji līdzatbildīgi**

Līdzatbildība kopienas iekšienē var izpausties gan krīzes situācijās, gan ikdienas darbībā. Krīzēs, gan kopīgās, gan individuālās, kopiena mobilizē resursus krīzes novēršanai, piemēram, operatīvi atrod mājokli un nodrošina ar pirmās nepieciešamības lietām ģimeni, kas cietusi ugunsnelaimē.

Ikdienas darbībā rūpes vienam par otru un līdzatbildība var izpausties gan vienlīdzīgā resursu sadalē un labumu pieejamības nodrošināšanā, gan iepriekš minēto vērtību un uzvedības kodeksa ievērošanā. Piemēram, kopiena iegūst finansējumu gadskārtu svētku pasākumu organizēšanai un programmu veido pievilcīgu visām vecuma grupām, nodrošina pasākuma pieejamību cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, neiekasē ieejas maksu.

● **Visi locekļi ir vienādi vajadzīgi un novērtēti**

Ņemot vērā, ka svarīgākie kopienas resursi ir tieši cilvēki ar savām zināšanām, prasmēm un gribu, ļoti liela nozīme ir kopienas locekļu motivācijai un atzinībai, novērtējumam kopienas iekšienē. Iepriekš jau minēts, ka ikviens kopienas loceklis sniedz savu ieguldījumu kopējā telpā (kopienas dzīvē) laika, materiālo resursu, zināšanu, kontaktu, informācijas vai jebkādā citā veidā. Ja kopiena šo ieguldījumu pieņem un izmanto, tas ir vajadzīgs un noderīgs. Svarīgi atzīt, ka katrs loceklis piedalās ar tik lielu

savu resursu daudzumu, cik tas viņam konkrētajā dzīves situācijā ir iespējams, un dara to pilnībā bez atalgojuma, brīvprātīgi, tādējādi jebkurš ieguldījums ir vienlīdz svarīgs un atzinības vērts. Piemēram, vienlīdz atzīstams ir gan naudas ziedojums piemiņas akmens izgatavošanai, gan brīvprātīgais piemiņas akmens atrašanās vietas izveidošanas un sakopšanas darbs, gan atklāšanas pasākuma cienasta un kultūras programmas nodrošināšanas darbs. Kāds no kopienas locekļiem būs gatavojis pasākuma afišu un rakstījis avīzei par šo pasākumu. Kāds cits uzturēs kārtībā teritoriju arī turpmāk. Atzinību ir pelnījis ikviens, jo, trūkstot kādam no posmiem, iecere nebūtu izdevusies.

● **Plāns krīzes situācijām**

Lielu daļu krīzes situāciju risinājumu kopienās nosaka tās iekšējās kārtības jeb morāles kodekss un vērtību skala. Pie tādām var minēt krīzes, kas piemeklē atsevišķus kopienas locekļus vai kādu no locekļu grupām. Piemēram, kopienas nostājai un reakcijām var būt liela loma jautājumos, kas attiecas uz vardarbību ģimenē, sabiedrisko kārtību un drošību.

Ja kopienā pastāv plāns krīzes situācijām, kopiena var būtiski samazināt tādu krīžu sekas, kas saistītas ar ārkārtas situācijām, dabas katastrofām vai nelaimes gadījumiem. Piemēram, kopiena apzinājusi un tai ir iespējas izmantot dažādu smago tehniku, kopienā darbojas brīvprātīgo ugunsdzēsēju brigāde, kopienas locekļiem ir skaidrs, ko darīt plūdu gadījumā.

● **Skaidra lēmumu pieņemšanas struktūra**

Kopienā jābūt zināmai lēmumu pieņemšanas struktūrai, jābūt skaidram, kādus lēmumus kopiena pieņem kopsapulcēs un kādus lēmumus var pieņemt kopienas iniciatīvas grupa dažu cilvēku sastāvā. Piemēram, lēmumi par finansējuma piesaisti kopienas infrastruktūras uzlabošanai noteikti tiks pieņemti plašākā lokā, jo skar visas kopienas intereses, taču būs lēmumi, kas tiek pieņemti interešu grupās, ja tie attiecas tikai uz interešu grupas darbību.

Liela nozīme ir tikšanās reižu regularitātei un biežumam un ikdienas komunikācijai. Ja ir nodibināta un darbojas NVO, kas pārstāv visas kopienas intereses, daļu lēmumu tā var pieņemt NVO iekšienē, taču gan kopienai, gan NVO jābūt skaidram, kādus lēmumus kādā kārtībā pieņem.

● **Katram skaidra viņa loma atbilstoši kompetencēm un spējām**

Kopienā visi locekļi ir vienādi vajadzīgi un tiek novērtēti, un tiem ir skaidra viņu loma kopienas dzīvē. Lomas noteiks cilvēku kompetences, spējas un iespējas. Piemēram, ja kāds kopienas loceklis veiksmīgi darbojas sociālo tīklu vidē, viņam ir iemaņas grafikas darbos un labas komunikācijas prasmes, arī kopienas publiskais sociālo tīklu konts tiks uzticēts veidot tieši viņam. Cilvēkiem ar labām organizatora iemaņām tiks uzticēta pasākumu, tikšanās organizēšana utt.

Jāņem vērā, ka enerģija, laiks un prasmes, ko cilvēks iegulda kopienas labā, visbiežāk būs viņa brīvprātīgais darbs bez atalgojuma un tas nedrīkst pārvērsties par smagu slogu vai otru darba vietu bez algas, tādēļ svarīgi, lai lomas un pienākumi kopienā tiktu sadalīti vienmērīgi, neatstājot visu atbildību un aktīvu rīcību 1–3 cilvēkiem.

● **Līderis un vadības grupa – skaidra kopienas hierarhija**

Kopienā kā jebkurā sociālā struktūrā pastāv sava hierarhija. Kopienas aktīvākā, iniciatīvā bagātākā un darošākā daļa būs vadības grupa ar lielāko ietekmi un lemsanas svaru, jo tieši šie cilvēki būs tie, kas kopienas labā iegulda lielāko enerģiju. Parasti šajā grupā ir vairāku nozaru pārstāvji – izglītības, uzņēmējdarbības, NVO pārstāvji, kas labi pārzina katrs savu jomu, tādējādi sniedzot daudzpusīgu redzējumu un ieguldījumu.

Tīri dabiski katrā kopienā ir cilvēks ar lielāko autoritāti, cilvēks, kura viedoklim ir vislielākais kopienas locekļu atbalsts. Šim kopienas līderim tiek uzticēta kopienas balss paušana uz āru, komunikācijā ar pašvaldību, medijiem, valsti. Ne vienmēr tam jābūt izglītotākajam, veiksmīgākajam kopienas pārstāvim, taču visbiežāk par kopienas līderi kļūst cilvēks ar teicamām argumentācijas, komunikācijas un organizatora prasmēm.

Katra dzīvotspējīga kopiena zina un var nosaukt gan savas kopienas līderi, gan vadības grupu, lai arī šie cilvēki netiek ne oficiāli ievēlēti, ne nostiprināti dokumentos. Kopienas hierarhija veidojas dabiski un intuitīvi, novērtējot un respektējot katra spējas, ieguldījumu un ietekmi.

● **Skaidra un visiem zināma pozīcija ārējā komunikācijā**

Kopiena rūpējas par savu publisko tēlu, nepārkāpjot kopienas ētikas kodeksā pieņemtās robežas un atbilstoši kopienas identitātes pamatnostādņēm. Ir svarīgi, lai tikšanās reizēs kopienā tiek pārrunāta kopējā pozīcija sasāpējušu problēmjautājumu risināšanā. Vienota sabiedrības nostāja un veids, kādā kopiena komunicē gan ar pašvaldību, gan medijiem, ir spēcīgs arguments interešu aizstāvēbai. *Mums ir skaidrs, ko mēs gribam panākt, Mēs zinām, kas mēs esam.* Skaidra kopienas pozīcija, nostāja liecina, ka kopiena ir organizēta, lemt un rīkoties spējīga struktūra, nevis tikai iedzīvotāju skaits kādā ģeogrāfiskā teritorijā.

● **Horizontāla sadarbība kopienas iekšienē**

Sadarbība starp dažādām sabiedrības grupām, spēja pašorganizēties, savstarpēja labvēlība un koleģialitāte liecina par to, ka kopienai ir skaidri tās mērķi, locekļi ir gatavi dalīties ar resursiem kopējā labuma vārdā. Horizontāla sadarbība var izpausties gan kā cilvēkus apvienojošu interešu un tradīciju kopšana, gan savstarpēja palīdzība krīzes situācijās, gan, piemēram, tāda tūrisma piedāvājuma veidošanā un popularizēšanā, kurā tiek iesaistīti vairāki vietējie pakalpojumu sniedzēji – mājražotāji, amatnieki, apskates saimniecības, ēdinātāji, tūrisma mītnes un dabas objektu apsaimniekotāji. Tiek iesaistīti vairāki vietējie pakalpojumu sniedzēji – mājražotāji, amatnieki, apskates saimniecības,

ēdinātāji, tūrisma mītnes un dabas objektu apsaimniekotāji.

Kopienas identitāte

Kopienas identitāte būtībā ir ceļš, kādā tā virzās uz saviem mērķiem, šā ceļa radošā daļa, kopienas izpausmes, sadzīves un kultūras tradīcijas. Identitātes nozīmīgu daļu veido kopienas ētikas kodekss un nerakstītie likumi (un otrādi). Identitāte ir saistīta arī ar kopienas ģeogrāfiskajiem un administratīvajiem lielumiem, iedzīvotāju sastāvu, pamata nodarbošanās veidu, pieejamajiem resursiem.

Identitāte vienmēr atbild uz jautājumiem: *Kas mēs esam? Kādi mēs esam? Kādi mēs vēlamies būt?*, bet dziļākais identitātes jautājums ir: *Kāpēc mēs tādi esam?*

Ja kopienas identitāte nav noformēta, kopienā pieņemta un saprotama, var būt apgrūtināti dažādi procesi kopienas iekšienē, piemēram, ierobežotu finanšu iespēju gadījumā kopiena ar noformētu identitāti vienmēr dos priekšroku finanšu tērēšanai jomās, kas atbilst identitātes *kodam*, apzinoties, ka tas ir ieguldījums ar lielāku pievienoto vērtību un jau pašos pamatos atbilst kopienas kā vienota sociāla kopuma vajadzībām. Kopiena bez noformētas identitātes ilgi nespēs izlemt, kādiem mērķiem tērēt šos ierobežotos līdzekļus, dažādu kopienas locekļu interesēm savstarpēji konfliktējot.

Identitāte ir labs un nepārvērtējams pamats kopienas prioritāro attīstības virzienu noteikšanai, ārējai komunikācijai, kopienas saliedētībai, kopienas tūrisma piedāvājuma veidošanai un piederības sajūtas vairošanai. Identitāte var tikt izteikta īsa, kodolīga teksta formā – kopienas moto, sauklis, devīze, kā arī vizuālā formā – kopienas zīme, logo, krāsu kods utt.

Kopienas augšanas, attīstības virzieni

Kopienas attīstības, augšanas virzienus, nenoliedzami, nosaka kopienas riski un vajadzības, no kurām loģiskā ceļā izriet kopienas mērķi. Tomēr jāņem vērā, ka kopienas iekšienē resursi ir ierobežoti, kas nozīmē – jāizvēlas šos resursus tērēt tādā veidā, lai katrai darbībai būtu iespējami liela atdeve, pievienotā vērtība, ilgtermiņa ietekme.

Atcerēsimies, ka kopienas spēkos nav mainīt kopienas pamata parametrus – ģeogrāfisko un administratīvo novietojumu, kopējo valsts demogrāfiju, kopienai piekritošos dabas resursus, kā arī kopiena nevar pildīt valsts vai pašvaldības funkcijas. Tiesa, kopiena var veidot savus ceļus, kādos viss iepriekš minētais tiek izmantots kopienas vajadzībām.

Augšanas un attīstības virzienus kopienai ir dabiski izvēlēties pēc mazākās pretestības principa, ievērojot, ka:

- kopiena apzinās savas stiprās un vājās puses, iespējas un draudus un izaugsmei izmanto tieši stiprās puses, izmantojot iespējas;

- kopiena seko līdz *iespēju logiem* vietējā politikā un aktualitātēm sabiedrībā, apzinoties, ka darbībām, kas atbilst tābrīža modei vienmēr būs mazāka pretestība;
- kopiena ir elastīga un gatava radošiem risinājumiem, regulāri tiekas un pārskata tuvākā laika plānus, pēc vajadzības tos mainot un pielāgojot aktuālajai situācijai;
- kopiena ir informēta par notiekošo kaimiņos, pašvaldībā, valstī, pārzina finansējuma ieguves avotus un pilsoniskās līdzdalības rīkus;
- kopienai ir noformēta identitāte, noteiktas kopējās vērtības un prioritātes, ir kopienas vadības grupa, nodrošināta iekšējā informācijas aprīte, skaidrs lēmumu pieņemšanas process;
- kopienā ir noteikti ilgtermiņa mērķi.

Ja kopienā darbojas NVO, kurā ir cilvēki ar administratora spējām un projektu vadības prasmēm, kopiena spēs piesaistīt vairāk resursu savu vajadzību apmierināšanai, paplašinot izaugsmes iespējas.

Ar ko atšķiras kopiena un NVO

PAZĪMES	KOPIENA	NVO (BIEDRĪBA)
Juridiskais statuss	Nav juridiskas personas statusa.	Ir juridiska persona, tiek reģistrēta Biedrību un nodibinājumu reģistrā.
Mērķi un uzdevumi	Vispārzināmi, bet ne obligāti dokumentēti.	Obligāti noteikti biedrības statūtos.
Intereses	Kopējās kopienas intereses.	Primāri – statūtos noteikto biedru un mērķa grupu intereses.
Pārvaldes struktūra	Neformāla, brīvprātīga, vienojoties kopienas iekšienē.	Noteikta biedrības statūtos, noteiktas paraksttiesīgās personas, lēmumu pieņemšanas un lēmumu ieviešanas process.
Dalībnieki, biedri	Iesaistās jebkurš, neformāli apņēmoties ievērot kopienā pieņemto kodeksu. Locekļa ieguldījums ir brīvprātīgs, pēc katra gribas un iespējām. Tiesības un pienākumi var nebūt definēti/dokumentēti.	Biedru uzņemšanas kārtība, biedru tiesības un pienākumi noteikti statūtos, maksā biedra naudu. Piedalās sanāksmēs, ir lemttiesīgs statūtos noteiktajos gadījumos.
Finanšu piesaistes iespējas	Privāti ziedojumi konkrētu iniciatīvu īstenošanai, kolektīvie iesniegumi pašvaldībai, idejas līdzdalības budžetam.	Projektu finansējums, biedru naudas, ziedojumi, iesniegumi pašvaldībai, idejas līdzdalības budžetam.
Pilsoniskās līdzdalības iespējas	Kolektīvie iesniegumi: paraksta kopienas locekļi, notiek parakstu vākšanas process. Locekļi var piedalīties publiskajās apspriešanās, aptaujās, iedzīvotāju sanāksmēs.	Iespēja īstenot pilsoniskās līdzdalības projektus pēc biedrības ieskatiem un aktuālajām vajadzībām, plašas iespējas iesaistīties citu NVO pilsoniskās līdzdalības projektos. Iesniegumus paraksta biedrības paraksttiesīgā persona.

PAZĪMES	KOPIENA	NVO (BIEDRĪBA)
Saimnieciskā darbība, darbinieki un pakalpojumi	Nav iespējas veikt saimniecisko darbību. Nevar pieņemt darbā vai uz cita pamata izmaksāt atalgojumu vai pirkt pakalpojumu. Nevar slēgt īres, telpu izmantošanas līgumus.	Var slēgt darba, brīvprātīgā darba un uzņēmuma līgumus, izmaksāt autoratlīdzības. Var veikt saimniecisko darbību likumā noteiktajā kārtībā. Obligāts nosacījums – pamatdarbība ir statūtos noteiktā sabiedriskā darbība. Nevar gūt peļņu. Var slēgt īres vai telpu izmantošanas līgumus.
Publiski pieejama informācija, darbības caurredzamība	Var nebūt publiski pieejamas informācijas vai publisko informācijas kanālu, publiski neatskaitās par paveikto. Rezultātus vērtē neformāli, kopienas iekšienē.	Gatavo un iesniedz VID gada pārskatus un vadības ziņojumus, publisko savās interneta vietnēs. Reģistrācijas dati, statūti, juridiskā adrese ir publiski pieejama. Labais tonis – ir publiskie informācijas kanāli (tīmekļvietne un/vai sociālo tīklu lapa). Par saņemto finansējumu atskaitās finansējuma piešķirējiem gan saturiski, gan finansiāli, nodrošina projektu publicitāti. Gada pārskatu apstiprina biedru kopsapulcē. Kārto savu grāmatvedību un lietvedību.

Pareizi noformētam, argumentētam, dokumentētam kopienas viedoklim vienmēr būs lielāks svars nekā indivīda viedoklim.

Tikai jūs paši vislabāk zināsi, kas jums visvairāk vajadzīgs.

Tikai jūs paši vislabāk zināsi savas iespējas labākas dzīves veidošanā.

Veselīga, dzīva kopiena ir milzīgs psiholoģisks, drošības un praktiskais atbalsts kopienas locekļiem.

Darbošanās lielākas cilvēku kopas labā un piederības sajūta piešķir dzīvei jēgu, nodrošina paaudžu saikni, notur bērnus vietās, kur tie izauguši.

Kopiena ir publiska vide, kurā pat mazākais sasniegums ir jūtams un labi redzams – tas dod motivāciju un prieku pat ļoti grūtos laikos.

Kopienā cilvēks var atrast jēgpilnu pielietojumu ikvienai savai prasmei, talantam, dodot labumu citiem, un šis devums tiek novērtēts.

Nevalstisko organizāciju un kopienu prakse

Nevalstiskās organizācijas Latvijā ir izteikti daudzveidīgas gan darbības nozarū, gan mēroga ziņā. Ir starptautiska, nacionāla, reģionāla un vietēja līmeņa organizācijas, un atšķiras to darbības metodes pilsētu un lauku teritorijās.

Sniedzam nelielu ieskatu un darbības prakses piemērus dažāda mēroga organizācijām un kopienām.

Atsevišķi analizējot pilsētu organizācijas, var teikt, ka tās ir:

- specifiskas un atšķirīgas pēc saviem mērķiem un darbības formām;
- apvieno iedzīvotājus noteiktas grupas/tautības/profesijas utt. interešu aizstāvībai;
- koncentrē konkrētas jomas kompetences sociālā atbalsta, mākslas un kultūras, vēstures un novadpētniecības, mazākumtautību kultūru, jaunatnes, vides aizsardzības, sporta, pilsoniskās sabiedrības, u.c. darbības nozarēs;
- ar retiem izņēmumiem darbojas pamatā savu biedru vai nozares interešu vārdā, mazāku uzmanību veltot pilsētas vai pašvaldības attīstībai kopumā.

Lauku teritorijās NVO un kopienas ir daudzfunkcionālas un tām visām ir līdzīga darbības sfēra – savas apdzīvotās vietas attīstība, kas vienlaikus veido objektīvu sadarbības pamatu un virsmērķi. Teju vienīgās specifiskās organizācijas lauku teritorijās ir mednieku klubi, taču pēdējo gadu laikā arī šīs organizācijas aizvien vairāk iesaistās pilsoniskās sabiedrības aktivitātēs un aizvien vairāk kopienu plāno mednieku klubus intensīvāk iesaistīt sabiedriskajā dzīvē.

Latvijā atpazīstamākās reģionālās organizācijas ir NVO centri, kas darbojas katrā reģionā. Tie ir bāzēti Latvijas pilsētās:

Jelgavā – Zemgales NVO centrs (<https://www.zemgalei.lv/>);

Daugavpilī – Dienvidlatgales NVO atbalsta centrs (<https://www.nvoc.lv/>);

Kuldīgā – Kurzemes NVO centrs (<https://kurzemesnvo.lv/>);

Valmierā – Vidzemes NVO centra funkcijas pilda Valmieras novada fonds (<https://www.vnf.lv/>);

Jēkabpilī – Vidusdaugavas NVO centrs (<https://www.vidusdaugavasnvo.lv/>).

Visi minētie NVO centri uztur savas tīmekļvietnes, aktīvi īsteno projektus, organizē pasākumus, pieredzes apmaiņas braucienus, kā arī izsludina nelielus projektu konkursus, kas var būt lielisks resurss jaunai organizācijai. NVO centrs sniegs plašas iespējas integrācijai sociālajā dzīvē, kā arī atbalstu jūsu ieceru īstenošanā.

Kā labās prakses piemērs šeit noteikti minams Vidusdaugavas NVO centrs, kas darbojas Jēkabpilī. Šī organizācija vēsturiski tika izveidota kā biedrība Jēkabpils NVO resursu centrs, dibināta 2006. gadā. 2024. gadā tā apvieno vairāk nekā 60 dažādu darbības profilu nevalstiskās organizācijas un privātpersonas.

Vidusdaugavas NVO resursu centram ir divas struktūrvienības – dienas centrs *Kopā būt* un *Lauku attīstības partnerība Vidusdaugava*, katrai no tām ir noteikts darbības virziens. Dienas centrs sniedz pakalpojumus senioriem, cilvēkiem ar īpašām vajadzībām, savukārt, Lauku attīstības partnerība *Vidusdaugava* īsteno LEADER programmu novada lauku teritorijā.

Centra darbības nozares neaprobežojas ar šiem virzieniem – tiek īstenoti arī jaunatnes, vides aizsardzības, mācību projekti. Vidusdaugavas NVO resursu centrs ir aktīvi iesaistījies palīdzības sniegšanā Ukrainai jau no karadarbības pirmās dienas. Ir izveidots atbalsta centrs Ukrainas civiliedzīvotājiem, un centra organizētās daudzveidīgās aktivitātes piedāvā tiešām plašas iespējas gan atbalsta saņemšanai, gan līdzdalībai aktīvā sabiedriskā dzīvē.

Centra valdes priekšsēdētāja Agita Pleiko stāsta: „Šobrīd Jēkabpils pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē dzīvo apmēram 200 Ukrainas civiliedzīvotāju, pārsvarā sievietes un bērni. Projektā, ko īstenojam šobrīd, ir paredzēts liels akcents uz latviešu valodas mācīšanos. Mācīšanos praksē, nevis no grāmatām vai pie datora. Un tas nozīmē līdzdalību dažādās nodarbībās, ko organizējam tieši šai mērķa grupai. Taču, pateicoties tam, ka mūsu organizācijai ir tik daudz dažādu virzienu, notiek tik jauka *tīklošanās*. Es to pat negaidīju. Piemēram, mūsu senioriem notiek vingrošanas nodarbības, un tur vēlas piedalīties arī Ukrainas civiliedzīvotāji. Organizējam latviešu sarunu valodas pēcpusdienu, un tur pēkšņi grib iesaistīties arī itāļu jaunieši, brīvprātīgie. Ja reiz tāda daudzveidība, atnāk arī aktīvie latvieši. Tā sadarbība ir tik dabiska. Un Jēkabpils gadījumā tieši NVO resursu centrs ir tā vieta, kas sniedz iespējas visiem satikties, mācīties vienam no otra, apgūt valodu, tradīcijas, pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā. Un tad attīstās arī pašu iniciatīvas. Nesen sāka iniciatīva, ar ko ļoti lepojos, ir *Karbonāžu bataljons*.¹

To ierosināja ukraiņu sievietes. Katru piektdienu viņas sanāk kopā mūsu dienas centrā, cep karbonādes, kotletes, kūkas, un sestdienās to nogādā Ukrainas karavīriem, kuri ārstējas Rehabilitācijas centrā *Vaivari*. Lūk, mūsu daudznozaru darbība, kas brīžiem šķiet ļoti sarežģīta, rada pārsteidzošus jaunumus, tādas aktivitātes, ko, darbojoties vienā konkrētā jomā, noteikti neizdomātu.”

Vēl viena saistoša kustība pilsētu NVO vidē ir apkaimju biedrību veidošanās lielajās pilsētās. Atšķirībā no pārējām pilsētu NVO, kas apvieno konkrētas interešu grupas, apkaimju biedrības rūpējas par savas vides labiekārtošanu un vietas izaugsmi, līdzīgi kā vairums lauku kopienu organizāciju.

Iesaiste konkrētas apkaimes biedrībā ir ļoti labs veids, lai iepazītu savas tuvākās apkārtnes iedzīvotājus un tradīcijas, kā arī lai sniegtu savu ieguldījumu šīs vietas izaugsmē.

Rīgā ir izveidota *Rīgas apkaimju alianse* (<https://www.rigasapkaimjualianse.lv/>), kas apvieno 35 galvaspilsētas apkaimju biedrības.

¹ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/cilvekstasti/25.02.2024-karbonazu-bataljons-brivpratigie-latvija-gatavo-gardas-maltites-ievainotajiem-ukrainas-karaviriem.a544317/>

Rīgas apkaimju alianse savu virsmērķi ir definējusi šādi: „Alianses mērķis ir līdzdarboties Rīgas pilsētas ilgtspējīgā attīstībā, dabas un kultūrvēsturisko vērtību saglabāšanā un rīdzinieku dzīves vides kvalitātes uzlabošanā, kā arī labas pārvaldības principa īstenošanā Rīgas pilsētas pašvaldības un valsts iestāžu un iedzīvotāju attiecībās.”

Alianse organizē iedzīvotāju forumus, sporta pasākumus, aptaujas, apkopo viedokļus, informē savus biedrus. Apkaimju biedrību atbalstam Rīgas pilsētas pašvaldība jau vairākus gadus piešķir finansējumu. Apkaimes var izvirzīt savas līdzdalības budžeta ieceres, tās tiek nodotas iedzīvotāju balsojumam, un visvairāk balsu savākušās ieceres pašvaldība īsteno par sava budžeta līdzekļiem.

Par Daugavpils apkaimju iedzīvotāju aktivizēšanu atbildību uzņēmusies biedrība *Cita Daugavpils*.¹ Šī biedrība ir izveidota, lai Daugavpilī veicinātu pilsoniskas un Eiropas vērtībās balstītas iniciatīvas, mainītu sabiedrības priekšstatu par Daugavpili kā izteikti krievalodīgu, kā arī uz Krievijas informatīvo telpu orientētu pilsētu. *Cita Daugavpils* pievērš uzmanību šīs pilsētas apkaimju daudzveidībai, kultūrvēsturiskajam mantojumam, akcentējot robežpilsētas vēsturiskās realitātes iedzīvotāju etnisko daudzveidību.

2023. gada nogalē ir izveidots visu Daugavpils apkaimju logo komplekss.²

Lauku reģionos atsevišķa organizāciju grupa ir Vietējās rīcības grupas (VRG), kas darbojas visā Latvijā.³

Kas atšķir VRG no citām reģionālajām organizācijām?

- tām visām ir vienots mērķis – lauku teritorijas attīstība;
- tām ir precīzi definēta darbības teritorija;
- lai kvalificētos VRG statusam, tām ir noteikta pārvaldes un organizatoriskā struktūra.

Tām ir Eiropas Savienības fondu finansējuma periodiem definēts, stabils finansējums LEADER programmas īstenošanai, tai skaitā projektu konkursu izsludināšanai, starpreģionālās un starptautiskās sadarbības projektu īstenošanai, teritorijas aktivizēšanai un savas pamatdarbības nodrošināšanai.

Visatpazīstamākais VRG darbības veids ir LEADER.⁴ LEADER projekti lauku NVO un uzņēmējiem ir izcila iespēja savas darbības attīstībai. Šajos projektos ir iespējams renovēt un būvēt piemērotas telpas, labiekārtot vidi, iegādāties pamatlīdzekļus. Atceramies, ka pilsētu NVO un uzņēmējiem šādi atbalsta instrumenti nav pieejami.

¹ <https://www.facebook.com/CitaDaugavpils/>

² https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1c12lkVSfLsILDZygEU5cawcfCJ_mLe

³ <https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2023-2027>

⁴ <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader/>

LEADERprojekts nozīmē gan pietiekami apjomīgu finansējumu, kam nepieciešams līdzfinansējuma nodrošinājums, gan salīdzinoši sarežģītu pieteikšanās sistēmu, gan lielu atbildību piecu gadu periodā pēc projekta noslēguma, gan arī nozīmīgu konkurenci šo projektu atbalsta saņemšanā, it īpaši NVO sektoram.

Taču konkursu izsludināšana nav vienīgais VRG uzdevums, un LEADER projekta īstenošana nav vienīgais veids, kā NVO/kopiena vai katrs cilvēks var iesaistīties tās darbā. VRG īsteno teritorijas aktivizēšanas pasākumus – seminārus, kursus, pieredzes apmaiņas braucienus utt. Un šajos pasākumos var piedalīties ikviens teritorijas iedzīvotājs, nav jābūt VRG biedram. Sekojiet informācijai un piedalieties! Šie pasākumi vairumā gadījumu ir bez maksas.

Ierosiniet savas idejas šiem aktivizēšanas pasākumiem! Ja jūtat, ka jums un vēl kādai organizācijai ir nepieciešamas papildu kompetences, prasmes, uzrunājiet ar savu VRG! Ierosiniet idejas pieredzes apmaiņas braucieniem! VRG īsteno starpreģionālās un starptautiskās sadarbības projektus, un arī šie projekti ir lieliska iesaistes platforma. NVO, kopienas, individuālie dalībnieki var iesaistīties jau notiekošās aktivitātēs, kā arī ierosināt jaunas projektu tēmas.

Tātad – ja dzīvojat mazpilsētās vai lauku teritorijā un vēlaties izveidot savu uzņēmumu vai biedrību, meklējiet atbilstošo Vietējās rīcības grupu.

Izcils VRG darbības piemērs meklējams Gulbenes novadā, kur darbojas biedrība *Sateka*.¹ Papildus LEADER programmas konkursu izsludināšanai Sateka organizē mazo projektu konkursus *Kopā veidota nākotne – tā ir Tava iespēja!*, kuru ietvaros finansējumu līdz 500 eiro var saņemt Gulbenes novada iedzīvotāji. Finansējums paredzēts talkām, labdarības akcijām, citām iniciatīvām, un tas ir nozīmīgs treniņš jau sarežģītāku projektu pieteikumu izstrādei.

Biedrības tīmekļvietnē² izveidota vietējo ražotāju, amatnieku, pakalpojumu sniedzēju datu bāze, kas ļauj izvēlēties viņu produktus vai pakalpojumus. Vienlaikus šī datu bāze demonstrē, cik daudz iespējams paveikt, aktīvi darbojoties un piesaistot LEADER projektu finansējumu.

Sateka regulāri īsteno pilsoniskās sabiedrības atbalsta projektus. Aktivitātes ir daudzveidīgas un plašas.

Šai VRG ir nodrošinātas kvalitatīvas un regulāras konsultācijas LEADER projektu iesniedzējiem, taču netiks atteikts atbalsts arī citos ar NVO vai kopienas attīstību saistītos jautājumos.

---

¹ <https://www.sateka.lv/>

² <https://www.sateka.lv/e-kontaktgrozs/>

Lauku kopienu darbības piemēri

Tradīciju un sadarbības kopiena. Bebrene

Bebrenes ciems jau savas izcelšanās sākumā ietvēra divas ļoti mūsdienīgas pamatvērtības – dabu un cilvēkus. Savu vārdu tas ieguvis no Bebrupītes, kura plūst caur muižas parku. Pirmoreiz rakstos Bebrene minēta 1562. gadā. Bebrenes ciems ir pagasta centrs, kurā saglabājusies daudzveidīga infrastruktūra – vidusskola, profesionāli tehniskā vidusskola, kultūras nams, pasts, veterinārā aptieka, bibliotēka. Pagastā 2024. gada sākumā ir deklarējušies 742 iedzīvotāji.

Ciematā kultūrvēsturisko tēlu veido muižas ansamblis. Tajā noteicošā loma ir muižas ēkas un baznīcas izkārtojumam uz vienas kompozīcijas ass, kura stiepjas dienvidu-ziemeļu virzienā. Bebrenes muižas ansamblis ir viens no nedaudziem Sēlijā, kurā pilnībā saglabājušies visi 19. gadsimta Bebrenes muižas apbūves elementi – kungu māja, palīgēkas, parks ar vārtiem un žoga fragmentiem.

Par vietējā līmeņa fenomenu ir uzskatāms Bebrenes NVO un sabiedriskais sektors – šeit reģistrētas 14 biedrības un 8 interešu kopas, kas aktīvi darbojas.

Bebrenē ir liels cilvēku ar augstāko izglītību īpatsvars, šeit ļoti ilgi ir darbojusies gan vidusskola, gan tehnikums. Cilvēki arī pēc aktīvo darba gaitu noslēguma grib piedalīties sabiedriskajā dzīvē, ieguldīties savas dzīvesvietas attīstībā. Viņi to spēj. Viņiem ir zināšanas, atbildība un atdeve.

Unikāls dabas resurss ir Dvietes paliene, tajā izveidots Dvietes palienu informācijas centrs, ieviesti apjomīgi projekti dabas aizsardzības jomā, izveidotas ārvalstu sadarbības.

Pagasta pārvaldniece un pieredzējusi NVO darbiniece Benita Štrausa norāda: „Biedrības ļoti daudz dod visai teritorijai. Jā, tas prasa nepārtrauktu darbu. Un tā peļņa, ko saņem par pakalpojumiem, tā jau nav peļņa – tas viss ir jāiegulda, lai attīstītos vieta un varētu īstenot tos lielos plānus. Ne vienmēr būs projekti. Un ne jau visu var izdarīt ar projektiem vai pašvaldības budžetu. Oficiāli reģistrēta NVO tomēr satur cilvēkus kopā, veidojas kopīgs viedoklis, atbildība.”

NVO lomu Bebrenē visā pilnībā varētu novērtēt, ja šīs organizācijas pēkšņi pazustu. Tikai redzētu tos tukšumus – nav Dvietes senlejas vides informācijas centra, nav mīlīgo savvaļas zirdziņu un pinkaino govju palienu pļavās; nav tūrisma piedāvājuma Bebrenes skolā; nav *Sēleņu* uzrakstīto un izdoto grāmatu; nav skaisto zirgu un sacensību Bebrenē.

Bebrenieši arī ar savu diasporu strādā ļoti mērķtiecīgi un personīgi. Tā nav tikai ziņa sociālajos tīklos, novada avīzē vai tīmekļvietnē. Bebrenieši savējiem zvana un runā. Turklāt ļoti labi zina, kuram ko paprasīt. Un ieguvums veidojas ne tikai Bebrenei.

Ne vienmēr ir jābūt uz vietas, lai veidotu aktīvu kopienas daļu. Bebrenē spilgts piemērs ir Guntis Malaševskis, kurš šobrīd dzīvo Kauņā, Lietuvā. „Guntis mums izveidoja pagasta tīmekļvietni www.manabebrene.lv. Tā bija viņa ierosme, pilnīgi brīvprātīga. Viņš arī lapu uztur, regulāri atjauno informāciju. Mēs tikai aizsūtām, un dienas laikā viss tiek

ievietots. Par brīvu, jā,” stāsta Štrausa.

„Šajā lapā mēs arī aicinājām jauniešus, cilvēkus, kuri mācās un strādā gan Latvijā, gan citur pasaulē, atsūtīt savus iespaidus par dzimto vietu. Un, ja jūs zinātu, cik visi viņi bija priecīgi! Pateicās par to, ka atceramies, ka interesējamies par viņiem, ka viņu domas ir svarīgas. Jā, tas ir ļoti būtiski – veidot šo saikni ar kopienu, parādīt, ka neesam viņus aizmirsuši.”

Veiksmes esence:

- bagāti dabas resursi un prasme tos izmantot;
- saglabāts kultūrvēsturiskais mantojums, tā augstais novērtējums kopienas vērtību sistēmā;
- izteikti augsta pilsoniskā aktivitāte, liels reģistrēto NVO un interešu grupu skaits;
- vietējā pagasta pārvalde kā kopienas virzītājspēks, aktīvas pašvaldības iestādes. Spēja darboties kopā, neraugoties uz juridisko statusu atšķirībām;
- liels cilvēku ar augstāko izglītību īpatsvars;
- intensīvs darbs ar izbraukušajiem iedzīvotājiem, aktīva jaunienācēju piesaiste.

Uzņēmēju kopiena. Ancene

Ancene ir ciems Jēkabpils novada Asares pagastā. Izvietojies pagasta dienvidu daļā 5 km no pagasta centra Asares, 17 km no Aknīstes, 59 km no novada centra Jēkabpils un 168 km no Rīgas.

Ancene veidojusies ap Ancinišku (*Antzinischki*) pusmuižu, kas piederējusi Bebreņu grāfiem Plāteriem-Zībergiem. Tur atrodas viena no retajām klasicisma kungu mājām, kas celta no koka. Vienīgais greznuma priekšmets – neliels portiks jeb lievenis. Ēkā bija kolhoza *K. Markss* kantoris un klubs, kad uzcēla jauno kantori, – dzīvokļi.

Vēl līdz 2021. gada vidum līdz novada centram Aknīstei ancenieši mēroja septiņpadsmit kilometru. Šobrīd tā ir Jēkabpils, jau piecdesmit kilometru. No tiem piecpadsmit pa grunts ceļu. Ancenē ir degvielas uzpildes stacija, vienīgā tuvākajā apkārtnē. Ir veikaliņš, kas strādā līdz lauku apvidum neraksturīgi vēlām vakaram. Pašā ciemā dominē padomju laika apbūve.

Google meklētāja pirmajā šķirklī pēc vārda *Ancene* parādās uzņēmumi – SIA *Slaides*, kooperatīvā sabiedrība *Ancene*, SIA *Siliņi*, viesu nams *Strauti*. Nekā par kultūras vai sporta pasākumiem, nekā par kādas pašvaldības iestādes darbību. Otrajā šķirklī pavīd Asares sākumskola, trešajā – afiša par distanču slēpošanas nodarbībām.

Globālais informācijas piegādātājs šajā gadījumā atspoguļo reālo dzīves situāciju – Ancenē patiešām nav nevienas pašvaldības iestādes. Nevienas sabiedriskas, kopienai pieejamas telpas.

Ciematā dzīvo apmēram 140 iedzīvotāju, kuri pārsvarā ir darbaspējas vecumā, ģimenes ar bērniem. Un ciemats izceļas ar iedzīvotāju skaitam un lokācijai neparasti lielu uzņēmumu daudzumu un dažādību: lielas, spēcīgas zemnieku saimniecības, graudu un lopu audzētāji un jaunie zemnieki. Ir labības uzpirkšanas punkts un modernākā graudu kalte tuvākajā apkārtnē. Degvielas uzpildes stacija un loģistikas uzņēmums. Timahovu ģimenes uzņēmums, kas ražo un eksportē guļbūves. Aigara Tamaņa saimniecība, kas audzē un pārstrādā smiltsērķšķus un cidonijas. Piecas mežizstrādes brigādes. SIA *Hills* autoserviss.

Lielais uzņēmumu skaits atspoguļo iedzīvotāju rakstura īpašības – tā ir apņēmība, gatavība rīkoties, uzņemties atbildību.

Ciematā darbojas viena biedrība *Kopā divi*, kas dibināta laikā, kad Ancenē vēl aktīvi darbojās pamatskola. Kopš skolas slēgšanas biedrības darbība bija apsīkusi, taču 2022. gada pavasarī, aktivizējoties Ancenes kopienai, tās darbība atsākta, izvēlēta jauna valde, iesniegti pirmie projekti.

Ciemats pamatā veidojies ap kolhoza iecirkni padomju gados, tā apbūve nav estētiska, vizuāli pievilcīga. Tomēr gan privātmājas, gan daudzdzīvokļu māju pagalmi izceļas ar sakoptību. Vides sakopšana neaprobežojas tikai ar strikti privātajām teritorijām, iedzīvotāji pievērš uzmanību arī publisko teritoriju sakoptības līmenim.

Ancenes sabiedriskās dzīves centrs ilgstoši ir bijusi pamatskola, un tās slēgšana ir radījusi minēto iespēju vakuumu, kas ir galvenā kopienas problēma. Apzinoties, ka vietējā kopiena ir vienīgais veids, kā uzturēt dzīves kvalitāti ciematā, ancenieši kopš 2022. gada sākuma kopiena ir radījuši jaunu pilsoniskās aktivitātes vilni:

- ir atjaunota biedrības *Kopā divi* darbība, ir apstiprināts un ieviests pirmais šā posma projekts;
- labiekārtots ābeļdārzs, slēgtās pamatskolas teritorija, kurā katru gadu norisinās Ancenes ciema svētki;
- izveidota kopienas *WhatsApp* grupa, kurā reģistrējušies 90% anceniešu, un šī situācija uzskatāma par unikālu kopienu komunikācijas platformu kontekstā;
- sākta konstruktīva komunikācija ar pašvaldību gan pagasta, gan novada līmenī, sagatavoti pamatoti iesniegumi, organizētas diskusijas;
- izstrādāts ciemata attīstības plāns, skaidra attīstības vīzija.

Veiksmes esence:

- attīstīta uzņēmējdarbības vide, Latvijas laukiem neraksturīgi liels uzņēmēju skaits vienā ciematā;
- liels ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaits kopienā, daudz jaunu ģimeņu ar bērniem;
- augsts pieredzējušu, izglītotu, darbīgu un apņēmīgu cilvēku skaits kopienā – pat vairāki līderi;
- skaidrs situācijas novērtējums – viss jādara pašiem, kopienai, bez pašvaldības iestāžu iesaistes;
- skaidra attīstības vīzija, īstermiņa un ilgtermiņa mērķi;
- izcili organizēta kopienas iekšējā komunikācija;
- izteiktas pašorganizēšanās tradīcijas.

Kopiena meža vidū. Sunākste

Sunākste ir pagasta centrs Aizkraukles novadā. Tas robežojas ar Viesītes pagastu Jēkabpils novadā. Atrāšanās uz novadu robežas, kā arī tas, ka Sunākstē nevar nokļūt pa ceļiem ar asfalta segumu, lielā mērā nosaka Sunākstes raksturu. Sunāksti ar lielākajām apdzīvotajām vietām savienojošie ceļi ne tikai nav asfaltēti, tie ir kritiskā stāvoklī, un ziemas apledojuma vai pavasara šķīdoņa periodos satiksmes autobusi regulāri atceļ reusus neizbraucamo ceļu dēļ.

Sunākstes ciemats ir plašs, ērts, izkopts ar izcilu gaumi.

Pagastā dzīvo 340 cilvēku, un ciematā ir gan pagasta pārvalde, gan bibliotēka, gan Saieta nams, ko sunākstieši mīlīgi dēvē par *namīņu*.

Estētiskā prioritāte pār praktisko ir izteikta Sunākstes īpašība.

Tā atspoguļojas vietas vēsturē, jo Sunākste saistās ar Vecā Stendera vārdu un Ābeces taku. Sunākstes baznīcā savu skaistāko dziesmu ciklu *Es strauta malā slāpēs eju bojā* komponējis Haralds Sīmanis.

Saikni ar dzimteni saglabājis arī Sunākstē dzimis mākslinieks Zigfrīds Sapietiks, kurš radošo dzīvi pavadījis Skotijā. Viņa veidotais piemineklis *Sibīrijas krusti* veido vēl vienu ciemata iezīmi.

Baznīca ir viena no Sunākstes nozīmīgākajām vietām, taču ne tieši reliģiskā nozīmē. Tā piesaista apmeklētājus no visas Latvijas saistībā ar Stendera piemiņas pasākumiem. Liela loma šajā ziņā ir Stendera biedrībai, kurā aktīvisti pamatā ir no Viesītes un Rīgas, sunākstiešu līdzdalība tajā vērojama mazāk.

Biedrības vietu kopienas attīstībā pilda aktīvo iedzīvotāju interešu grupa, kurā ietilpst gan kultūras nama vadītāja, gan bibliotekāre, gan pagasta tehniskie darbinieki, gan aktīvie iedzīvotāji. Ir izstrādāts arī kopienas plāns, taču biedrība šobrīd nav oficiāli reģistrēta.

Par nesenās reģionālās reformas ietekmi sunākstieši norāda, ka tā sola vairāk brīvības – novada centrs Aizkrauklē ir tālu un grūti sasniedzams, kas nozīmē iespējas darboties brīvi un pašpietiekami.

Laika posmā no 2022. gada Sunākstē ir būtiski pieaugusi kopienas aktivitāte. Kopienas atbalsta iedrošināta, vietējā uzņēmēja atvērusi veikalu. Un Sunākstes *Veicis* ir vēl viena kopienas pulcēšanās vieta. Vēl bez pirmās nepieciešamības preču iegādes te iespējams padzert kafiju, izlasīt reģionālo laikrakstu, iesaiņot dāvanas. Kopiena apzinās šīs vietas nozīmi, veikals netiek uztverts tikai kā privātais bizness, tā ir labas dzīves daļa, un tajā jāpiedalās visiem.

2023. gadā ir reģistrēta un jau pirmos projektus īstenojusi biedrība *Saules aka*. Biedrības vadību ir uzņēmušās pašvaldības iestāžu darbinieces. Un šajā gadījumā ir zudusi atšķirība starp pašvaldības darbinieku un aizrautīgu NVO aktīvistu. Vineta Lavrenoviča, Saieta nama vadītāja, saka: „Visa šī darbošanās kopienā, biedrības dibināšana ir iedevusi pilnīgi jaunu jēgu manam darbam. Tagad mēs visu darām kopā – bibliotēka, draudze, visi aktīvie cilvēki. Katrs iegulda savas labākās spējas un prasmes. Mums taču ir daudz lielisku cilvēku! Mākslinieki, novadpētnieki, grāmatveži, mājražotāji, katrs nāk ar savu devumu. Un mēs jūtam, kā dzīve Sunākstē kļūst labāka, neraugoties ne uz kādiem ārējiem apstākļiem.”

Veiksmes esence:

- spēcīga, jau noformējusies iedzīvotāju kopiena. Kopienā vienlīdz iesaistīti visi: pašvaldības iestādes – bibliotēka un Saieta nams –, uzņēmēji, luterāņu draudze, seniori, pašnodarbinātie. Visi aktīvie sunākstieši ir apvienojušies biedrībā *Saules aka*;
- iedzīvotāju vairākuma izteiktā pieķeršanās Sunākstei, atziņa, ka šeit dzīvot ir ļoti skaisti, neraugoties uz infrastruktūras nepilnībām;
- izteikti estētiskā ciemata vide. Estētika visos kopienas organizētajos pasākumos;
- bagāts kultūrvēsturiskais mantojums, kas padara Sunāksti atpazīstamu Latvijas mērogā. Kopiena, kas pārzina un augstu vērtē šo mantojumu, ir gatava daudz darīt, lai to popularizētu;
- ainaviski izteiksmīga apkārtnē, kam ir ļoti augsts vērtējums sabiedrības vērtību sistēmā.

Šī rokasgrāmata tapusi biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* projektā *Informatīvie un kopienas integrācijas pasākumi Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijā*, kura mērķis ir nodrošināt un koordinēt darbu atbalsta sniegšanā Ukrainas cilvēkiem Latvijā, vienlaikus veicinot kultūras un sociālekonomisko integrāciju.

Gribu palīdzēt bēgļiem jau kopš 2015. gada ar brīvprātīgo palīdzību sniedz tūlītēju palīdzību grūtībās nokļuvušajiem patvēruma meklētājiem. Tā ir gan praktiska, gan ietver sociālo jautājumu risināšanu un sistēmisku iekļaušanos Latvijā.

Kopš 2022. gada pilna apmēra karadarbības sākuma Ukrainā biedrība ir sniegusi daudzpusēju atbalstu Ukrainas bēgļiem Latvijā, nodrošinot gan informatīvo, gan praktisko atbalstu, kā arī koordinējot vairākas brīvprātīgo komandas tūlītēja atbalsta nodrošināšanai.

Gribu palīdzēt bēgļiem ir uzturējusi un joprojām uztur dažādas informatīva atbalsta iniciatīvas, kas informē gan Ukrainas cilvēkus Latvijā par pieejamo atbalstu, gan arī Latvijas iedzīvotājus par atbalsta sniegšanas iespējām. Tajā skaitā *Gribu palīdzēt bēgļiem* nodrošina NVO atbalstu Rīgas Ukrainas civiliedzīvotāju atbalsta centrā kopš tā izveides pirmās dienas.

2023. gada nogalē un 2024. gada sākumā *Gribu palīdzēt bēgļiem* sadarbībā ar Dainu Alužāni un levu Jātnieci no biedrības *Sēlijas salas* rīkoja sešas *Dzīvesstāstu nometnes* Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Tajās piedalījās gandrīz 60 dalībnieku, lielākoties ukraiņi, kuri par savām mājām šobrīd uzskata Latviju – Liepāju, Alūksni, Krāslavu, Tukumu, Ogrī, Jūrmalu, Ventspili, Salaspili, Ķekavu, Rēzekni, Smilteni, Rīgu un daudzas citas vietas. Kopā ar kopienu aktīvistiem no Latvijas diskutējām par dzīvi Latvijā un Ukrainā, atskatījāmies uz dažādām dzīves pieredzēm, uz kopīgo un atšķirīgo, mācījāmies latviešu valodu un mazliet arī ukraiņu, mīlojām acis ar Sēlijas un Latgales skaistumu un vēderus ar latviešu ēdieniem.

Nometnēs daudz laika veltījām sarunai par biedrību veidošanu, par projektu rakstīšanu, par ideju attīstīšanu un finansējuma piesaisti tām. Vairākas idejas, kas radās nometņu laikā jau izdevies realizēt, vairākas vēl gaida savu laiku. Nometnē iegūtie jaunie paziņas un draugi palīdz ar padomu un atbalstu, gan arī dalās ar informāciju.

Ukrainas cilvēki Latvijā dzīvo jau vairāk nekā divus gadus, viņi ir kļuvuši par Latvijas kopienu sastāvdaļu, tās veidotājiem. Mēs ceram, ka jaunās zināšanas, prasmes un pieredze, ko viņi ir guvuši *Dzīvesstāstu nometnēs* palīdzēs arī Ukrainas atjaunošanā pēc kara. Šī pieredze var noderēt arī citiem Ukrainas cilvēkiem Latvijā, tāpēc daudzas no domām, kas izkristalizējās mūsu kopīgajās sarunās ir atspoguļotas šajā rokasgrāmatā.

Priecāsimies, ja tā būs derīga arī Latvijas cilvēkiem, kuri darījuši tik daudz, lai palīdzētu ukraiņiem veidot savas jaunās mājas Latvijā!

Projekts īstenots no 2024. gada janvāra līdz 2024. gada jūnijam. Projekta finansējumu nodrošina Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds.

Biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*

E-pasts: info@gribupalidzetbegliem.lv

Konsultatīvais tālrunis Ukrainas bēgļiem: +371 20 381 039

Resursi

www.ukraine-latvia.com

www.palidzibaskarte.lv

Finansē
Eiropas Savienība

2027
Atjaunojamā
atļaujas plāns

**GRIBU
PALĪDZĒT
BĒGĻIEM**

1. PIELIKUMS

Piemēri pilsoniskās sabiedrības līdzdalības NVO Latvijā

Te minētas dažas no zināmākajām Latvijas NVO, kas darbojas pilsoniskās sabiedrības līdzdalības, minoritāšu, sociālās, teritoriālās, nacionālās, reliģiskās, dzimumu un vecuma diskriminācijas, ekonomiskās atstumtības jomās.

Organizācija	Latvijas Pilsoniskā alianse
Darbības joma, mērķi, specifika	Pilsoniskās sabiedrības, tai skaitā biedrību un nodibinājumu, kopējās intereses, kas balstītas uz demokrātijas pamatbrīvībām un cilvēktiesībām.
Kontakti	+371 24245580 alianse@nvo.lv https://nvo.lv
Organizācija	PROVIDUS
Darbības joma, mērķi, specifika	Sabiedriskās politikas centrs, kas palīdz Latvijas politikā pieņemt labākus lēmumus, kalpo par sanitāru sliktiem lēmumiem un veicina sabiedrības līdzdalību.
Kontakti	+371 67039252 info@providus.lv https://providus.lv
Organizācija	Latvijas Lauku forums
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Lauku foruma misija ir veicināt Latvijas lauku līdzsvarotu attīstību, lai Latvijas lauki kļūtu par vietu, kur dzīvo apmierināti cilvēki, kuri savā dzīves vietā spēj realizēt ekonomiskās un sociālās vajadzības.
Kontakti	+371 28855427 info@laukuforums.lv https://laukuforums.lv
Organizācija	Invalīdu un viņu draugu apvienība Apeirons
Darbības joma, mērķi, specifika	Cilvēku ar invaliditāti interešu aizstāvības nevalstiskā organizācija, kuras darbības prioritātes ir pieejamas vides attīstība, sociālo pakalpojumu dažādošana, nodarbinātība, sabiedrības informēšana, brīvprātīgais darbs un izglītība. Cilvēku ar invaliditāti integrācija sabiedrībā.
Kontakti	+371 29452606 ivars@apeirons.lv https://www.apeirons.lv

Organizācija	Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija <i>SUSTENTO</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>SUSTENTO</i> ir vienīgā jumta organizācija Latvijā, kas apvieno 55 cilvēku ar invaliditāti organizācijas, tādējādi veidojot tiešu vairāk nekā 50 000 cilvēku ar invaliditāti vai/un hroniskām slimībām pārstāvniecību. 2002. gadā organizācija tika dibināta, lai pēc iespējas vairāk biedrību apvienotos un censtos panākt cilvēku ar invaliditāti tiesību un vajadzību ievērošanu mūsu valstī.
Kontakti	+ 371 67590437 sustento@sustento.lv https://www.sustento.lv/
Organizācija	Centrs <i>Marta</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	Sniedz profesionālus sociālos, juridiskos, psiholoģiskos pakalpojumus vardarbībā un cilvēku tirdzniecībā cietušām pieaugušām personām, nodrošina palīdzību sievietēm un viņu bērniem, kuri atrodas ievainojamās dzīves situācijās.
Kontakti	+371 67378539 centrs@marta.lv https://marta.lv
Organizācija	Latvijas Sarkanais Krusts
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Sarkanais Krusts (LSK) ir viena no lielākajām biedru un brīvprātīgo organizācijām Latvijā, kas jau kopš tās dibināšanas – 1918. gada 20.novembra – sniedz palīdzību grūtībās nonākušiem cilvēkiem. Tās darbība aptver visu Latvijas teritoriju – katrā reģionā darbojas LSK komiteja, tādējādi nodrošinot palīdzību pēc iespējas tuvāk iedzīvotāju dzīvesvietām.
Kontakti	+371 67336651 secretariat@redcross.lv https://www.redcross.lv/
Organizācija	Latvijas Samariešu apvienība
Darbības joma, mērķi, specifika	Latvijas Samariešu apvienība (LSA) ir sertificēta kā daudzu sociālo pakalpojumu sniedzējs, ārstniecības un izglītības iestāde. LSA piedāvā daudzus sociālus, medicīniskus un apmācības pakalpojumus, kas klientiem ir pieejami gan ar pašvaldību vai darba devēju līdzdalību, gan arī individuāli.
Kontakti	Diennakts tālrunis: 8898 samariesi@samariesi.lv https://samariesi.lv
Organizācija	LGBT un viņu draugu apvienība <i>Mozaīka</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>Mozaīka</i> ir nevalstiska organizācija, kas dibināta, lai uzlabotu LGBT cilvēku tiesisko stāvokli Latvijā. <i>Mozaīkas</i> dibinātājus, biedrus un atbalstītājus

	vieno izpratne par to, ka veselīga un stipra demokrātija var veidoties valstīs, kur katrs iedzīvotājs jūtas līdzvērtīgs, brīvs veidot savu profesionālo un privāto dzīvi pēc saviem ieskatiem un drošs par to, ka valsts viņa tiesības aizstāvēs.
Kontakti	+371 28440340 office@mozaika.lv https://www.mozaika.lv
Organizācija	Vietējās rīcības grupas-lauku partnerības
Darbības joma, mērķi, specifika	Vietējās rīcības grupas (VRG) ir lauku iedzīvotāju, organizāciju, uzņēmēju un pašvaldību apvienības, kas darbojas noteiktā lauku teritorijā, pārstāvot iedzīvotāju intereses un rūpējoties par lauku attīstības jautājumiem vietējā līmenī, kā arī ieviešot LEADER pieeju, kas dod iespēju iedzīvotājiem pašiem noteikt savas teritorijas attīstības vajadzības, izvirzot uz vietējām vajadzībām balstītus mērķus un tiem atbilstošus rīcības plānus.
Kontakti	https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2014-2022
Organizācija	Reģionālie NVO centri
Darbības joma, mērķi, specifika	Organizācijas, kuru mērķis ir stiprināt pilsoniskās sabiedrības attīstību, veicinot nevalstisko organizāciju darbības atbalstu, attīstību un iesaisti sabiedriski nozīmīgos sociālekonomiskos procesos.
Kontakti	Kurzemes: https://kurzemesnvo.lv Zemgales: https://zemgalei.lv Dienvidlatgales: https://www.nvoc.lv/ Valmieras novada fonds: https://www.vnf.lv/ Vidusdaugavas NVO centrs: https://www.vidusdaugavasnvo.lv/
Organizācija	<i>Gribu palīdzēt bēgļiem</i>
Darbības joma, mērķi, specifika	<i>Gribu palīdzēt bēgļiem</i> ir kustība, kas ar brīvprātīgo palīdzību sniedz tūlītēju palīdzību grūtībās nokļuvušajiem patvēruma meklētājiem.
Kontakti	Konsultatīvais tālrunis Ukrainas bēgļiem: +371 20381039 info@gribupalidzetbegliem.lv https://gribupalidzetbegliem.lv

2. PIELIKUMS

Pilsoniskās līdzdalības instrumenti

Pilsoniskās līdzdalības iespējas, instrumenti Latvijā – valsts, reģionālā un pašvaldību līmenī.

Līmenis/ nozare	Novadu pašvaldības
Instruments	Iedzīvotāju konsultatīvās padomes
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Pašvaldību likuma 53. pants nosaka: „Lai iesaistītu sabiedrību atsevišķu pašvaldības funkciju vai uzdevumu pildīšanā, pašvaldība var izveidot konsultatīvās padomes un komisijas.”</p> <p>Konsultatīvo padomju veidošana pašvaldībās nav obligāta, bet tiek atļauta un rekomendēta.</p> <p>Konsultatīvo padomju darbu reglamentē katra pašvaldība ar saviem iekšējiem normatīvajiem aktiem.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Instruments	Pašvaldību līdzdalības budžets
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Pašvaldību likuma 59. pants nosaka obligātu līdzdalības budžetu pašvaldībās. Pašvaldība līdzdalības budžetu izmanto, lai veicinātu pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāju iesaisti teritorijas attīstības jautājumu izlemšanā, ievērojot šā likuma prasības. Par līdzdalības budžeta izlietojumu lemj pašvaldības administratīvās teritorijas iedzīvotāji.</p> <p>Līdzdalības budžets visām pašvaldībām obligāti ieviešams no 2025. gada.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Instruments	Pašvaldību projektu konkursi NVO
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Lai atbalstītu savā teritorijā darbojošās NVO, tai skaitā nodrošinātu pilsonisko līdzdalību pašvaldības teritorijā, pašvaldības katru gadu izsludina nelielus grantu konkursus nevalstiskajām organizācijām un neformālām iedzīvotāju interešu grupām. Projektu konkursu norisi regulē pašvaldību iekšējie normatīvie akti (konkursu nolikumi), kas tiek publicēti pašvaldību tīmekļvietnēs.</p>

Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://ej.uz/finansuavotukartejums
Instruments	Pašvaldību atbalsts NVO darbībai
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Katras pašvaldības iekšējie normatīvie akti nosaka kārtību, kādā novada pašvaldība atbalsta biedrības, nodibinājumus un reliģiskās organizācijas un kādā tiek kontrolēts finansējuma izlietojums.</p> <p>Lai noskaidrotu, kādus atbalsta resursus nevalstiskajām organizācijām nodrošina Latvijas pašvaldības, Latvijas Pilsoniskā alianse 2022. gada nogalē un atkārtoti arī 2023. gada sākumā visas pašvaldības lūdza sniegt informāciju, kāds atbalsts to teritorijā pieejams tādos aspektos kā: nodokļu atlaides, telpu izmantošanas iespējas, projektu konkursi, deleģējumi pašvaldības funkciju veikšanai, finansējums un līdzfinansējums, citi resursi. Apkopojums pieejams https://ej.uz/pasvaldiburessursi</p>
Instruments	Dalība domes sēdēs
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Novada pašvaldību nolikumi nosaka kārtību, kādā iedzīvotāji var piedalīties domes un tās komiteju sēdēs.
Instruments	Kolektīvie iesniegumi
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Pašvaldību nolikumi nosaka iedzīvotāju kolektīvo iesniegumu gadījumus un kārtību, kādā tie iesniedzami izskatīšanai pašvaldībā.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p><u>Piemēram:</u> https://likumi.lv/ta/id/349676-kraslavas-novada-pasvaldibas-nolikums</p>
Instruments	Trauksmes celšana
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Trauksmes celšanas likuma mērķis ir veicināt, lai sabiedrības interesēs tiek celta trauksme par pārkāpumiem, un nodrošināt trauksmes celšanas mehānismu izveidi un darbību, kā arī trauksmes cēlēju pienācīgu aizsardzību.</p> <p>Trauksmes cēlētājs ir tiesīgs celt trauksmi par jebkuru pārkāpumu, kas kaitē sabiedrības interesēm, īpaši par pārkāpumiem šādās jomās. Pašvaldību pienākums ir reaģēt uz trauksmes celšanas ziņojumiem pašvaldībā, un informācija par trauksmes celšanu ir pieejama visu pašvaldību tīmekļvietnēs.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/329680-trauksmes-celsanas-likums

Instruments	Attīstības dokumentu, investīciju un citas publiskās un sabiedriskās apspriešanas pašvaldībās
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Pašvaldību likuma 54. un 55. pants nosaka publisko un sabiedrisko apspriešanu procedūru pašvaldībās. Apspriešanas tiek rīkotas, lai veicinātu iedzīvotāju līdzdalību vietējas nozīmes jautājumu lemlēmšanā un ievērotu iedzīvotāju intereses, pašvaldība rīko publisko apspriešanu tās autonomās kompetences jautājumos.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Līmenis/ nozare	Plānošanas reģioni
Instruments	Iesaistīšanās, dalība reģionu NVO centros
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	NVO centri ir reģionāla mēroga organizācijas, kuru mērķis ir stiprināt pilsoniskās sabiedrības attīstību, veicinot nevalstisko organizāciju darbības atbalstu, attīstību un iesaisti sabiedriski nozīmīgos sociālekonomiskos procesos. NVO centri darbojas kā informācijas pārneses punkti pilsoniskā aktīvisma un sabiedrības līdzdalības jomā. Izglītošana, informēšana, jauniešu piesaiste NVO sektoram, brīvprātīgā darba attīstības veicināšana. Īsteno sadarbības, interešu pārstāvības, nelielus regrantēšanas, jauniešu, minoritāšu interešu aizstāvības, pret diskrimināciju vērstus un cita veida projektus. Organizē reģiona NVO forumus, seminārus, veic darbības mērķiem atbilstošus pētījumus.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	Kurzemes: https://kurzemesnvo.lv Zemgales: https://zemgalei.lv Dienvidlatgales: https://www.nvoc.lv/ Valmieras novada fonds: https://www.vnf.lv/ Vidusdaugavas NVO centrs: https://www.vidusdaugavasnvo.lv/
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Vietējās rīcības grupās (VRG) – lauku partnerībās
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Vietējās rīcības grupas (VRG) jeb lauku partnerības ir organizācijas, kas savas darbības teritorijās darbojas pēc privātā un publiskā partnerības principa, teritorijas attīstības mērķiem apvienojot pašvaldības, uzņēmējus, privātpersonas un teritorijas NVO. VRG plānošanas periodu laika posmiem izstrādā SVVA (Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijas), kuru izstrādes laikā aktīvi iesaista savas darbības teritorijas sabiedrību. VRG administrē LEADER projektu ieviešanu savā darbības teritorijā, atbilstoši savām SVVA, vienlaikus veicot teritorijas aktivizēšanas pasākumus un īstenojot starpvalstu un starpteritoriālās sadarbības projektus, kuros gala labuma saņēmēji ir teritorijas NVO.

	<p>VRG īsteno arī citu ES un valsts programmu projektus, kas virza teritorijas attīstību uz SVVA noteiktajiem mērķiem.</p> <p>Piedāvā arī apmācības, tīklošanās pasākumus un pieredzes iegūšanas un apmaiņas iespējas.</p> <p>Lai kļūtu par VRG aktivitāšu gala labuma saņēmēju, nav jābūt VRG biedram, taču lemšanas procesos piedalās tikai biedri.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Līmenis/ nozare	Valsts
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Nevalstisko organizāciju un Ministru kabineta sadarbības memorandā īstenošanas padomē
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Memoranda mērķis ir sekmēt efektīvas un sabiedrības interesēm atbilstošas valsts pārvaldes darbību, nodrošinot pilsoniskās sabiedrības attīstību un iesaisti lēmumu pieņemšanas procesos visos līmeņos un posmos valsts pārvaldē veicinot demokrātiskas valsts pamatelementa – pilsoniskās sabiedrības – līdzdalību un attīstību.</p> <p>Lai sasniegtu memoranda mērķus, Ministru kabinets un pilsoniskās sabiedrības organizācijas (memoranda locekļi) līdzdarbojas pilsoniskās sabiedrības stiprināšanā un attīstībā, normatīvo aktu izstrādē un īstenošanā, kā arī attīstības plānošanas dokumentos noteikto mērķu un uzdevumu izstrādē un īstenošanā.</p> <p>NVO – memoranda locekļiem – ir iespēja reizi pusgadā izvirzīt savu pārstāvi memoranda padomē. Memoranda padomes sēdes notiek reizi mēnesī.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padome
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Viedo ciemu kustībā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Veidojot vienotu izpratni par to, kas ir Viedais ciems, Eiropas Komisija noteikusi kritērijus, kas ļauj vieglāk orientēties un saprast, kādi esam un uz ko mums, iespējams, ir jātiecas.</p> <p>Saskaņā ar Eiropas Komisijas definīciju Viedie ciemi ir kopienas lauku apvidos, kas izmanto inovatīvus (radošus) risinājumus, lai uzlabotu dzīves apstākļus konkrētājā teritorijā un nodrošinātu ilgtspēju, balstoties uz savām stiprajām īpašībām un iespējām. Viedie ciemi piedāvā līdzdalības iespēju katram interesentam, lai izstrādātu un īstenotu savu stratēģiju un kopīgi uzlabotu ciema ekonomiskos, sociālos un vides apstākļus, jo īpaši, izmantojot digitālo tehnoloģiju piedāvātos risinājumus.</p>

	<p>Latvijā vēl nav ieviests Viedā ciema statuss, taču reizi gadā biedrība <i>Latvijas Lauku forums</i> izsludina kopienu pieteikšanos uz Viedā ciema atpazīstamības zīmes iegūšanu, nosakot kritērijus un pieteikumus vērtējot neatkarīgai komisijai. Tiek nodrošināti Viedo ciemu tīklošanās un mācību pasākumi, kā arī pozitīvā publicitāte Latvijas un ārvalstu mērogā. Dažas no VRG (lauku partnerībām) 2023.–2027. gada perioda Sabiedrības virzītas vietējās attīstības stratēģijās noteiktās Viedo ciemu veidošanas savās teritorijās kā īpaši atbalstāmas iniciatīvas.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://laukuforums.lv/lv/archives/tag/viedie-ciemi
Instruments	Iesaistīšanās, dalība Latvijas lauku kopienu parlamentā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Latvijas Lauku kopienu parlaments (LLKP) notiek reizi divos gados, un tā mērķis ir kopīgi rast veiksmīgus risinājumus, kā arī jaunas iespējas lauku attīstībai, veicinot dažādu iesaistīto pušu sadarbību vietējā, reģionālā un nacionālā mērogā. Kopienu parlamenta darbības princips balstās līdzvērtīgā dialogā starp kopienu pārstāvjiem un politikas veidotājiem.</p> <p>Pulcējas gan pašvaldību un valsts pārvaldes pārstāvji, gan uzņēmēji, gan politikas veidotāji, akademiķi, aktīvisti, lauku attīstības profesionāļi un entuziasti. Tie ir vairāki simti interesentu, kuriem ir viens mērķis: rast risinājumus Latvijas lauku ilgtspējai gan lokālā, gan politiskā līmenī, kā arī lauku iedzīvotāju labklājības veicināšanai.</p> <p>Lauku kopienu parlaments notiek kādā no Latvijas lauku kopienām.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://laukuforums.lv/lv/archives/category/latvijas-lauku-kopienu-parlaments
Instruments	Sabiedriskās līdzdalības iespējas Tiesību aktu portālā
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Lai tiesību aktu projekti glabātos vienuviet, izveidots Vienotais tiesību aktu projektu izstrādes un saskaņošanas portāls jeb TAP portāls. Tā ir digitāla informācijas sistēma, kur tiek izstrādāti, saskaņoti un apstiprināti tiesību aktu projekti, kas virzīti apstiprināšanai valdībā. Šajā portālā ikviens var aktīvi iesaistīties tiesību aktu izstrādē – sniegt viedokli un sekot līdzi dokumentu virzībai. Vēlāk Ministru kabineta sēžu atklātajā daļā var sekot līdzi lēmumu pieņemšanas procesam tiešraidē.</p> <p>TAP portālā ikviens sabiedrības loceklis var sekot līdzi dokumentu virzībai, sākot ar idejas stadiju (diskusiju dokuments) un beidzot jau ar konkrētu tiesību akta projektu. Portāls ir solis pretī sabiedrības līdzdalības iespēju paplašināšanai valdības lēmumu pieņemšanas procesā, nodrošinot sabiedrības pārstāvju (individī, nevalstiskās organizācijas) iesaisti nozīmīgāko politikas dokumentu un tiesību aktu izstrādē jau pašā sākumposmā.</p>

	<p>Tas veicina kvalitatīvāku un ar sabiedrību saskaņotu valdības lēmumu izstrādi. TAP portāls sekmē atklātību un informācijas pieejamību par valsts pārvaldes darbu.</p> <p>Valsts un pašvaldību iestādēm savās tīmekļvietnēs vairs nav obligāti jāievieto informācija par izstrādes un saskaņošanas procesā esošiem dokumentiem, viss glabājas TAP portālā.</p>
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p>https://tapportals.mk.gov.lv/public_participation</p> <p>https://www.mk.gov.lv/lv/tiesraide</p>
Instruments	Kopienas un NVO kapacitātes, pilsoniskās sabiedrības aktivizēšanas projektu īstenošana, kultūrtelpas veidošanas projektu īstenošana
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Piedaloties NVO sektoram pieejamajos projektu konkursos un tos īstenojot, pilsoniskajai sabiedrībai ir iespējas:</p> <ul style="list-style-type: none"> - virzīt saviem mērķiem atbilstošas pilsoniskās iniciatīvas vietējā un reģionālā mērogā, iesaistīties aktuālajos politiskajos un pilsoniskajos procesos valsts līmenī; - celt NVO cilvēkresursu, zināšanu un prasmju, kā arī tehnisko kapacitāti; - īstenojot vietējai kopienai aktuālus procesus, veidojot kopienas identitāti, iekļauties valsts mēroga sadarbības un informācijas tīklos; - veidojot vienotu reģiona kultūrtelpu, īstenojot iekļaujošus, integrācijas pasākumus; - publiskajā vidē runāt par cilvēktiesībām kopumā, aizstāvēt minoritāšu, sociālās, ekonomiskās un teritoriālās atstumtības riskiem pakļauto cilvēku interesēm; - veikt dažādu nozaru pētījumus, veidojot informācijas bāzes; - veikt sabiedrības, kopienas saliedētības, interešu pārstāvības aktivitātes; - rūpēties par kopienas pozitīvo tēlu, veidojot pozitīvās informācijas kampaņas; - īstenojot citas savai kopienai aktuālas darbības.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p>https://www.sif.gov.lv/lv/projektu-konkursi</p> <p>https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs</p> <p>https://vkkf.lv/index/konkursi/konkursu-grafiks-2024/</p>
Instruments	Līdzdalības platforma <i>ManaBalss.lv</i>
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Platforma <i>ManaBalss</i> kopš 2011. gada sniedz bezmaksas servisu Latvijas iedzīvotājiem – iniciatīvu parakstītājiem un iesniedzējiem, kas nav saistīti ar politiskajām vai komerciālajām interesēm.</p> <p>Bez maksas iniciatīvas platformā var iesniegt arī politiski neitrālas biedrības, nodibinājumi un asociācijas, kas darbojas sabiedrības labā.</p>

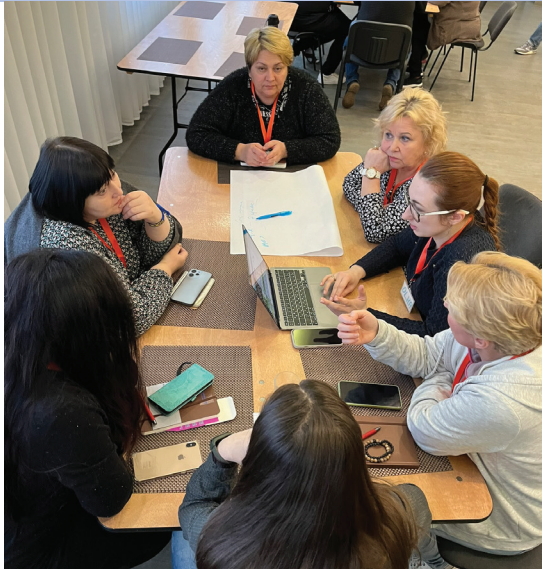

Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	https://www.manabalss.lv/
Instruments	Prese, radio, televīzija, tiešsaistes mediji, sociālie tīkli
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	<p>Prese, radio un televīzija, tiešsaistes mediji gan reģionālā, gan valsts mērogā var būt pilsoniskās līdzdalības rīks, lai:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informētu sabiedrību par NVO vai kopienas aktivitātēm, mērķiem, aktuālajiem projektiem vai politiskajiem, kultūras, pilsoniskajiem procesiem; - veidotu vietas pozitīvo publicitāti, pievērstu plašākas sabiedrības uzmanību teritorijai kopumā; - mediji var kalpot arī kā galējās nepieciešamības (izmisuma) rīks gadījumos, kad demokrātiskā ceļā organizācija vai kopiena, vai personu grupa nevar panākt savu tiesību aizsardzību un/ vai pārstāvību. <p>Sociālie tīkli kalpo:</p> <ul style="list-style-type: none"> - informatīvās aprites nodrošināšanai starp NVO vai kādu citu sabiedrības aktīvistu grupu un plašāku sabiedrību un/vai mērķa grupu; - teritorijas popularizēšanas, teritorijā pieejamo pakalpojumu un norišu popularizēšanas un citas pozitīvās publicitātes mērķiem; - kā sabiedrības diskusiju un viedokļu noskaidrošanas platformas; - kā tīklošanās un domubiedru platformas; - kā vietējo, mazo ziņu platformas.
Līmenis/ nozare	Tiesības, diskriminācija
Instruments	Tiesībsargs
Apraksts un/vai tiesiskais pamatojums	Konsultāciju var saņemt par iespējamiem cilvēktiesību vai labas pārvaldības pārkāpumiem valsts vai pašvaldību iestādē, diskrimināciju vai vienlīdzīgas attieksmes pārkāpumu.
Kontakti, saites uz dokumentiem, mājaslapām	<p>+371 67686768</p> <p>+371 25576154</p> <p>tiesibsargs@tiesibsargs.lv</p> <p>https://www.tiesibsargs.lv/</p>

Biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem* sadarbībā ar biedrību *Sēlijas salas* 2023. un 2024. gadā rīkoja sešas *Dzīvesstāstu nometnes* aktīvajiem Ukrainas cilvēkiem Latvijā. Nometņu mērķis bija veicināt iekļaušanos Latvijā, palīdzēt attīstīt savas idejas un rakstīt projektus, un piesaistīt finansējumu savu ideju attīstīšanai. Nometņu veidošanu atbalstīja ANO Bēgļu aģentūra un Eiropas Savienības Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonds.

У 2023 та 2024 роках рух *Хочу допомогти біженцям* у співпраці з організацію *Селіяс Салас (Sēlijas Salas)* організували шість «Таборів життєвих історій» для активних українців у Латвії. Метою таборів було сприяти інтеграції українців у Латвії, допомагати розвивати їх ідеї та писати проекти, а також залучати фінансування для розвитку їх ідей. Створення таборів відбулося за підтримки Агентства ООН у справах біженців та Фонду притулку, міграції та інтеграції Європейського Союзу.

Дайна Алужане
Іева Ятніце

Посібник

ЖИВИ В ЛАТВІЇ

Finansē
Eiropas Savienība

2027

Nacionālais
attīstības plāns

GRIBU
PALĪDZĒT
BĒĢIEM

UDK 316
A1937

Дайна Алужане
Ієва Ятнієце
Посібник Живи в Латвії

Дизайн та верстка: діджитал-агентство Blank та Ендія Марцінкевича [Endija Marcinkeviča]
Коректори: Даце Соколова [Dace Sokolova] (латиська мова),
бюро перекладів *LK Translation* (українська мова)
Переклад на українську мову: бюро перекладів *LK Translation*
Керівництво проектом: рух *Хочу допомогти біженцям*
Друк: *PNB Print*

Це захищена авторськими правами робота.
Відтворення чи інше несанкціоноване використання роботи
є порушенням авторських прав. Стаття 148 кримінального закону
передбачає відповідальність за порушення авторських прав.

У посібнику використано фотографії руху *Хочу допомогти біженцям*
та учасників Таборів життєвих історій, а також рекламне фото архіву
латвійського фольклору Латвійської національної бібліотеки і Інституту
літератури, фольклору та мистецтва Латвійського університету.

©gribupalidzetbegliem, 2024.
Видавець biedrība *Gribu palīdzēt bēgļiem*
ISBN 978-9934-38-096-9

Зміст

01	ВІЗИТНА КАРТКА КРАЇНИ	102
02	КУЛЬТУРНІ КОДИ ЛАТВІЇ. ЇХ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВ У СУЧАСНІЙ ЛАТВІЇ	104
	Жінка в Латвії	105
	Латиські знаки - найважливіший візуальний код латвійства	108
	Візерунки у книгах	113
	Бібліотеки	116
03	МОВЛЕННЯ ТА МОВА	119
04	ПІСНІ ТА ПРИСТРАСТІ	123
	Співочі революції	125
	Спільний спів	126
05	ПРИРОДА ТА ЖИТТЯ	127
	Природа	127
	Життя	131
	Ремесло	132
	Вшанування	134
	Кризи способу життя	137

06	КОНТАКТИ З ДЕРЖАВНИМИ ТА МУНІЦИПАЛЬНИМИ УСТАНОВАМИ	141
07	НУО В ЛАТВІЇ	146
	Як створювалися НУО в Латвії?	146
	НУО в сучасній Латвії	148
	Діяльність НУО	150
	На що роблять пожертвування жителі Латвії?	151
08	СПІЛЬНОТИ У ЛАТВІЇ	156
	Ознаки та структура спільноти	157
	Ідентичність спільноти	161
	Напрями зростання та розвитку спільноти	162
	У чому різниця між спільнотою та НУО?	163
	Практика неурядових організацій та спільнот	165
	Приклади діяльності сільських спільнот	169
09	ІДЕЯ СТВОРЕННЯ ПОСІБНИКА	175
	ДОДАТОК 1	
	Приклади участі громадянського суспільства в НУО в Латвії	178
	ДОДАТОК 2	
	інструменти громадянської участі	181

ВВЕДЕННЯ

Живи в Латвії. Живи добре та повноцінно, гармонійно інтегруючись у суспільство цієї землі. Незалежно від того, скільки часу ти проведеш тут – це весь час твого життя.

Посібник *Живи в Латвії* призначений для тих українців, які наразі знайшли свій дім у Латвії. Для тих, хто водить своїх дітей до школи, працює, засновує тут свої підприємства та товариства. В іншому кліматі, в іншому мовному середовищі, в іншій економічній системі та суспільному устрої.

Зібрані в книзі історії досвіду, відхилення в розумінні історії та приклади із сучасного латвійського життя допоможуть краще зрозуміти, чому тут все саме так, як є. Чому латиші такі стримані, чому вони легко вивчають іноземні мови, чому так важливо дбайливо ставитися до природи і як вони виявляють сильні емоції.

Підтримка життя в державі-члені Євросоюзу забезпечуватиметься описом моделі співпраці суспільства та державного управління, а розуміння формування латвійського громадянського суспільства буде поглиблено знайомством з історією діяльності неурядових організацій (далі в тексті – НУО).

Інтеграція в суспільство починається з найближчої спільноти, тому книга містить як теоретичний опис спільнот, так і приклади їх функціонування. Також описані типи НУО, їх оперативні цілі та методи, база даних НУО та приклади їх передової практики.

Книга буде корисна не лише українцям, які наразі знайшли свій дім в Латвії. Кожен житель Латвії тут знайде багато цікавого. Лише деякі з нас щодня замислюються про те, як саме ми реагуємо на кризи, який наш характер, наші звички як нації та які обставини сформували нашу націю. І якщо ми про це не замислювалися, то не можемо чітко пояснити іншим, чому нас так злить, наприклад, цинічне ставлення до природи.

Цей посібник не претендує на звання всеосяжної істини, яка застосовується до всіх і завжди. Однак він, напевно, дасть багато їжі для роздумів, а також відповідей на багато незрозумілих питань. Можливо, змусить вас посміхнутися, засумувати чи замислитися.

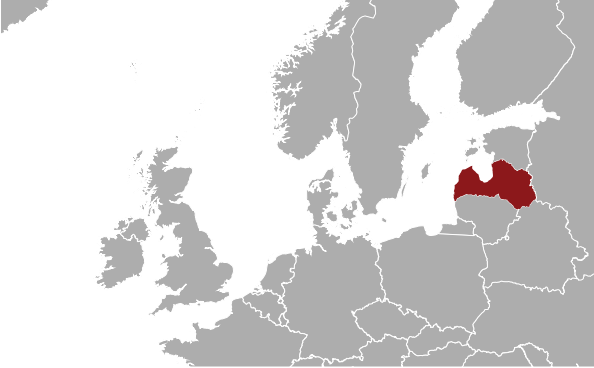
Захоплюючого вам читання та хорошого життя в Латвії!

АВТОРИ ПОСІБНИКА

Ієва Ятнієце   *Дайна Алужане*
Ieva Jātniece   Daina Alužāne

Латвія –

одна із трьох країн Балтії. Межує з Литвою, Естонією, Білорусією та Росією.

#1

Площа Латвії -
64 589 км².
1,87 мільйона жителів,
63% з них - латиші.
Столиця – Рига,
9 міст державного
призначення –
Даугавпілс, Єлгава,
Екабпілс, Юрмала,
Лієпая, Огре, Резекне,
Валмієра та Вентспілс.
П'ять історичних
земель – Відземе,
Курземе, Земгале,
Латгале, Селія.
43 крайових
муніципалітетів.

#2

Латвія – унітарна
багатопартійна республіка.
Її основний закон –
Конституція. Парламент
Латвії (Сейм) обирається
терміном чотири роки на
загальних, рівних, прямих,
таємних і пропорційних
виборах. До Сейму
обираються 100 депутатів.
В даний час функціонує
14-й Сейм, обраний у 2022
році. Главою держави
є президент, який
обирається Сеймом на
строк 4 роки. 8 липня 2023
року на посаду президента
вступив Едгарс Рінкевичс
[Edgars Rinkēvičs].

#3

Главою уряду
є прем'єр-міністр,
кандидатура
якого висувається
президентом для
затвердження у
Сеймі.
15 вересня 2023
року на посаду
прем'єр-міністра
вступила Евіка
Сіліня [Evika Siliņa].
Прем'єр-міністр
формує уряд
(Кабінет Міністрів).
В уряді Евікі Сіліні
14 міністрів.

НАЙВАЖЛИВІШІ ІСТОРИЧНІ ДАНІ

- **До 9 століття**
територія, населена племенами балтів та балтійськими фінами, з багатою культурною спадщиною та традиціями.
- **12-13 століття**
внаслідок Лівонських хрестових походів була створена Лівонська конфедерація.
- **Середина 16 століття – початок 18 століття**
територія Латвії розділена між Польщею-Литвою, Данією та Швецією.
- **1525 рік**
видана перша книга латиською мовою.
- **1685 рік**
видана Біблія, перекладена латиською мовою.
- **Середина 18 століття**
внаслідок Великої Північної війни Латвія була приєднана до Російської імперії.
- **Початок 19 століття**
формується латиська національна писемність.
- **1873 рік**
проводиться перше Латвійське Свято пісні.
- **18 листопада 1918 року**
була проголошена незалежна Латвійська Республіка.
- **17 червня 1940 року**
окупація Радянським Союзом.
- **1941 рік**
окупація нацистською Німеччиною.
- **1945 рік**
повторна окупація Радянським Союзом.
- **1988 рік**
починається Третє пробудження або Співоча революція.
- **4 травня 1990 року**
відновлення державної незалежності Латвійської Республіки.
- **29 березня 2004 року**
Латвія стає членом НАТО.
- **1 травня 2004 року**
Латвія вступає до Європейського Союзу.
- **1 січня 2014 року**
в Латвії вводиться євро.

02

КУЛЬТУРНІ КОДИ ЛАТВІЇ. ЇХ ФОРМУВАННЯ ТА ВПЛИВ У СУЧАСНІЙ ЛАТВІЇ

Починаючи життя в іншій країні, в даному випадку – в Латвії, необхідно познайомитись з її культурними кодами. Зі спадщиною, яка сформувала характер цієї нації та землі. Розглядаючи це не лише як історичний факт, а й як багатство епохи, що сильно впливає на спосіб життя, культуру поведінки та світогляду у сучасній Латвії.

Найважливішими цінностями у цьому контексті є латиські народні пісні та латиські прикмети. Пісні та прикмети відрізняються дуже стислим і концентрованим виразом. Не говори довго, не кажи нісенітниці. Не малюй, якщо в цьому немає сенсу.

Найбільшою формою латиських народних пісень або дайн є чотиривірш, що містить замкнуту думку, послання. Найдовші пісні складаються із серії чотиривіршів, зберігаючи ритм та замкнуту форму кожної пісні.

Латиш може кількома словами висловити перебіг усього життя:

*Усі дні мені відомі
Три дні – невідомі
Коли народився, коли помер
Коли пішов у народ*

Дідзис Гродзс (Didzis Grodzs), рекламне фото латвійського фольклорного архіву Інституту літератури, фольклору та мистецтва Латвійського університету.

Кількість цих пісень також унікальна – більше мільйона текстів та близько 30 000 мелодій. Ми говоримо, що кожен латиш має свою національну пісню, і іншим теж вистачить. Найбільша колекція дайн зберігається у сховищі латиського фольклору Латвійської національної бібліотеки, де також знаходиться Шапка дайн [Dainu skapis] найвідомішого збирача латиського фольклору Криш'яніса Баронса [Krišjānis Barons]. Нині важлива добірка латиських народних пісень доступна у цифровому форматі – достатньо заглянути на сайт www.dainuskapis.lv.

Вік народних пісень точно визначити неможливо, проте їх формування, швидше за все, пов'язане з процесом розвитку єдиної латиської мови до 16 століття. Збереження багаторічної спадщини в усній традиції наочно доводить її гармонію з ритмами народу та землі, способом мислення та системою цінностей.

У цьому матеріалі також будуть використовуватися народні пісні для пояснення різних сучасних норм поведінки і відносин латишів. Незважаючи на мінливі часи, як і раніше, вони - ключ до розуміння гармонійного життя на нашій землі.

Це не означає, що кожен латиш сьогодні ходить з піснями і в одязі, розписаному латиськими візерунками - зовсім ні. Так само, як і в Україні, вишиванка не є повсякденним одягом більшості населення. Але ці прояви культури щодня проявлятимуться у реакціях людей. Навіть якщо ми цього не хочемо.

Основними співаками та авторами пісень у Латвії були жінки, тому дайни переважно відображають жіноче бачення світу.

Жінка в Латвії

Коли йдеться про народні пісні, слід враховувати роль жінок у латиській культурі, адже саме їм ми повинні бути вдячні за цю унікальну культурну спадщину.

Латиська традиційна культура є виразно матріархальною. У групі стародавніх хранительок людського життя близько сімдесяти матерів – Мати Ліса та Мати Корів, Мати Вітру та Мати Велю, які ведуть людей стежками потойбічного світу. Мати Гауса запрошується на вшанування та у повсякденне життя, щоб гарантувати, що всього буде достатньо і щоб у нас вистачило розуму знати, коли буде достатньо. Своя мати є навіть у такої напасті, як чума. Правильно ставлячись до матері Чуми, можна зробити так, щоб ця хвороба пройшла повз наш хутор. Образ батька у фольклорі більше пов'язаний із небом, громом та місяцем. Чоловік керує далекими, мінливими речами і речами, на які важко вплинути. Однак жінка, мати, несе відповідальність за те життя, яке людина проживає щодня тут, на землі. Аналогічна ситуація зараз склалася для українського народу в Латвії. Життя у цій країні для себе, своїх дітей та своїх сімей в основному створюють жінки. Чоловіки йдуть на війну і мають справу з мінливими, важкими, кривавими речами і речами, що важко піддаються впливу.

Роль жінки в латиській культурі ніколи не була другорядною. Це проявляється у піснях, повір'ях та казках, а також у конкретних історичних фактах. Цю реальність слід враховувати і сьогодні, оскільки вона суттєво відрізняється від патріархальної традиції південних та східних країн.

Наприклад, в Латвії під час укладання шлюбів велике значення завжди мав вибір жінки, що характеризують народні пісні

*Проси, земляку, мене солодко
Не проси мою матусю Мати
пообіцяє, а я не піду
Марним буде твоє прохання*

*Маленькі берізки схилялися
До сонця ввечері.
Так схиляються молоді хлопці
Перед матусею тих дівчат.*

*Земляк благав, плачучи,
Вважаючи дрібні гроші.
Пообіцяв свої гроші за kota,
Не за моє тіло.*

Слід звернути увагу як на те, що вибір робить сама дочка, так і на те, що у більшості випадків прохання про шлюб звертається до матері дочки, а не до батька. Щодо шлюбів - часто зустрічається формула *Батько обіцяв, мати заборонила*, що свідчить про перевагу рішення матері над рішенням батька. Латиське розуміння гумору, як і ставлення до можливості купити жіноче розташування, навпаки, чудово описується пропозицією віддати свої гроші за kota. Це означає – найменша й незначна сільськогосподарська тварина*, бо ні коня, ні корову наречений запропонувати не може.

*Згадку про kota в латиському фольклорі можна інтерпретувати так: це важливо навіть для найменшого, всі інші, тобто: люди, коні, корови та інші домашні тварини, вже прийняли це як важливе. Якщо в пісні сказано *В'язала шкарпетки для kota*, то це означає, що для решти їх вже зв'язали. Коли ми чуємо вираз *Навіть коту смішно*, то ми розуміємо, що всі інші вже сміються. Популярне прислів'я *Котячі прокляття не потрапляють до раю*, у свою чергу, говорить про те, що кожен має розуміти своє місце. Не кидайся прокляттями, якщо ти кіт - вони просто повернуться до тебе.

У латиському фольклорі немає інформації, яка б свідчила, що народження сина в сім'ї цінувалося б більше, ніж народження дочки. Не говорячи вже про архаїчні традиції, коли новонароджених дівчаток вбивали; і подібні висловлювання існують у фольклорній спадщині багатьох інших народів.

*Кожен кіт молився Богіві,
Коли народжувалась дівчинка;
Дівчинка піде доїти корову,
Дасть полізати молочка.*

І в піснях, і в байках і казках господар та господиня грають однаково важливу роль. Хутір, отже, світовий порядок неспроможні існувати без балансу і честі обох.

Жінка говорить, існує сама по собі, а суспільну думку не обов'язково висловлювати вустами чоловіка сім'ї. Думку не обов'язково погоджувати з батьком, братом чи чоловіком.

*Не боюся бути наляканою,
Бути потривоженою на дорозі.
Знаючи своє хоробре серце
Серце, як гострий меч.*

Важливу роль жінок чітко видно у ході історії Латвії. Латвія – європейська країна, де жінки вперше отримали право голосувати на загальних, відкритих виборах.

Факти свідчать, що під час революції 1905 року у грудні у виборах делегатів муніципалітету могли брати участь усі двадцятирічні громадяни, незалежно від національності та статі. Тоді Латвія ще була частиною Російської імперії, і рішення було прийнято групою латиських революціонерів. Однак, коли в 1918 році була заснована незалежна Латвійська держава, законом були встановлені рівні виборчі права як для чоловіків, так і для жінок.

Сьогодні ці права сприймаються як щось само собою зрозуміле, але початок 20 століття було зовсім іншим часом. Нагадаємо лише, що рівні виборчі права були надані жінкам у Великобританії у 1928 році, у Швейцарії – лише у 1971 році.

Під час Першої світової війни, у 1919 році, письменниця Іванде Кайя [*Ivande Kaija*] звернулася до латвійських жінок із закликком створити *Золотий фонд* та пожертвувати свої коштовності на підтримку боротьби за свободу. У газеті *Страж Латвії* [*Latvijas Sargs*] вона пише: «Віддайте країні ваше золото, дорогоцінні камені та срібло, які ви сором'язливо приховуєте від загального огляду. Віддайте все без залишку! Якщо Латвія існуватиме, то вона вам, як рівноправним громадянам, поверне все з лишком у її сонячні дні.» І люди жертвували вази, кубки, золоті ланцюжки, оправы для окулярів, нагороди, медалі та жетони, але найчастіше – обручки. Іванде та її сім'я також не пошкодували своїх коштовностей: золотого годинника, каблучок, сережок.

Латвія існувала і заснування вищих навчальних закладів відіграло важливу роль у міжвоєнний період. У цьому випадку також не було жодних обмежень для студенток у Латвії. У Латвійському університеті, першому створеному вищому навчальному закладі, вже осінньому семестрі 1919 року з 4000 студентів було зареєстровано 685 жінок.

Також треба підкреслити, що найстаріше існуюче студентське об'єднання *Латишка* [*Latviete*], засноване при Латвійському університеті, об'єднує саме студенток.

Під час Третього пробудження чи Співочої революції в Латвії з 1988 по 1991 рік серед натхненників народу – інтелігенції, журналістів, політиків, яскравих особистостей – питома вага жінок була дуже високою.

В даний час питома вага жінок в окремих професіях у Латвії навіть вражає – це освіта, медицина, соціальна сфера, а також державне управління. Повноцінного балансу в Сеймі,

де починаючи з 2018 року в середньому представлено 30 жінок із 100 депутатів, наразі немає. Пропорція представництва жінок також не збалансована у Кабінеті міністрів, де із 15 членів Кабінету міністрів в уряді Евіки Сіліні п'ять жінок. Однак прем'єр-міністром наразі є жінка.

Інша ситуація складається у державних установах, у тому числі на найвищому рівні державної служби, де жінки явно домінують. Щодо громадянського суспільства – сектору НУО – цілком доречною буде цитата з конференції рівня Євросоюзу: «Шукаєте латвійську делегацію? Подивіться, де одні жінки – ця делегація буде з Латвії!»

Цю ситуацію не можна оцінити однозначно. Але це реальність, і ми з нею маємо зважати. Для вирішення важливого питання не потрібно шукати чоловіка у латвійському суспільстві. Необхідно шукати значущу людину, наділену розумінням та відповідними повноваженнями.

*а також традиція радянських часів. Такі висловлювання, як **Що знають ці баби!** і т. п. асоціюватимуться як з радянськими часами, так і з захливіми діями сучасної Росії. Подібні фрази навіть у випадковій розмові можуть зруйнувати найкращі наміри.*

Цінність жінки визначається її знаннями, вміннями, етикою, культурою поведінки. Це вирази особистості, а не сексуальності та її зовнішніх ознак. З цим аспектом також пов'язані культура одягу та поведінки. У Латвії не прийнято щодня одягатися надто зухвало, а також вдень використовувати яскравий вечірній макіяж. Схожа ситуація в усіх країнах Північної Європи.

На відміну від країн Північної Європи, відкриття дверей жінці, пропозиція стільця або подібні вирази ввічливості не вважаються автоматичною вказівкою на слабку стать.

Латиські знаки - Найважливіший візуальний код латвійства

Це значення вже продемонстровано лінгвістичними* поняттями. Ми говоримо латиські знаки чи *латиські візерунки*. Всесвітньо відомий термін орнамент фактично не використовується по відношенню до латиських знаків. Це поняття вірно в науковій літературі, але в повсякденній розмові значення орнаменту більше пов'язане з чимось прикрашаючим, суто декоративним. З тим, сенсу якого ми не знаємо, чи вважаємо, що його немає.

Цінність людини в Латвії не залежить від статі. Кваліфікований робітник, професіонал, посадова особа виконує свої обов'язки та неприпустимо поводитися з чоловіком чи жінкою по-різному. Однаково коректна і ввічлива поведінка має бути завжди.

Переважно висловити свою ідею, потребу чи прохання концентровано і конкретно (згадайте перебіг життя людини у чотиривірші). І коротку відповідь не слід вважати невічливою чи грубою. Те, що людина відповідає коротко - не означає, що ваша потреба не розуміється або відкидається.

Жарти на тему сексуальності, використання зневажливих виразів на адресу статі неприпустимі на громадських заходах, у громадському просторі.

Зневажливі висловлювання на адресу жінок у Латвії – яскраво виражена спадщина царської Росії,

*Знак

Цим словом позначаються як латиські знаки, так і якась явище, передчуття, навіть пророцтво. *Це знак!, Божі знамення, Мені дали знак.* Отже, ознаки включають повноту цих понять. Подібно до чотирьохвіршів народної пісні, деякі лінії знаку містять у собі поняття, подію, спосіб сприйняття світу. Слово *малювати* латиською мовою також означає графічний візуальний вираз. *Бери олівець і намалюй!* Тобто створи знак, послання, а не декоративний твір.

*Візерунки

Писемність як засіб фіксації інформації. Ми пишемо книги та заяви. Літера - окремий знак. А сукупність знаків на поясі, вінку чи рукавиці утворює певний візерунок. Пишуть не лише люди. Народні пісні говорять про набагато ширше поняття писемності:

Мудреці пишуть
У великій книзі.
Мене сонце вписало
У зелений кленовий листок.

Писаних людей
У куми брала,
Які можуть вогонь
Носити в жменьці.

Перша народна пісня свідчить про те, що пишемо не лише ми. Сонце записує нас самих, наш життєвий шлях, думки та вчинки у всьому величезному світі. Друга ж пісня розповідає про те, що у хрещені батьки для дитини обираються писані люди. Тут значення слова говорить як про людей, які вміють писати-розумних, так і про людей, у яких розписний одяг – умілих, працьовитих та заможних.

Латиські знаки утворені прямими лініями, вони лаконічні, зрозумілі.

А латиші насправді є одним із тих рідкісних народів, які досі знають значення своїх стародавніх знаків і до того ж регулярно користуються ними.

Латиські знаки часто зустрічаються у громадських місцях на відкритому повітрі, використовуються у святковому оформленні, візуальному оформленні, привітаннях та запрошеннях, написах на будинках та предметах прикладного мистецтва. Практично неможливо провести пару днів у латвійських містах чи сільській місцевості, відвідати латвійські будинки, не зустрівши при цьому жодних латиських знаків.

Знак – це особлива візуальна мова – та, яка дозволяє нам розуміти без слів. Наближатися до людей і до своєї нової батьківщини, навіть не володіючи латиською мовою. Час та події надають знаку додаткового змісту. Зараз кожен житель Латвії, побачивши соняшник чи поєднання синього та жовтого кольорів, мимоволі подумає про Україну. А людям з України, познайомившись із латиськими знаками, точно буде легше нас зрозуміти.

До цього списку включені основні форми 12 найпопулярніших латиських знаків:

01

Хрест Марі

Захисник від нещастя. Дуже сильний динамічний знак. Захищає сімейне благополуччя.

05

Зигзаг Марі

Сприяє зміцненню духу. Захищає життя. Символ води і життя.

02

Вуж

Добре впливає на здоров'я. Приносить мудрість, допитливість і винахідливість.

06

Хвоїнка Лайми

Вказує правильний життєвий шлях. Допомогає не піддаватися обставинам. Сприяє цілеспрямованості у роботі.

03

Дуб

Вивільняє творчі сили. Зберігає вогню та домашнього вогнища. Допомогає приймати сміливі рішення.

07

Аусекліс

Перемога світла в боротьбі з темрявою. Захищає від злих людей.

04

Дерево Аустри

Захищає світовий порядок. Дарує людині світло, добробут. Вивільняє потяг, чарівність.

08

Юміс

Дарувач родючості та благословення.

09

Знак Усіньша

Дарує удачу на дорозі тому, хто його носить. Приносить благословення та поради предків. Заохочує до нового початку.

11

Знак сонця

Захищає сім'ю, приносить Боже благословення. Допомогає утримати. Хороший захист від зла.

10

Вогняний Хрест

Символізує та приваблює щастя, енергію, вогонь, грім та вітер.

12

Божий знак

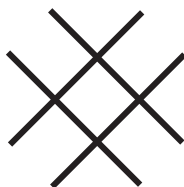
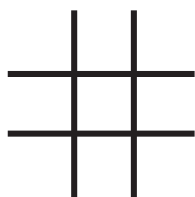
Приваблює божественне, творче. Знак чоловічої сили.

До основних форм відносяться не всі знаки, що зустрічаються в візерунках, їх види та варіації практично нескінченні - геометрична структура знаків це дозволяє. Фактично будь-який із знаків в інтер'єрі, одязі та обстановці можна зустріти у найрізноманітніших варіаціях, при цьому знак не втрачає своєї основної форми. Щоб полегшити розшифрування латиських візерунків, ми надаємо два простих методи її розпізнавання.

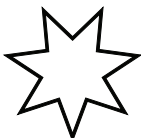
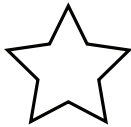
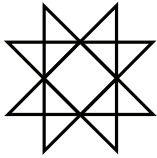
Динамічні та статичні знаки.

У статичному знаку лінії, що утворюють його, розташовані під прямим кутом 90%. У свою чергу, в динамічному знаку лінії розташовані по діагоналі. Статичні знаки використовуються для фіксації, увічнення, відображення чи просування існуючої ситуації.

Динамічні знаки розповідають про рух, ритм часу, перехід, зміни.

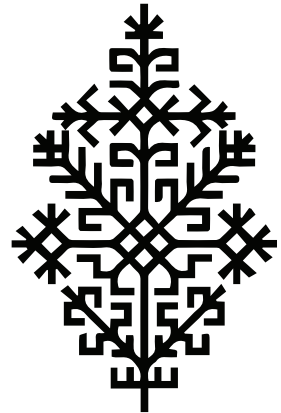
У закритого знака всі лінії пов'язані між собою, вони не передбачають продовження, зростання знаку. На зображенні є знаки-зірки, всі вони закриті. Усі знаки захисту та знаки приладдя є закритими. Найпопулярніший знак приналежності і не тільки в Латвії – це обручка.

Своєрідний відкритий знак, що поєднує статичні і динамічні елементи, можна побачити на другому зображенні. Цей знак часто використовується на пряжках ременів, а три вертикальні смуги у центрі символізують існування людини у теперішньому. У свою чергу, динамічні мітлиčky Лайми по обидва боки існування містять послання про прихід з минулого та перехід у майбутнє *слідами Лайми*.

Найрозкішніший відкритий знак – Дерево Аустри. Його варіації практично нескінченні, але знайти дерево Аустри у вигляді закритого знаку неможливо.

Значення знака – зростання, прагнення знань, пошук незвіданого, бажання побачити те місце у світі, де:

*Щоранку сонце вставало
На червоній паличці;
Молоді люди старіли,
Шукаючи ту паличку.*

Візерунки у книгах

Кожен латвійський будинок має унікальний візерунок. Книжкова полиця. Вона є невід'ємною частиною інтер'єру, незалежно від того, розташований будинок у місті чи в глибині сільської місцевості, а також від того, наскільки заможними чи освіченими є його господарі. У будинку, який пережив п'ять періодів політичних змін, підлога може хитатися і диміти піч, але книжкова полиця обов'язково буде.

Любов до писемного слова і прагнення до освіти, безперечно, є однією з типових рис латишів як історично, так і сьогодні.

Історія латвійського книговидання в європейському контексті не така й стара. Вважається, що першою книгою латиською мовою є меса, надрукована в Німеччині в 1525 для потреб Ризької латиської лютеранської громади. Лише у 1615 році перша книга, написана латиською мовою, була надрукована в Ризі, у друкарні Ніколаса Молліна [*Nikolass Mollins*].

Абетки латиською мовою почали видаватися в 1675 році. У 1685 році був надрукований переклад Біблії латиською мовою, виконаний пастором Алуksне Ернстом Глюком [*Ernsts Gliks*] (*Johann Ernst Glück*), що є найзначнішою подією 17 століття в латвійському книговиданні.

На особливу увагу заслуговує той факт, що близько 850 екземплярів першого видання перекладу Біблії (загальним тиражем 1500 екземплярів) було придбано латвійськими селянами. Біблію читали не лише в церквах, а й у школах та вдома.

На грамотність всіх верств населення позитивний вплив мала лютеранська релігія, а також розвиток шкіл, якому сприяв шведський уряд і робітники балтійсько-німецького просвітництва. Швидко формувалася латиська читацька аудиторія, і наприкінці 17 століття книги латиською мовою видавалися регулярно.

У селянських будинках на почесному місці була Біблія – книга, а не кут святих зображень. І дуже часто саме пастирі церкові стежили за навчанням дітей, перевіряли їх знання. Дитяча грамотність також була честю та обов'язком кожної сім'ї.

Історичні джерела свідчать, що у середині 18 століття у Відземі в кожному селянському подвір'ї була книга.

Анонімний пастор пише у газеті того періоду: «Латиші вважають кожную книгу священною», що наочно підтверджує шанобливе ставлення латвійського народу до писемності, писемного слова – незалежно від того, чи написано воно знаками чи літерами алфавіту. Це написано і це має значення. Це послання, це знання. А релігія, видана латиською мовою Біблія, проповіді, пісні переважно використовуються як шлях до знань, при цьому аспекту віри відводиться менша роль.

Особливе місце у ландшафті латвійського книговидання та освіти займають братства, або гернгутери, що діяли у 18 столітті у Відземі.

Проповідники-гернгутери прибули до Латвії в 1729 році і заснували свій центр у Валмієрмуйжі. Вони проповідували добродійний та аскетичний спосіб життя, створювали селянські школи, готували здібну молодь із селянства до учительської роботи. У 1738 році у Валмієрмуйжі була заснована перша в Латвії вчительська семінарія.

Завдяки діяльності гернгутерів у Латвії почала розвиватися і національна писемність, і вже перша половина 19 століття виявляє багатьох латиських письменників.

Є свої письменники – отже мають бути й свої видавці. А вони почали з'являтися лише через 50 років. У 1867-1888 роках на 1 мільйон латишів випускалося близько 100 видань на рік; у 1901-1917 роках – близько 500 видань на рік.

Вже наприкінці 19 століття престиж книг у Латвії був дуже високий – людина, яка не читає, не вважається розвиненою та освіченою. Це відображено і в статистичних даних - у 1897 році грамотними були 94,6% жителів Відземе, а в Курземі - 88,6%.

У міжвоєнний період безграмотних у Латвії практично більше не було. Дані перепису 1930 року показують, що кількість грамотних людей в Ризі становить 99%, у Відземі - 98,6% і в Курземі - 98,3%. У свою чергу, в Росії в 1939 році ще майже 50% населення було неграмотним.

У цей час галузь книговидання у Латвії також пережила справжній бум. За двадцять років було видано понад 27 000 книг. Середній тираж видань складав 2500-2800 екземплярів.

Поряд із національним книговиданням, справжньою несподіванкою у цей період стала популярність вищої освіти. У 1928 році у Латвії на 10 000 чоловік припадало 30 студентів. Серед європейських країн нас випереджає лише Естонія, де навчалися 57 чоловік із кожних 10 000 жителів. Для порівняння – у Німеччині у 1928 році навчалися 11,4 чоловік; в Італії 7 чоловік та в Росії 5 чоловік з такої ж кількості жителів.

Тяга латишів до книг не зменшилася й у період радянської окупації. У Латвії спостерігається явний дефіцит книг, а черги у книгарнях, коли виходить нова, довгоочікувана книга, можуть перевищувати черги у продуктових магазинах. Незважаючи на значні тиражі книг (наприклад, книги популярних поетів видавалися тиражем 33 000 екземплярів) - їх завжди не вистачає. Книги дарують на випускні*, ювілеї, будь-які свята праці та життя, везуть із поїздок територією СРСР. Важливо мати свою книгу в кожній родині, в будинку, за радянських часів книгами обмінювалися неохоче. Проте наші книжкові полиці стають дедалі більшими. Слід зазначити, що у господарствах, яким пощастило уникнути гірших дій окупаційного режиму, *був другий ряд* книжкових полиць, у яких зберігалися книги, видані до окупації.* Незважаючи на величезну небезпеку, яку таїли в собі ці *другі ряди*, книга була чи не останньою річчю, яку латиш був готовий викинути або спалити в ім'я фізичної безпеки.

день народження я отримала книгу Ніцше *Так говорив Заратустра* в вогненно-жовтогарячій тканинній палітурці. То були вже вісімдесяті роки, але Латвія ще не була вільною країною. Я зрозуміла, що хрещена оцінила мене як дорослу, відповідальну людину. Ту книгу я ціную. Це було зовсім особливе почуття, ніби отримуєш щось із іншого світу, з величезною дозою довіри. Жувальна гумка чи джинси, які батько привозив від моряків, ніколи не викликали такого почуття. Це просто речі, ласощі. Книга – це щось більше. Я подарувала її старшій дочці, коли їй виповнився 21 рік.

*На випускних у Слатській початковій школі існувало негласне правило: кожна сім'я на селі дарувала кожному випускнику книгу. Це були роки, коли книги, а особливо хороші книги, були у великому дефіциті. Але всі намагалися взяти найкраще, останнє, що було видано того року. На випускних черга вітаючих тяглася через увесь зал школи, кожен тримав у руках книгу – символ побажання доброго, мудрого життя. Дітям надарували по 100, 200 книг. У нас дома досі зберігаються книги, подаровані моїй мамі на випускній у Слатській школі з вітальними написами від сусідів, книги, подаровані моїй старшій сестрі, мені самій. Хороші, цінні книги, які разом із побажаннями жителів Слаті супроводжуватимуть нас усе життя. Свого роду благословення села, благословення спільноти.

*На вісімнадцятиріччя хрещена подарувала мені Манфреда Байрона. Розкішне видання латиської епохи у бежевій шовковій обкладинці. На 21-й

Після відновлення незалежності у 1991 році кількість виданих у Латвії книг різко зросла: у 1991 році – 1387; у 2000 році – 2546; у 2008 році – 2855 (найбільша кількість видань за цей період), проте середній тираж книг знизився. У 2017 році в Латвії вийшло 2185 видань загальним тиражем 2 465 545 екземплярів.

Незважаючи на оцифрування інформації, книги, як і раніше, відіграють важливу роль у латвійському суспільстві. Вони викликають громадські дебати і пристрасті. І саме соціальні мережі, основа публічного обігу цифрової інформації, свідчать про це. Наприклад, у групі соціальної мережі Facebook *Відмінні книги* налічується 42 000 учасників, і кількість учасників лише зростає. Батьки, бабусі та дідусі стурбовані тим, що діти читають все менше, а тому звертаються за порадою, які книги порекомендувати підліткам - тобто відбувається обмін думками.

Бібліотеки

Крім книжкових полиць вдома, не менш важливу роль у Латвії відіграють бібліотеки.

Перші громадські бібліотеки Латвії виникли вже у середині 19 століття. В той самий час з'явилось і багато освітніх ініціатив, цю розпочали балтійські німці, але латиші швидко перейняли ініціативу у свої руки. У 1848 році під керівництвом Кріш'яніса Валдемара [*Krišjānis Valdemārs*] була заснована бібліотека в Едолі, бібліограф Яніс Місінш [*Jānis Misiņš*] у 1885 році відкрив бібліотеку в Тірзі, яка стала однією з найважливіших бібліотек Латвії. У 1894 році в Курземі та Відземі у латишів було понад 100 бібліотек.

Навіть в середині періоду радянської окупації, в 1970-х роках, в Латвії діяли централізовані бібліотечні системи 26 районів та 7 міст республіканського значення, у тому числі понад 1000 маленьких бібліотек.

На даний час у 2024 році бібліотечна система Латвії складається з Латвійської національної бібліотеки, Латвійської бібліотеки для сліпих із сімома філіями, 48 академічних бібліотек, 31 спеціальної бібліотеки, 792 публічних бібліотек, 793 шкільних бібліотек.

Латвійська національна бібліотека, відома у суспільстві як Палац світу, – одна з найбільших історій відновленої незалежної Латвії.

Про необхідність будівництва спеціальної будівлі бібліотеки в Латвії заговорили ще з 1919 року, проте процес проектування розпочався лише у 1997 році. Вражаючий проект новій незалежній Латвійській державі був запропонований Гунарсом Біркертсом [*Gunārs Birkerts*], латвійським архітектором, визнаним у вигнанні в США, та громадськість впізнала цей силует задовго до початку будівництва. Важливу роль відіграла неурядова організація *Товариство підтримки Національної бібліотеки*, яка надала політичну та фінансову підтримку та навіть заручилася підтримкою будівництва з боку ЮНЕСКО – унікальний статус, присвоєний тільки Олександрійській бібліотеці.

Будівництво будівлі бібліотеки було розпочато 20 червня 2008 року та завершено 20 грудня 2013 року. Бібліотека відчинила свої двері для відвідувачів 29 серпня 2014 року і це стало подією національного масштабу.

У 2024 році ми відзначаємо десять років акції, на яку здатні, мабуть, лише латиші – 18 січня 2014 року був організований *Шлях світла – ланцюжок друзів книг*. В рамках цієї акції понад 14 000 людей з усієї країни передавали книги з рук в руки в січневій морози (-12 °C!) по дорозі зі старої бібліотеки в нову.

Рекламне фото Національної бібліотеки Латвії.

У Латвійській Національній бібліотеці також знаходиться найбільша книжкова полиця нашої країни – Полиця народних книг, на якій зберігаються подарунки Палацу світу від латвійських та зарубіжних книголюбів – всього 750 000 книг.

Бібліотеки в Латвії – це ті, кому сьогодні треба більшою мірою дякувати за доступність новітніх технологій для населення, особливо у сільських регіонах.

У рамках реалізації проекту розвитку публічних бібліотек *Третій син батька*, розпочатого у 2006 році, 17 латвійських бібліотек вперше були підключені до Інтернету, у свою чергу швидкість Інтернет-з'єднання було покращено у 853 бібліотеках. У всіх бібліотеках встановлені пристрої, що забезпечують користувачам бездротовий доступ до Інтернету всередині та зовні приміщень бібліотеки, поблизу будівель бібліотеки.

Доступність Інтернету в Латвії та швидкість його роботи оцінюються як одні з найкращих серед країн Європейського Союзу. Цифрові навички громадян також порівняно високі, і все більше послуг, що надаються державою та муніципалітетами, переходять у цифрове середовище.

В результаті, звичайно, бібліотека змінилася, і бібліотекар із книговидавця перетворився на консультанта з технологічних питань, підтримки у вивченні різних інформаційних систем. Бібліотека трансформувалася, але, як і раніше, зберегла свою важливу роль у латвійському суспільстві.

Недарма при злитті та закритті різних установ у віддалених сільських районах зберігаються саме бібліотеки. Більше того – до них додаються нові функції, а у низці регіонів Латвії бібліотеки позиціонуються як муніципальні центри обслуговування клієнтів.

Те, що ви тут читаете, не означає, що кожен латиш сьогодні є пристрасним читачем книг, інтелектуалом. Проте освіта, і не лише академічна, у Латвії цінується дуже високо.

Також важливішим є вміння та бажання вчитися. Речення **Я не вивчу це, я не можу вивчити цю мову, освоїти програму і т.д.** латиською може звучати як: **Я не хочу цьому вчитися. Ми вважаємо, що нові знання та навички варті витрачених зусиль. З розумінням будуть оцінені висловлювання: Я вчуся, але поки що мені важко. У більшості випадків ми будемо раді допомогти людині, яка навчається. Можливо, тут і криється пояснення різко негативного ставлення до російськомовної частини суспільства, яка вже давно проживає в Латвії - оскільки ми не віримо, що ці люди не можуть вивчити латиську мову на елементарному рівні. Процес навчання не повинен бути легким чи швидким. Те, що легко приходить, легко йде – так буває і зі знаннями, і з майном.**

Ми ставимося до книг з повагою, вони більше ніж просто предмет. Висловлювання у світській бесіді: **Я не читаю книги!** може викликати ворожість, створити негативну оцінку вашої особистості. Навіть якщо ви не читаете (це правда, не всі латиші читають!), про цей факт слід згадати акуратно, при необхідності обміркувавши спосіб вираження. Те саме стосується й утилізації непотрібних книг.

Достатньо велика кількість латишів зіщулюються від невдоволення, побачивши викинуті на смітник книги. Як правило, розглядаються всі можливі варіанти пожертвування, дарування книг, їх здачі в антикварний магазин, навіть у макулатуру. І тільки в безвихідній ситуації в саду у померлої тітки з глибоким почуттям провини розпалюється багаття, щоб запліснявілі, погризані щурами книги та книги, що не читаються, можна було б з честю відправити до раю.

Бібліотеки, особливо у невеликих містах та волосних селах, є тими установами, куди сміливо можна звернутися за порадою та допомогою, а не лише за новими книгами. Бібліотекар допоможе знайти вашій проблемі відповідну установу, заповнити та надіслати заявку, розібратися в електронній системі подання заявок. Дитина, у якої вдома немає комп'ютера або якій доводиться довго чекати на шкільний автобус, може піти до бібліотеки, щоб підготуватися до школи. Звичайно, у кожного робітника свої часові рамки і не завжди вдасться багато часу приділяти одній людині. Однак у більшості випадків у латвійських бібліотеках вас зустрінуть добрі, знаючі та чуйні бібліотекарі.

*Що ми, дівчата, робитимемо
Зібравшись разом?
Краще поспіваємо пісні,
Чим балакатимемо про нісенітницю.*

Те, як латиші говорять, та їх ставлення до використання мови, лаконічно описує цей чотиривірш. Ми не говоримо нісенітниці, не обговорюємо, не теревенимо (обговорювати дрібниці) - у нашій традиції це недобре.

Головне можна сказати коротко. Не завжди треба говорити все. У латиських прислів'ях міститься концентроване ставлення як до змісту і значення мови, так і до гучності її тону. Думай перш ніж говорити. Не бреші і не вихваляйся. Не кричи. Якщо те, що ви хочете сказати, важливо - воно буде почуте. Вимовлене слово має наслідки, невже ви хочете зазнати наслідків за свою порожню балаканину? За обговорення? За лайку?

*Пролиту воду не збереш. Сказаного слова не повернеш. Порожня бочка पुще гримить. Хвастовство грошей не платить. У брехні короткі ноги. Як гукнеться, так і відгукнеться. Слово - срібло, а мовчання - золото. Слово місце шукає.

У латиських прислів'ях визначальним чинником виникнення якого-небудь нещастя є розголошення довіреної таємниці: *Він розповів дружині про те, що бачив, і замок затонув, Сусід підслухав, що казала дочка, і все золото перетворилося на пиллюку.* Подібними формулами багата і збірка народних казок.

Сьогодні латиська розмовна мова не відрізняється плавною, безперервною балаканиною, підтримкою розмови. Часто латиші, відвідуючи офіційні заходи в інших країнах ЄС, зізнаються: «Все там добре, цікаво, але підтримувати світську бесіду мені важко. Це не тому, що я не володію мовою, просто важко балакати поверхнево.»

Це виявиться у розмовах із значною частиною латишів. Якщо відповіді співрозмовника короткі - це означає, що ставлення до вас зневажливе, негативне. Для латиша цілком допустимо мовчати під час спільної трапези чи у транспорті. І ми почуваємося некомфортно, коли чуємо, як люди, які сидять поруч із нами, голосно розмовляють один з одним.

Також слід звернути увагу на загальний тон голосу та розмови. Ми, як і більшість північних народів, говоримо приглушеним голосом. Для латиша занадто гучна чи високоемоційна розмова вже може свідчити про розбіжності, суперечки. Якщо ми підвищуємо голос, то на те є вагома причина.

Зміст розмови також буде приглушений, особливо з незнайомою людиною. Латиська розмова не відрізняється прямою та відкритістю і не завжди зручна для співрозмовника. У більшості випадків ми не скажемо виразно у повсякденній розмові, що нас турбує, що нам не подобається, що слід робити інакше. Тільки замкнемося і говоритимемо ще тихіше. Нам теж нелегко жити із цим явищем, воно викликає незрозуміння та тривалі проблеми. Латішам часто складно говорити відкрито навіть у сім'ї. Виправданням для цього зазвичай є висловлювання: *Він/вона повинен це зрозуміти сам/сама! Це очевидно! Нехай трохи подумає, чому я так поводжусь, чому так відбувається.*

Дане явище можна віднести до приватної та соціальної сфери. Ділові питання вирішуються безпосередньо, без умовчань та обхідних шляхів. Також вирішуються кризові ситуації - надається допомога тим, хто її потребує. Якщо сталося нещастя - слід говорити прямо і відкрито, в даному випадку це єдина можлива форма розмови.

Про почуття і побут ми говоримо тихо і опосередковано, іноді навіть у притчах. Про роботу та допомогу – коротко, ясно і прямо.

Звичайно, ми говоримо латиською. І повага до цього важлива для нас. Насамперед тому, що ми знаємо, що всього близько 1,5 мільйонів людей у всьому світі використовують цю мову як рідну. Ми також знаємо, що латиська мова рідкісна й давня, вона належить до індоевропейської мовної сім'ї і разом тільки з однією іншою живою мовою – литовською мовою – утворює групу балтійських мов. Прусська мова, яка також належить до цієї групи, більше не використовується у повсякденності.

Щодо використання мови – слід підкреслити той факт, що латиші швидко та легко переходять до розмови іноземною мовою. На території Латвії в основі лежить російська мова, що створило в певній частині суспільства враження, що без латиської мови в Латвії дуже легко прожити, її не обов'язково вчити. А самі латиші, як бачите, з великим задоволенням говорять російською.

Існують інші причини цього явища. Так, латиші із задоволенням вивчають іноземні мови. Так склалося історично. Ми маленька нація, і протягом століть тут існувала німецько-, російсько-, шведсько- та польськокомовна влада. Крім того, вища освіта латиською мовою доступна лише трохи більше 100 років. Вивчення мови відноситься до знань, навчання, які займають дуже важливе місце у системі цінностей нашого народу. Володіння іноземною мовою – це потреба, гордість та цінність.

На початку 20 століття, до здобуття Латвією незалежності в 1918 році, державними мовами в Ризі були законодавчо визначені німецька та російська мови. І в цей період більшість латишів крім рідної мови володіли обома цими мовами. Чималий відсоток жителів Латгалії володів і польською мовою. Причому це було характерним не тільки для освіченої частини суспільства. Селяни, які

закінчили чотири класи парафіяльної школи, також говорили і читали трьома мовами.

В історії минулого століття володіння іноземною мовою могло бути пов'язане не лише з більш благополучним життям, а й із збереженням життя. У багатьох латвійських сім'ях згадують: «Моя мама добре володіла німецькою, тому ми пережили війну. Вдома у великій кімнаті був штаб, але нам залишили наші речі. Свиной зарізали, а корову таки залишили, щоб у нас було молоко. Мати могла домовитися з ними» або «Мій дідусь володів російською мовою, і це допомогло нам вижити в Сибірі. Мама збрала срібні ложки, сімейні фотоальбоми, кілька книг, найкращий одяг, вона шукала щось ще - все-таки хвилювання і страх. Тоді дід спитав у солдата, що саме взяти, що нам там знадобиться. Солдатик висипав усе наше багатство на підлогу, велів узяти ковдри, теплий одяг, їжу. І поклав туди ще ручну швейну машинку. Коли ми потрапили туди, ми зрозуміли, що з нашими срібними ложками нам прийшов би кінець уже в перші місяці.»

Навіть сьогодні, подорожуючи різними країнами, латиші люблять вивчити кілька слів мовою тієї країни, де вони перебувають хоча б кілька днів. І із задоволенням їх використовують. Адже приємно сказати, зайшовши у венеціанське кафе: «*Buongiorno! Un espresso, per favore!*» Кава на смак буде абсолютно інша, чи не так? Вирушаючи до найближчих сусідніх країн, Литви та Естонії, ми раді скористатися можливістю сказати: *Будь ласка!, Дякую!* і ще кілька фраз мовою цієї землі, що поєднують у собі повагу до країни, з якої ми родом, і радість за свої навички.

Подібне ставлення до латиської мови оцінюється з особливою щирістю. І високопоставлені чиновники, і туристи, що сказали кілька фраз латиською мовою, викликають у латишів справжню симпатію. Люди, які запитують: «Як це називається латиською? Як це сказати?» від стриманих латишів неодмінно заслужать ввічливість, і навіть доброзичливість.

Ми часто чули, що латиська мова дуже складна, відрізняється від будь-якої іншої мови. (А яку іноземну мову легко вивчити?)

Це так. І ми цим пишаємося. Так само, як ми пишаємося своїм знанням іноземних мов, хоча б на скромному рівні.

Будьте обережні з гучними розмовами у тому місці, де вас, здається, ніхто не зрозуміє. Можливо, поблизу є латиш! Або хтось ще, хто володіє вашою мовою. Це прояви відкритого, вільного світу. І ще одна з них – повага до кожної людини, мови та землі. Особливо, якщо ви прибули туди в якості гостя. Навіть якщо ви не розумієте людей навколо, неввічливо вести гучну розмову мовою, яку оточуючі вас люди, схоже, не розуміють.

Ми дуже серйозно ставимося до неповаги стосовно будь-якої мови чи нації. Латишам неприємні саркастичні, принизливі висловлювання на адресу цілих народів. Так, це особливість маленької нації, ми відчували на собі таке ставлення упродовж кількох поколінь. І пам'ять все ще жива, навіть якщо це не сталося з нами особисто.

Мовчазний або небалакучий латиш – це не означає недобрий, недружній латиш.

Гучність мови має значення. Нам не потрібно чути особисті розмови інших.

Якщо потрібна допомога – про це говориться коротко, ясно та прямо. Те саме слід робити при вирішенні ділових питань у державних установах або муніципальних установах.

Розпитування про його особисте життя можуть змусити латиша ще більше замкнутися. А довга балаканина може втомити латиша.

Вивчення латиської мови – це прояв поваги до нашої землі та народу.

Говоріть латиською. Навіть якщо ви мало і погано володієте цією мовою.

Говоріть латиською! Але не чекайте, що ваші помилки виправлятимуть без вашого прохання. Це вважається неввічливим. Якщо хочете отримувати поради, виправлення помилок – кажіть про це, запитуйте, цікавтеся словами та формами висловлювання, вимовою. Ви обов'язково отримаєте щирю підтримку!

Латиші із задоволенням вивчать кілька слів та фраз українською мовою. І багато хто напевно вже це зробив. Також вони вивчили гімн України. Однак будьте обережними, наполягаючи на вивченні української мови латишами. Пам'ятайте, що ви знаходитесь у Латвії, латиші не розуміють української мови.

Не відгукуйтесь зневажливо про якусь національність! Латиші сприймають це гостро. У Латвії багато жителів російської національності, і чимало їх всією душею підтримують перемогу України не лише на словах, а й матеріально, а також надаючи різні інші види підтримки.

Неприпустима також зневажлива, принизлива поведінка стосовно конкретних людей, груп людей, установ, організацій, органів.

«Коли ми співаємо разом, ми зовсім інші – ми довіряємо співаку, який знаходиться поруч. Ми разом боремося за ту саму ідею. Пісня – велика сила, без неї не може жити ні нація, ні епоха – це найкраща частина людини,» сказав один із найстаріших і найдовше служивих головних диригентів Свята пісні Харальдс Медніс [*Haralds Mednis*] (1906–2000).

Свято пісні – один із найважливіших факторів визнання Латвії у всьому світі. Якщо ви були в Латвії влітку 2023 - ви точно не могли пропустити цю подію.

Свято пісні та танцю проводиться в Латвії з 1873 року, а в 2023 році воно відбулося в 23-й раз. Це свято ознаменувало національне відродження Латвії в другій половині 19 століття, і його розвиток не був перерваний ні двома світовими війнами, ні періодом радянської окупації. Очевидно, що партійні функціонери розуміли, що якщо латишам не дадуть провести Свято пісні, то почнуться протести.

Латиші дуже терплячі, говорять мало і тихо, швидко вивчають іноземні мови та адаптуються до будь-яких ситуацій. У протести проти існуючого уряду вплутуються рідко. І ще рідше ці протести мають насильницький чи руйнівний характер. Однак, якщо нам не дозволять зібратися разом на Свято пісні, то можуть статися зовсім непередбачувані речі.

Свято пісні – національний рух, що проводиться раз на чотири роки. У 2023 році у фестивалі взяли участь 319 хорів, 12 380 співаків, 13 400 танцюристів, 538 танцювальних колективів, 51 аматорський духовий оркестр та 1600 музикантів шести професійних духових оркестрів із приблизно 1,5 мільйонів латиських оркестрів. Виступили 450 учасників 30 фольклорних ансамблів, 324 учасники 37 ансамблів ударних інструментів, симфонічних оркестрів, солістів, запрошених ансамблів, вокальних, інструментальних колективів та капел. У Святі пісні також взяли участь понад 1000 волонтерів.

Слід підкреслити, що у Святі пісні можуть брати участь лише найкращі незалежні колективи - це велика честь - відбір колективів відбувається на спеціально організованих кастингах. Тому підготовка до наступного свята починається у той момент, коли стирається національний костюм минулого свята. За середніми підрахунками, десята частина латишів займається у хорі, ансамблі, танцювальному колективі чи фольклорному колективі. Поза роботою та сімейними обов'язками, без оплати. Зовсім навпаки - вони доплачують і за костюми, і за поїздки, виступають на муніципальних заходах у вихідні та святкові дні. Винагорода керівникам колективів переважно забезпечується державою та органами муніципалітету.

Боротьба за участь колективу у Святі пісні – не єдина пов'язана з ним латвійська пристрасть. Адже є багато тих, хто не може взяти участь! І їм доводиться купувати квитки, щоби насолодитися цим святом. З моменту здобуття незалежності купівля квитків на Свято пісні завжди викликала національний резонанс. Коли вони будуть доступні для покупки? В якому порядку вони будуть доступні для покупки? Коли можна записатися, щоб стати в чергу? Квитками не спекулюють? А чому Сейму та Кабінету міністрів насамперед? А їм безкоштовно? У жодному разі! Щодо Свята пісні - то ми всі рівні, відберіть у них ці привілеї! Як не дивно, багато інших привілеїв державних чиновників не викликали широкого занепокоєння серед латишів.

Більше того, навіть в умовах фінансової кризи та економічного спаду далеко не символічні ціни на квитки не спричиняють занепокоєння.

Також у 2023 році, після зими, коли ціни на енергоресурси зросли вдвічі, першого дня продажу квитків на Свято пісні у відкритий продаж надійшло 20 215 квитків на 15 святкових концертів. І за першу годину була куплена майже половина наявних квитків.

Цю пристрасть латишів для популяризації латвійського туризму в період з 2006 по 2009 рік використало Латвійське агентство інвестицій та розвитку, розробивши логотип зі слоганом *Земля, яка співає*. Проте кампанія проіснувала лише три роки і була визнана провальною.

У чому тут припущена помилка? Це чудово знав Харальдс Медніс – коли ми співаємо разом, ми стаємо зовсім іншими людьми. Латвія – не та країна, де співають щодня. На жаль, спів поступово зникає навіть із сімейних вшанувань. Ми запрошуємо музикантів. Спів у пабах, як в Ірландії? Ні, у жодному разі, латиші не ходять у паби, щоб поспілкуватися чи поспівати. І навіть їсти найкраще вдома.

Спів робить латишів іншими людьми у хвилини великих подій, криз та пристрастей. Це форма, в якій ми висловлюємо неконтрольовані емоції - рішучість, радість, обурення чи страх. Спільний спів об'єднує стриманих та відсторонених латишів у єдину силу.

Співочі революції

Весь період відновлення незалежності Латвії називають Співочою революцією. Поетична назва найчастіше пов'язана з подіями відновлення незалежності Латвії в період із 1986 по 1991 роки.

Співоча революція відбулася одночасно у всіх країнах Балтії. Це виявилось у демонстраціях, на яких піднімалися прапори країн Балтії та виконувались ще нещодавно заборонені радянською цензурою патріотичні пісні. Найважливішими подіями у Латвії у цей період були: Фольклорний фестиваль *Baltica* (10.–18.07.1988), *Реабілітація* латвійського прапора у Межапарку (16.07.1988), Концерт відкриття установчого конгресу Латвійського народного фронту (ЛНФ) (07.10.1988) та загальний *Балтійський шлях* трьох країн (03.08.1989).

Січневі барикади, 33-річчя яких відзначають у 2024 році (13-27.01.1991), також пройшли без насильства з боку захисників незалежності Латвії. Люди зібралися в Ризі, збудували імпровізовані укріплення біля урядових будівель, будівель радіо та телебачення. Палили багаття та співали. Звичайно, співали. Не можна не співати в такий час.

Ці 33 роки у вільній Латвії пройшли для нас спокійно, хоча в цей період не бракувало економічних та фінансових потрясінь. Латвійці не вийшли ні на протести національного масштабу проти відсутності регіональної політики, ні проти маленьких пенсій, ні проти зростання цін на енергоресурси. Страйки вчителів та акції протесту фермерів є наймасштабнішими і набули найширшого суспільного резонансу. Ми з подивом і деяким захопленням дивимося на загальні страйки у Німеччині, Польщі та Франції. І ми часто мовчки шкодуємо про своє терпіння та прийняття того, що в нашій країні точно могло б бути краще. Однак, бачачи на вулицях Парижа зруйновані будинки та спалені машини, більшість латишів відчувають огиду. В нас каже практична, раціональна природа латиша. Чому це так? У чому винні магазини та машини? Навіщо треба руйнувати?

Єдина деструктивна акція протесту у Латвії відбулася 13 січня 2009 року та називається вона Бордюрна революція. Протест був пов'язаний з економічним становищем Латвії під час світової фінансової кризи та рішеннями уряду щодо зміни податкової політики, скорочення кількості посад та зарплат у державному секторі, планів запитати кредит у Міжнародного валютного фонду (МВФ) та катастрофічного зростання рівня безробіття. У ході цієї акції бруківки фактично полетіли у вікна будівлі Сейму, були розгромлені кілька магазинів та поліцейська машина. Ця акція позитивно змінила політичну культуру в Латвії, але економічна ситуація не покращилася.

Спільний спів

Спільним співом латиші також відзначають таке велике хвилювання, радість, які неможливо терпіти поодиночі або в сімейному колі. 29 травня 2023 року на вітальному заході збірної Латвії з хокею в Ризі біля пам'ятника Свободи зібралося щонайменше 30 000 уболівальників, навіть без спеціальної організації та запрошень. 28 травня збірна Латвії завершила чемпіонат на третьому місці, перемігши США з рахунком 4:3 у грі за бронзові медалі. Для Латвії цей чемпіонат став найуспішнішим чемпіонатом усіх часів. Раніше найкращим результатом у хокеї було тричі завойоване сьоме місце. Та й загалом, з моменту відновлення незалежності, святкування успіхів латвійських спортсменів, фан-рух займає дедалі більше місце у захопленнях латишів.

Вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року викликало аналогічний ефект у латишів, але цього разу як реакція на нестерпні жахи. Тільки оголотившись від шоку, латиші стихійно почали організовувати допомогу. А вже наступного дня, 25 лютого, на площі біля Ризького Будинку конгресів латвійські музиканти та учасники руху Латвійське свято пісні та танцю – хори, духові оркестри, колективи народного танцю та фольклорні ансамблі – присвятили свої виступи підтримці України, об'єднавшись на концерті *За свободу України*. Концерт відбувся з ініціативи музиканта Ральфа Ейланда [*Ralfs Eilands*]. Музиканта, звісно музиканта. Тому що ми оспівуємо страх, підтримку та ненависть. Всі разом. Як найкращі люди поруч один з одним.

Менш масштабні, але дуже схожі акції пройшли у всіх містах та волостях Латвії. А гімн України з'явився у репертуарі кожного незалежного колективу. Заспіваймо те, що словами не передати. «Дозвольте нам хоча б заспівати гімн України на вашому заході,» каже керівник вікового ансамблю невеликого села. «Ми знаємо, що у вас тут гарна програма, і у нас уже й голосів немає, ми просто зустрічаємось для власного задоволення. Але гімн заспівати ми повинні. Будь ласка.» І гімн України ми заспівали і на Святі пісні.

Якщо ви бачите велику кількість людей, що співають у Латвії - знайте, що сталося щось дуже важливе. Хороше чи погане.

Латиші неохоче та рідко протестують проти побутових незручностей або висловлюють невдоволення існуючим ладом. Ще рідше ці протести мають деструктивний чи насильницький характер. Немає сенсу завдавати шкоди ні живим істотам, ні рукотворним речам. Це не покращить ситуацію. Прекрасна можливість знайти друзів та однодумців – участь у незалежній групі, хорі, танцювальному колективі, ансамблі.

Вивчіть латиську пісню, навіть якщо у вас не дуже гарний голос. Це буде оцінено.

Ніколи не критикуйте Свято пісні! Це можуть робити лише самі латиші.

Те саме можна сказати і про традицію спільного співу, а також про небажання виходити на мітинги протесту. Нам самим ця риса не завжди подобається, але вона наша.

Природа

Взаєморозуміння з природою – основа життя латиша. Саме взаєморозуміння, а не її підкорення. Певною мірою це визначається кліматичними і природними умовами Латвії. Клімат помірний, з тривалою зимою та м'яким літом. З мінімальною кількістю природних катаклізмів – у Латвії не буває землетрусів та масштабних повеней, шторми та періоди руйнівної посухи рідкісні. Гроза, град, весняні заморозки – найнебезпечніші природні явища. Земля Латвії не дуже родюча, але вода і ґрунт є всюди, тому вся земля придатна для життя. І саме навички, знання та вкладена праця людини визначають, наскільки добре житиме в цьому місці. Ви будете знищені силами природи тільки в окремих випадках; в більшості випадків причиною стане лінь, дурість і жадібність.

Не заготуєш дрова на зиму – замерзнеш; вчасно не посієш урожай - голодуватимеш; погано поводитимешся з домашніми тваринами - теж голодуватимеш; не знатимеш диких рослин, ягід і грибів - хворітимеш; не знатимеш народні прикмети про погоду - знову голодуватимеш. Всі ці фактори лаконічно оцінені у прислів'ї *Голод вчить працювати, холод - текти.*

Міфологічні божества не забезпечують хороше життя, вони можуть лише допомогти:

*Я дуже прошу Бога,
Прийти мені на допомогу.
Вставай рано, лягай пізно,
Тоді я тобі допоможу.*

Допомога надається за певних умов, і вони пов'язані не з ритуалами, богослужіннями, а з діями самої людини. Навіть у такі критичні моменти, як пологи, коли на допомогу закликаються материнські божества, жінці радиться *Підмісти доріжку до лазні, щоб Лайма не спіткнулася*, замість читання молитов.

Крім того, поширені знання про гармонійне співіснування з природою, оскільки традиційним місцем проживання латишів протягом століть був хутір. На хуторі зазвичай проживали члени однієї сім'ї протягом кількох поколінь, він поповнювався родичами та помічниками. Рід. Це єдина система, латвійське розуміння устрою суспільного життя, сформоване хутором, а не селом, поселенням чи містом. Число жителів на хуторах зазвичай не перевищувало двадцяти чоловік, тому практично кожен член сім'ї мав володіти низкою навичок та знань. На кожному хуторі потрібен був свій знахар, спостерігач за народними прикметами, ткач, бджоляр, майстер польових робіт та будівництва.

Можливо, із цим фактором безпосередньо пов'язане поширення знань про природні явища в Латвії.

І сьогодні більшість жителів Латвії знайомі з трав'яними чаями та їх лікувальними властивостями. Трав'яний чай можна купити як в аптеках, так і на ринках у місцевих виробників. Але найкращі – ті, які ми збираємо самі на знайомих луках та лісових узліссях.

Збираємо не тільки трав'яні чаї, а й ягоди та гриби. Про гриби – це особлива розповідь. Недарма традицію збирання грибів включено до списку нематеріальної культурної спадщини Латвії у 2023 році поряд із співочими традиціями, звичаями святкування свят.*

*Високопоставлений держслужбовець розповідає: «Восени у мене завжди в машині є гумові чоботи, кошик для грибів та ніж. Подорожуючи із заходів у регіонах, по дорозі назад до Риги обов'язково перевіряю грибні ліси.»

І латвійські ЗМІ, і соціальні мережі повідомляють про врожаї грибів і дату їх першої появи на ринку.

Поряд із офіційним прогнозом погоди у засобах масової інформації регулярно з'являються новини від *спостерігачів за погодою*, в яких люди описують прогнози на наступний сезон за допомогою відомих у народі природних спостережень. Ці прикмети про погоду відомі й багатьом латишам, особливо у сільській місцевості, і вони є популярною темою повсякденного розмови.*

*Червоний захід сонця – до зміни погоди, Сороки на дорозі - буде хуртовина!, Сьогодні День Зірок, подивися, як сонце засвітило - буде гарне літо.

Повага до природи характеризує ставлення навіть більше, ніж знання. Недбале, жадібне чи руйнівне поводження з природними цінностями – явище, що викличе однозначне засудження у латвійському суспільстві.

У вихідні ми вирушаємо на природні стежки, до моря, у ліси, до річок та озер, на дачі до родичів. «Адже під час літніх канікул Рига зовсім порожня! Я думаю, що я єдина, хто сидить за своїм комп'ютером,» каже голова великої НУО.

Однією з найбільших громадських акцій у Латвії є Велика толока, яка проводиться з 2008 року та стала по-справжньому популярним, масовим заходом. Участь вищих державних чиновників у цій толоці, причому реально працюючи, а не просто звертаючись до інших учасників толоки, вже стала нормою. Ті, хто вже пережив Велику Толоку в Латвії, знають, що глави муніципалітетів і волостей наводитимуть порядок пліч-о-пліч з місцевими жителями. Організатори толоки визнають, що за 15 років кількість відходів, що викидаються на природі, скоротилася вдвічі. Так, викидання відходів на природі викличе справжнє обурення консервативних латишів. Пляшку, кинуту в місті, швидше помітять, а справжній гнів викличе пляшка, залишена в лісі. Забруднення природи та непотрібне використання її багатств у Латвії інтуїтивно сприймається як образа основ життя, порушення наших традицій та існування.

Ця образа може виявлятися у явищах різного масштабу. Наприклад, одним із найбільш згадуваних у суспільстві злочинів радянської окупації є руйнування особливої пам'ятки природи – скелі Стабурага на річці Даугава – під час будівництва ГЕС в Айзкрауклі.

Повсякденні дружні стосунки можуть бути безповоротно зіпсовані, якщо ви збираєте квіти на квітучому лузі, пробираєтеся вбрід, як слон, топчете поля, посипані ягодами, викорчуєте гриби, збираєте більше, ніж можете вжити. Сюди також відноситься вибір різдвяної ялинки.

Прихід ялинок до латвійських будинків – це цілий процес. Рідкісний латиш скористається штучною ялинкою, адже тоді це не буде свято - запаху взагалі немає! У містах, звичайно, багато хто купує ялинки, і суперечка про те, що можливо краще купувати ялинку в горщику, стає все популярнішою. Дедалі більше уваги приділяється тому, як збирають ялинки після свят, бо просто викидати їх у сміттєві контейнери здається неповагою до ялинки.

Однак латиші вважають найкращим способом вибрати ялинку на природі, і ялинку буде вибирати вся сім'я. На це народне бажання відгукнулося і Державне акціонерне товариство *Державні ліси Латвії [VAS Latvijas valsts meži]*, якому належить 50% усіх лісових площ Латвії. Щороку кожен житель Латвії може взяти в цих лісах одну ялинку на Різдво. Різдвяні ялинки можна брати з канав, під лініями електропередач, а не з нової порослі. Здається, що ніякі подальші пояснення не потрібні. Вирушай за ялинкою зі справжньою святковою радістю!

Проте історія досвіду свідчить про протилежне.

Українка, яка приїхала до Латвії разом із дітьми, із щирим хвилюванням розповідає латвійській родині: «І ця ваша традиція йти за ялинкою! Як ми з хлопчиками раділи, у лісі було так гарно, і сніг був такий глибокий! Старший побачив гарну ялинку, підійшов до неї, провалився по пахві в сніг. Ну, всю ялинку спилати не вдалося, вона була надто велика. Спиліли до середини, верхівку. Самі принесли додому, так красиво!»

Обличчя латвійської сім'ї застигають. Українській жінці вони нічого не кажуть. І те, що почуте, теж не одразу обговорюється між собою. Як же ти скажеш те, що покоління прописували у твоїй крові:

*Давайте, дівчата, які плачуть,
Не рвіть верхівки;
Хай буде верхівка, щоб птахам оселитися,
Де птахи можуть оселитися, де вітер може гуляти.*

Тільки через пару днів молода тридцятирічна латишка зізнається матері: «Якщо подумати, мені ніхто ніколи цього не говорив. Що не можна спилувати верхівку ялинки. Але я завжди це знала.»

Підібрати папірець, що впав у лісі – справа честі, навіть якщо ти президент Латвії.

Участь у Великій толоці також є справою честі.

У Латвії неприпустимо жадібне, споживче ставлення до природних цінностей, навіть тих, які можна отримати безкоштовно.

Збираючи трав'яний чай, ягоди, гриби на природі Латвії, спочатку дізнайтеся, кому належить це місце. На території приватної власності природні ресурси можна отримати лише за погодженням із власником.

Ніколи не беріть більше, ніж вам потрібно. Лише стільки, скільки ви можете розумно споживати.

Збираючи дари природи, не пошкодіть навколишній ґрунтовий покрив та рослини. Притоптування луки, знищення моху в лісі – поганий вчинок.

Перебуваючи на природі, дотримуйтесь тиші, не кричіть і не розмовляйте голосно. Не турбуйте птахів та тварин, а також людей, яких ви можете зустріти у лісі. Також не потрібно наближатися до іншого збирача ягід, грибника, розпочинати розмову. Для більшості латишів похід за ягодами та грибами не є питанням виживання. Це відпочинок, відновлення душевної рівноваги та навіть медитація. І в цей процес не входять ні чужі розмови, ні спілкування із незнайомими людьми. Звернення до інших дозволено лише в тому випадку, якщо потрібна допомога.

Вирушаючи на природу, ставтеся дбайливо до всього, що вас оточує. У Латвії заподіяння шкоди природі засуджується навіть більше, ніж заподіяння шкоди людям. Людина може бути винна в тому, що з нею погано поводяться, але дерево або квітка ніколи не будуть винні.

Відповідальне ставлення до поводження з відходами демонструє ваше ставлення до природи. Вибір свого керівника по поводженню з відходами та використання відповідних контейнерів є важливим завданням домоуправління. Самовільне викидання відходів на природі – діяння, що карається, і саме в цьому випадку латиші заявлять на вас у поліцію.

Життя

Хутір, який протягом тисячоліть був традиційним місцем проживання латишів, є гармонійною частиною природи, хутір будується відповідно до естетики навколишнього середовища.

Неможливо уявити собі старий латвійський будинок, який не був би оточений великими деревами. Липи, дуби, яблуні. Дерева, пов'язані з фольклорними традиціями, дерева, що позначають присутність людського житла у лісах та на болотах. Традиція садити дерева біля будинків, шкіл та громадських місць зберігається досі. Часто посаджене дерево пов'язане з важливою життєвою подією, присвяченою якомусь члену сім'ї. І з цією людиною пов'язане самопочуття дерева. Це відбито у традиціях як стародавнього, так і нового часу.*

*У народній пісні, датованій приблизно 16 століттям, хлопець бажає дереву, а не батькам, відчути біль втрати:

*Я, йдучи на війну,
Висек хрест на дубі;
Щоб не плакали батько та мати,
Нехай дуб хрестовий плаче.*

У оповіданні популярного латвійського письменника Рудольфа Блауманіса [*Rūdolfs Blaumanis*] (1863–1908) *Індрані* [*Indrāni*] трагедія сім'ї обертається вирубкою ясенів для будівництва нових будівель. Подібні теми дуже часто зустрічаються в латвійській літературі, але згадка про сім'ю *Індрані* є загальноновизнаним прикладом конфлікту поколінь.

Багато сільських шкіл у Латвії пишуться дубами Улманіса, згадуючи конкретний рік і подію, коли президент Латвії Карліс Улманіс [*Kārlis Ulmanis*] (1877–1942) посадив їх біля шкіл, що знову відкрилися. І школи, й інші установи захищають дерева, посаджені президентами Латвії чи іншими відомими людьми у міжвоєнний період.

Як і дерева, латвійський хутір характеризують квіткові насадження. Подорожуючи сучасною Латвією, це явище вас здивує – хоч би яким сірим і скромним був будинок, поруч із ним завжди будуть клумби. Вже зниклий будинок можна дізнатися за великими деревами, кущами та традиційними кімнатними квітами. Яблуні, липи, кущі бузку, лілійники, студентські гвоздики та білі жмені пролісків навесні свідчать про те, що тут розташовувався хутір.

Огорожі не є показником того, що тут було житло. У Латвії огорожі зустрічаються лише у містах, та й там не завжди. Хутір, людське житло - це гармонійна частина навколишнього середовища, нам не потрібно від нього відокремлюватися. *Немає такої огорожі, через яку неможливо перелізти* – каже латиське прислів'я. Хутори розташовані досить далеко один від одного, немає необхідності ховатися від сусіда. Якщо ми бачимо, що відбувається у дворі сусіда - це вже не хороше житло.*

*У 70-ті роки минулого століття життя в латвійських колгоспах ставало все більш прийнятним. Особливо у тих, якими керували тямущі голови. Тут будували будинки культури, школи, дитячі садки, а також сучасні індивідуальні будинки у селах. Традиційно їх безкоштовно отримували молоді фахівці, найкращі колгоспники. Голова одного заможного колгоспу подарував новий будинок дуже гарній свинарці - Люці [Lūcija]. Вона мала п'ятеро маленьких дітей, чоловік серйозно захворів після нещасного випадку на лісових роботах. Вся сім'я жила на хуторі, за три кілометри від центру, дорога на ферму, діти щодня ходили до школи пішки.

Приїхав начальник до Люції, посміхаючись, тримаючи в руках ключ від нового будинку, і сказав: «Переїжджай, ми виділимо машину, помічників, у Тебе нарешті налагодиться життя! Опалення, гаряча вода, ванна кімната, пральна машина, кухня з газовою плитою - житимете як люди.» Але тиха та скромна Люція сказала: «Що Ти мені, начальнику, пропонуєш? Живучи там, я можу кинути цибулю сусідові у вікно зі свого двору – це не будинок! Я не можу там жити, ми нікуди не переїдемо.» Вона так і залишилася у своєму дворі. З дров'яною піччю та водою у колодязі. Виростила купу онуків, не наражаючи небезпеки вікнам сусідів.

Ремесло

В Латвії сильні й досі живі ремісничі традиції. Багато в чому значення ремесел у способі життя латиша визначається також структурою розселення, що постійно розширюється - хутори і групи хуторів, розташування сіл і розосереджених сіл на великій відстані від міст.

З моменту вступу Латвії до Європейського Союзу ремісники, місцеві виробники та мікропідприємства отримали доступ до значної підтримки з фондів Європейського Союзу, але це не головна причина, через яку ремесла та ремісники, як і раніше, залишаються важливою частиною культури, способу життя та суспільства в Латвії.

Швидше за все, престиж ремесла визначається нашою шкалою цінностей, де найбільша цінність – це те, що ти вмієш, а не те, чим ти володієш. У свою чергу, така шкала цінностей історично створювалася частими змінами влади та політичних інститутів, депортаціями та репресіями найзаможнішої частини суспільства. За один день багатий господар міг позбутися всього свого майна та життя, але жодна сила не могла відібрати у людей знання та вміння. Уміла людина зможе вижити в будь-які часи.

Сьогодні ремесло – один із брендів Латвії у міжнародному середовищі. Ми можемо пишатися стандартами якості наших ремісників, естетичною та дизайнерською цінністю нашої продукції, різноманітністю та технологічним досвідом наших ремісників. Три кити латвійського ремесла:

- **Якість.** Ми добре розуміємо різницю між хобі та професіоналізмом. Ремісник – професіонал своєї справи, найчастіше він здобув як мінімум середню професійну освіту, опанував технології, вивчив основи матеріальної освіти, мистецтвознавства та образотворчого мистецтва.

- **Функціональність.** Не є показником гарного тону зберігання вдома непотрібних речей – все має бути практично та зручно. Інструменти, предмети побуту, посуд, одяг, меблі – будь-який виріб традиційного ремесла насамперед має бути придатним для використання. Якщо річ одночасно і красива і функціональна – її купуватимуть і її варто виробляти.

- **Збереження та перетворення елементів історії культури.** Ремесло в Латвії – це свого роду розповідь про нас, нашу культуру та історію. Роботи лише небагатьох ремісників не включають якийсь елемент латвійської культурної спадщини. Це може вплинути і на життя самого ремісника – ремесло передається з покоління до покоління; у технологіях – один із етапів виробництва заснований на традиційних навичках; у дизайні – вибір кольору, форми, орнаменту, функціональності; у маркетингових елементах продукту – у легенді, назві, оформленні рекламних матеріалів тощо. Цілковито неусвідомлено і добровільно латвійські ремісники протягом століть брали на себе роль медіаторів культурних та історичних практик.

Майже у кожній сільській громаді є ремісник чи сім'я, чий спосіб життя – ремесло. Часто ці люди є генераторами суспільних ідей чи неформальними лідерами та мають великий вплив на життя спільноти. Знання, навички, широкий кругозір та творчий дух завжди залучають інших людей, надихають та створюють навколо себе різні види руху, приносять нові віяння. Саме тому ремісник в Латвії цінується і залишається високо цінованим і шановним, а ремесла загалом мають досить високий престиж, щоб стати одним із знаків міжнародного визнання країни.

Вшанування

Традиції латиських вшанувань постійно трансформуються, адаптуючись до часу, але деякі елементи та особливості все ж таки зберігаються, особливо в сільській місцевості. У міському середовищі і через глобалізм, змішання культур майже зникли латиські традиції хрещення (прийняття дитини в рід), ініціації (присвячення юнака в чоловіка), весільних та похоронних традицій та пов'язаних з ними ритуалів.

Однак, як і раніше, достатньо сімей використовують деякі історичні елементи латиських вшанувань на громадських чи ювілейних урочистостях. Наприклад, на весіллях часто відбувається ритуал зняття вінка з голови нареченої та показ (роздача) посагу нареченої, навіть якщо загалом сценарій весілля далекий від латвійських традицій. На святах пори року майже завжди дотримуються основних історичних канонів. У сільській місцевості проводи людини у вічність досі підпорядковуються безлічі неписаних законів, що передаються з покоління до покоління.

Язичницькі традиції завжди переважали християнські традиції у святкуванні вшанувань у Латвії. Елементи християнства, безперечно, інтегровані, але в жодному разі не є центральними. Наприклад, для латиша Великдень більше пов'язаний із Сонцем та ритмами природи, так само, як і Різдво. Також згадані вище хрещення та посвяти, весілля та похорони все частіше відзначаються скоріше як позначення етапів життя людини, ініціації, природного життєвого циклу, а не ритуалів християнства. Найбільше латиське свято – літнє сонцестояння, або Янів день – повністю переплетене з язичницькими ритуалами.

Велику роль у зникненні латвійських традицій вшанувань грає широкий спектр послуг та сервісів, у тому числі й у сільській місцевості Латвії. Ще у 90-ті роки 20 століття весілля та похорони у Латвії проходили виключно вдома, на хуторах. Неписані, успадковані та перевірені часом сценарії заходів значно полегшили господарям організацію таких вшанувань. Послідовність підготовчих робіт, розподіл обов'язків, меню, сервірування столу, зустріч та супровід гостей, оформлення місця проведення, одяг, проведення самої церемонії та ритуали – все це передається з покоління в покоління та є суворим, хоч і неписаним законом. Відступи від звичаїв, традицій зустрічалися навіть із нерозумінням та деяким осудом: «Як так? Так не прийнято!»

У латиській традиції запрошення на вшанування – це і обов'язок, і честь, при цьому сторона, яка приймає запрошення, усвідомлює і бере на себе відповідальність за те, щоб все відбулося за неписаними законами, або з честю, успішно, як і має бути.

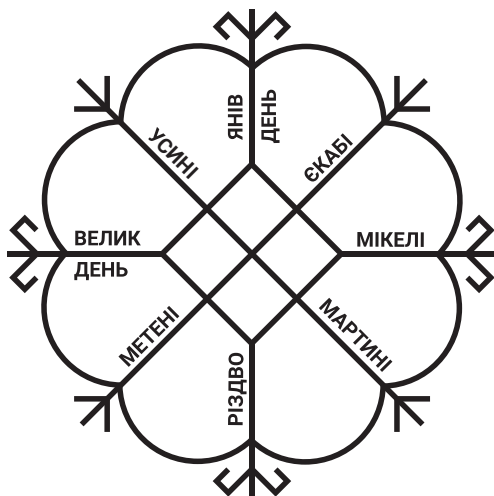
У сільському середовищі було прийнято й досі прийнято, щоб у найбільших вшануваннях, пов'язаних із життєвим циклом людини, брали участь не лише сім'я чи рід, а й громада. Весілля та похорони неможливо уявити лише у сімейному колі, завжди запрошуються і сусіди. У такий час усі розбіжності відкладаються у бік – створення нової сім'ї чи смерть когось важливіше домашніх негараздів.

Основою вшанування вважаються події саме сім'ї та роду: народження, одруження та смерть людини. Однак у латишів також існують вшанування, пов'язані із сільським господарством та циклами року.

Свято з нагоди кінця сівби (завершення весняної сівби), свято з нагоди кінця обмолоту (збір врожаю), свято з нагоди закінчення толоки (закінчення толоки) – це теж свого роду вшанування, що відзначаються як подяка за допомогу громади у великих сільськогосподарських завданнях, які не під силу виконати одному господареві. Свято з нагоди кінця обмолоту, хай і у трансформованій формі, у Латвії досі широко відзначають як свято врожаю у селах, у свою чергу, свято з нагоди закінчення толоки перетворилося на акцію загальнонаціонального масштабу - Велика толока.

Латиші ніколи не переставали відзначати свята пори року, крім того, у цих святах найбільш збереглися древні традиції, що сягають своїм корінням в язичництво. Останніми роками святкування ювілею лише розширюється – використовуються як старі традиції, так і привносяться нові елементи. Латиські народні пісні та прикмети про природу зберегли більшу частину ритуалів, традиційних страв та канонів поведінки на святах пори року. Традиції маскараду (ходьба на ходулях, участь у ході ряжених), що проходять від Мартиньдієна до Метеньдієна, стають все більш популярними.

У багатьох латвійських будинках крім звичайного календаря є ще й сонячний календар, в якому вказані свята пори року, які слід відзначати та святкувати.

Латиські традиції вшанування – це нематеріальна культурна спадщина, заснована на фольклорі, способі життя та природних процесах, яка проявляється в основному в ритуалах на удачу та родючість. Хоча на перший погляд багато з цих ритуалів здаються такими, що мають суто магічний, містичний зміст, практично кожному з них можна знайти раціональне, практичне пояснення. Наприклад: У Метеньдієна традиційно прийнято їздити у далекі села. Навіщо? Тому що це останній раз, коли дорога замерзає і безперечно можна вирушити в довгу поїздку перед великими весняними відлигами та наступними весняними турботами, останній раз відвідати далеких родичів.

Існують ритуали, що мають психотерапевтичне значення. Ходьба на ходулях та участь у ході ряжених дає привід трохи розважитись довгою темною зимою, але знижує страх дітей перед темрявою та незнайомими людьми. У свою чергу, численні суворі похоронні традиції спрямовані на вітху тих, хто залишився живим – якщо всі ритуали виконані правильно, то померлий піде з миром, але в перші дні після смерті близької людини доводиться настільки ретельно дотримуватися різних правил, що часу на глибоку жалобу не залишається, тому що люди занадто зайняті.

Пророцтва, чаклунство та ігри – ще одна частина обрядів вшанування. Народні повір'я, що передбачають або закликають погоду, досі популярні. Особливо багато повір'їв на Великдень, наприклад: якщо на Великдень дорогу переходять жаби – буде дощове літо. На Великдень йде дощ – улітку буде великий урожай, корови дадуть багато молока, а у овець буде довга шерсть. На Великдень треба гойдатися на гойдалках, тоді комарі не кусатимуть і т.д.

Чаклунством зазвичай займаються молоді дівчата, щоб дізнатися, коли вони вийдуть заміж і хто стане їх нареченим, а слушний час для чаклунства – або Різдво, або Янів день. Різні магічні дії також супроводжують наречених на весіллі, наприклад, у шлюбну ніч під ліжко потрібно покласти сокиру, тоді первістком буде син. Хоча ці ритуали і приносять задоволення - до них не ставляться серйозно, а скоріше як до розваги та взаємного жартування.

Урбанізація, глобалізація та зміна способу життя в цілому неминуче трансформують або частково знищують традиції латиського вшанування, проте ні прихід християнства, ні радянські роки не змогли повністю стерти їх зі свідомості латишів. Враховуючи досі переважну в суспільстві повагу до великих цінностей - фольклору, етнографії та трепету перед природою, елементи святкування вшанувань досі широко використовуються в сім'ях та громадах, а також при святкуванні великих подій країни.

Кризи способу життя

Латиші почали переселятися до міст та інших країн лише у середині 19 століття. Мотивом еміграції була освіта, і навіть отримання землі у власність. Починаючи з 1840 року на території Росії створювалися латиські колонії, в яких пропонувалася земля, а еміграції 2500 латишів до Бразилії невдовзі після Першої світової війни була зумовлена релігійними міркуваннями.

Найбільш важливі кризи життя в Латвії відбулися в 20 столітті, і перші 23 роки цього століття також принесли великі зміни.

Закінчення Другої світової війни у 1945 році знаменує собою одну з найбільших криз. Значна частина латвійської інтелігенції, бізнесменів, а також заможних селян емігрує, рятуючись від репресій радянської влади. Число емігрантів становить від 120 до 150 тисяч чоловік.

Радянські репресії вже пережиті, у депортації 1941 року у Сибір було вивезено понад 15 тисяч чоловік. Депортації 25 березня 1949 року торкнулися вже 42 тисяч чоловік, причому ці депортовані в основному були із сільських регіонів. Загалом за цей час п'ята частина всього латвійського народу була змушена залишити свою землю та будинки.

За депортаціями слідувала колективізація, що проводилася радянською владою, що змушувало сільське населення, що залишилося, вступати в колгоспи. Це відбувалося жорстоко та болісно, оскільки всі знали, що *Свині не годуються разом*.

У свою чергу, в міста масово ринули російськомовні жителі, які повністю зміли склад суспільства, середовище проживання і традиції. В середині радянського періоду, в 70-х роках 20 століття, кількість російськомовного населення в Латвії досягла 50%. Це також вплинуло на сучасне життя, оскільки більшість цих людей не покинули нашу країну навіть після відновлення незалежності та інтеграція у суспільство демократичної держави-члена Євросоюзу вдалася не всім.

Руїни виробничих будівель радянської доби, а також досі заселені житлові будинки є спадщиною радянської доби, яка у довгостроковій перспективі завдала шкоди ландшафту Латвії і в містах, і особливо в сільській місцевості.

Наступна криза способу життя відзначена розпадом Радянського Союзу та відновленням національної незалежності Латвії у 1991 році. Цілковитим змінюються політична та економічна система, законодавство, майнові відносини. І це не дається легко. Припиняється використання вже відрегульованого держмайна, розпочинаються процеси приватизації. Ми не знайомі з цією ситуацією. Як і в деяких пострадянських країнах, поняття *дев'яності* у Латвії також означає час хаосу та трансформації – розшарування суспільства, приватизація власності, втрата заощаджень, безробіття, корупція, організована злочинність, слабкість верховенства закону та невпевненість. Однак національна незалежність відновлена, і система цінностей закликає нас повернутися в *золотий час*; у уявлення людей про хороше життя до війн та окупації.

Люди відновлюють свою колишню власність, порівняно багато латишів повертаються з еміграції, представники інтелігенції, городяни починають займатися сільським господарством, оскільки це - одне з уявлень про хорошу Латвію. Однак у більшості випадків ці спроби виявляються безуспішними.

Сільські регіони сильніше страждають від безробіття, і вони починають пустіти. Латиші їдуть до міст шукати роботу, але й там її нелегко знайти. Ситуація стабілізується приблизно через 10 років, і Латвія розпочинає переговори про членство в Європейському Союзі, ставши повноправною державою-членом Європейського Союзу у 2004 році.

Але це призводить до ще однієї кризи способу життя. У міру відкриття європейського ринку праці багато хто їде працювати до Західної Європи. Ірландія, Великобританія, Німеччина, Швеція, Данія – країни, де молоді працездатні латиші шукають кращого життя.

Цю хвилю добровільної еміграції суттєво посилила глобальна фінансова криза у 2007-2008 роках. За приблизними оцінками, з 2004 року за кордон виїхало близько 300 000 жителів Латвії.

Цю кількість неможливо точно визначити, оскільки значна частина латишів зберігає деклароване місце проживання, будинок, квартиру на батьківщині. Багато хто вирушає з думкою на *якийсь час*, і, незважаючи на те, що це *на якийсь час* триває вже 20 років, більшість із них зберігають зв'язок з Латвією. Значна частина емігрантів цього періоду визнається: «Життя – в Латвії. Тут друзі, сім'я, свята, природа. Там я тільки працюю.» Серед тих, хто живе в Латвії, ця еміграція не цінується високо. Ми пишаємось тими, хто несе ім'я Латвії у світ – музикантами, спортсменами, вченими, художниками. Однак у Латвії ми рідко почуємо похвалу на адресу людей, які оселилися в іншій країні тільки заради економічно кращого життя.

Характерною рисою сільського ландшафту сучасної Латвії є занедбані, нежитлові сільські будинки. Наслідки економічних змін, еміграція до міст чи інших країн. Однак якщо ви захочете придбати чи орендувати нежитловий хутір, то виконання цього бажання стане практично неможливою місією.

Латиші неохоче покидають свої будинки. Неохоче продають або здають їх в оренду. Незважаючи на економічні втрати, дуже часто сімейні будинки залишаються у власності, навіть якщо в них ніхто не живе і власники не мають коштів на відновлення будинку.

Латиші, що працюють у містах, часто підтримують тісний зв'язок із сільськими будинками, оскільки майже у всіх є родичі, які живуть у сільській місцевості. За будинками доглядають та їх обслуговують з метою жити тут на пенсії або у найкращі часи, коли гроші будуть зароблені за кордоном та у містах.*

*«Я приїхав сюди влітку, скосив траву. Восени я збираю яблука, розтоплюю піч. Не можу його продати. Коли я більше не зможу їздити - будь що буде.»

«Усі жителі нашої волості, які переїхали до Риги, на свята приїжджають додому! Я бачу у вікно машини, які приїжджають увечері у п'ятницю, завантажені будматеріалами, робочими інструментами, а повертаються увечері в неділю, завантажені огірками, помідорами, картоплею та яблуками.» У машинах, які виїжджають у неділю ввечері, знаходиться не лише картопля. Там подорожує оновлена гармонія зі своїм корінням, уявлення про хороше життя; віра в те, що це хороше життя обов'язково настане.

Глобальна пандемія Covid-19, яка є однією з найбільших криз останніх років, у Латвії була пережита відносно спокійно. Безсумнівно, із тяжкими економічними втратами. Але при цьому в суспільному житті не відбулося серйозних змін. Звичайно, ми сумували за концертами, театральними виставами, супермаркетами, святами та вечірками. Однак слід визнати, що анекдот, присвячений країнам Північної Європи *О, обмеження по Covid-19 зняті, ми зможемо повернутися до звичної дистанції. Ці два метри - це було надто близько!* значною мірою відноситься і до Латвії.

Нам дуже сподобалася можливість працювати віддалено і часто ми це робили зі свого сільського будинку. Цей період спонукав людей працездатного віку змінити місце проживання, переїхавши з Риги до невеликих міст чи сільської місцевості. І в сьогоднішній Латвії добре оплачувані, кваліфіковані віддалені робітники у невеликих селах, сільських хуторах уже не є чимось унікальним.

У контексті криз способу життя необхідно звернутися до подій 2015 року в Європі, які пов'язані з так званою міграційною кризою в Євросоюзі. Латвія була мало зачеплена цим імміграційним потоком, але інформаційний простір дуже суттєво похитнувся. Ставлення значної частини населення Латвії до біженців виявилось категорично негативним. Ми не були ні економічно, ні психологічно готові прийняти та підтримати невідомих іммігрантів. У відповідь на цю ситуацію у 2015 році був створений волонтерський рух *Я хочу допомогти біженцям*, який зараз став однією з найсильніших НУО в Латвії.

Латвія не має суттєвого досвіду прийому біженців у розглянутий історичний період. Емігрували самі латиші, рятуючись від політичних переслідувань та важкого економічного життя. Вони були депортовані. І імміграція в живій пам'яті суспільства пов'язана з масою населення, яке привезено в радянські часи; це негативний досвід.

Початок повномасштабного вторгнення Росії в Україну знаменує собою нову кризу способу життя. За останні два роки до Латвії прибуло понад 40 000 українських мирних жителів, які рятуються від жорстоких бойових дій. І для багатьох Латвія стає домом. На відміну від кризи 2015 року, реакція населення Латвії у 2022 році була протилежною. Український народ одразу сприйняли як свій. Їх власний народ потрапив у велику біду. Ми знаємо силу Росії і в багатовіковій історії, і в нашій живій пам'яті, і готові надати посильну підтримку людям, які знайдуть від неї притулок на нашій землі. Але ми всі повинні разом навчитися зробити цю кризу якомога м'якшою. Латишам слід пам'ятати, що народ України біжить від війни, а не від злиднів. Шукають життя, в якому можна жити, а не більш благополучне життя. І у Латвії таке життя можливе.

Справжнім домом латиші вважають хутір. Ми не повинні бачити, що роблять наші сусіди, навіть якщо ми живемо неподалік один від одного.

Будинок - це не просто будівля. Це рукотворна частина світу – дерева, квіти, садок, двір. Вона не повинна бути огорожена.

Сільські будинки в Латвії рідко бувають занедбаними чи безхазяйними. Вони чекають на найкращі часи.

Використання виразу *Я переїду в інше місце* і подання цього переїзду як повсякденного явища може викликати негативне ставлення. Зміна житла або навіть країни проживання – складний процес, до нього потрібно ставитися серйозно. Не стільки в матеріальному, скільки у емоційному сенсі.

Особистий простір латишів великий як фізично, так і емоційно, і він захищається. Уважно дотримуйтесь дистанції, розмовляючи зі співрозмовниками-латишами. Дистанція дотримується по можливості. Спілкування на дуже близькій відстані змушує нас почуватися некомфортно.

Ми неохоче здаємо в оренду будинки чи квартири, навіть якщо самі ними не користуємось. Здача в оренду передбачає втрату особистого простору. Латиш дуже болісно сприйме зіпсований житловий простір і запам'ятає це надовго. Краще зважитися на втрату грошей, ніж на втрату особистого простору.

Особистий простір захищається навіть при проживанні в місті. Сусіди, які роками живуть в одному під'їзді багатоповерхового будинку, що не знають один одного, – не рідкість у Латвії.

Латиші зазвичай сторожко ставляться до представників інших культур, незнайомих. Нам потрібен час, щоб впізнати людей. Це не відбувається швидко. Однак після того, як думка сформульована - вона рідко змінюється.

До будинку чи квартири можна увійти лише на запрошення господаря/господині. Навіть якщо місце проживання дуже просте, відкрити двері незнайомій людині – це важливий крок до зближення. Винятком є надання допомоги.

Занадто доброзичлива, неформальна бесіда може бути сприйнята як порушення особистого простору. Запитувати про сімейне благополуччя становище, дітей, доходи, здоров'я, переваги в їжі - це, звичайно, теж порушення.

Безпечна тема спілкування – простір зовні. Природа, а також сад. Вираз похвали саду і квітам, що ростуть у ньому, – норма ввічливої розмови в Латвії.

Це проявляється навіть у державних та муніципальних установах. Компліменти з приводу здорових кімнатних рослин (якщо вони є в установі), напевно, викличуть посмішку на обличчі втомленого та зайнятого посадовця. А ось комплімент із приводу вбрання, зачіски, прикрас буде вже надто особистим, неввічливим.

У травні 2024 року Латвія відзначає своє двадцятиріччя як повноправного члена Європейського Союзу. За ці двадцять років у нашому суспільстві відбулися суттєві зміни, що наближаються до стандартів розвиненої демократії у суспільстві та державному управлінні.

Описуючи ці зміни, слід зазначити, що у 2023 році явна більшість жителів Латвії підтримала членство країни у Європейському Союзі. Ця підтримка значно зросла після вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року, оскільки громадяни нашої країни цінують безпеку та захист, який забезпечує союз демократичних держав.

У цьому контексті багато хто вже забув референдум вересня 2003 року, коли на запитання *Ви за членство Латвії у Європейському Союзі?* лише 67% учасників референдуму відповіли позитивно.

Підтримка членства Латвії в Європейському Союзі показує, що суспільство загалом підтримує та високо цінує основні цінності ЄС – демократію, верховенство закону, повагу до прав людини, відкритість інформації – і готове жити відповідно до цих цінностей.

Найнегативнішим аспектом членства в Європейському Союзі є складна бюрократія та тривалий процес ухвалення рішень, і це правда. Однак необхідно враховувати, що демократичне ухвалення рішень не може відбуватися швидко і легко – таке можливе лише в умовах авторитарної системи управління.

Латвійське державне управління є справді складною системою, що регулюється багатьма законодавчими актами, але вона передбачувана і об'єктивна. Обсяг нормативних актів великий, але ми можемо бути впевнені, що, діючи відповідно до них, ми отримаємо не лише підтримку наших ініціатив, а й допомогу, якщо вона нам знадобиться. І до нас ставитимуться шанобливо, однаково, незалежно від наших соціальних зв'язків чи кола знайомих у конкретній установі.

Органи державного управління та муніципальні установи забезпечують доступність та відкритість інформації. Кожна установа має свій сайт, і розміщена там інформація об'єктивна і правдива. Безперечно, можуть виникнути труднощі з пошуком саме тієї інформації, яка вам потрібна, тому слід виділити для пошуку додатковий час. Веб-сайт кожної установи включає як інструмент пошуку інформації, так і контактну інформацію консультантів.

У міру підвищення рівня цифровізації багато державних та муніципальних установ переходять на щоденне спілкування та консультації в електронному середовищі. Це означає, що питання задаються у письмовій формі і відповідають

на них теж у письмовій формі. Спілкування по телефону не завжди буде доступним, організувати особисту зустріч може бути ще складніше.

Дана практика не оцінюється однозначно, оскільки, поза всяким сумнівом, швидше та емоційно приємніше уточнити питання у телефонній розмові або під час особистої зустрічі. Проте письмові відповіді підвищують об'єктивність інформації, що надається, а також рівень відповідальності установи. Письмова консультація унеможлиблює дискримінацію консультованого або надання йому особливих привілеїв, неправильне звернення з боку установи і вона піддається перевірці, що не завжди можливе під час особистої зустрічі.

Враховуючи загальну підтримку латвійським суспільством демократичного та європейського державного управління, суттєво змінилося ставлення до корупції, протекціонізму, надання привілеїв, що не регулюються нормативними актами. Безперечно, випадки нечесної поведінки є у будь-якій країні, але в Латвії це вже не є звичайним явищем, і така поведінка викликає однозначне засудження у суспільстві. Це - надзвичайні випадки, а не повсякденні.

Найбільше це стосується так званої побутової корупції. У 2024 році в Латвії немислимо дати хабар поліцейському, інспектору безпеки дорожнього руху, чиновнику державної або муніципальної установи, щоб уникнути відповідальності за порушення або домогтися більш сприятливого вирішення свого питання. Ці вирази також зникли з повсякденних розмов та гумору. Дати п'ятірку дорожньому поліцейському - це не анекдот і не кумедна побутова історія. Це повернення в *дев'яності*, а латвійське суспільство не хоче до них повертатися.

У Латвії необхідно уважно оцінювати висловлювання подяки робітнику державного управління, муніципальної установи, а також представнику неурядової організації. Якщо ваше питання успішно вирішене - жодної матеріальної подяки не потрібно. Конкретна людина добре виконала свою роботу, і їй буде доречно висловити щиру подяку в усній чи письмовій формі. Подарунки можуть бути сприйняті як хабар, незважаючи на добрі наміри дарувальника. Якщо ви дуже хочете сказати спасибі та у вас запланована особиста зустріч – принесіть квіти. Алкоголь і солодощі можуть стати причиною незручної ситуації; подарунки більшого розміру не приймаються. А письмова подяка може бути адресована безпосередньо керівнику робітника і, таким чином, буде оцінена вдвічі позитивно.

Частка державного сектора в Латвії висока - у ньому працюють 29% усіх працюючих жителів. До цього числа входять як Державна поліція, так і Служба державних доходів, Державне агентство зайнятості, Пожежно-рятувальна служба, Служба швидкої медичної допомоги, освітні, соціальні установи та інші. Не всі робітники є держслужбовцями.

Майже у кожній родині в Латвії є хтось, хто працює в державному секторі – вчитель, водій швидкої допомоги, медсестра, секретар, соціальний робітник, глава волості, фахівець із муніципальних проектів. І кожен із нас знайомий із робітником державного управління, який займає відповідальну посаду.

Це - важлива частина суспільства. Частина суспільства загалом, яка усвідомлює важливість існування Латвії як демократичної держави. Це також і їх система цінностей та кодекс поведінки. Отже, грубі висловлювання, що характеризують корупційну діяльність щодо робітників державного управління, адміністрації загалом, не можуть бути частиною соціальних розмов.

Коректна, регламентована та законна система державного управління не може існувати без поінформованих та ввічливих громадян.

Звертаючись до будь-якої установи зі своїм питанням:

- спочатку чітко сформулюйте свою проблему, необхідність;
- переконайтеся, що ви зв'язалися з відповідною установою та відповідним робітником;
- якщо ви хочете очну зустріч - вам доведеться записатися на прийом заздалегідь;
- у більшості випадків для передачі питання до органу державного управління необхідно буде підготувати заяву. Це не неприємна додаткова вимога, щоб завдавати незручності людям - це регламентовано нормативними актами;
- вирішити ваше питання можна буде тільки в тому випадку, якщо це передбачено нормативними актами. Якщо це неможливо - посада працівника установи ні на що не вплине;

-
- поведіться ввічливо, чітко та недвозначно обґрунтуйте своє питання. Робітник установи – це людина, яка виконує свою роботу, і ніхто не заслуговує на грубу поведінку, неповажні висловлювання;
  - ставлення смиренного прохача також неприпустимо. Ви - громадянин, який звернувся до відповідної установи для вирішення свого питання, а не прохач. Це не пришвидшить розгляд вашого питання;
  - якщо вам не зрозуміла вимога, питання - дайте про це знати. Відкрито та ввічливо. Прохання роз'яснити, допомогти заповнити документ буде сприйнято з розумінням.

Якщо ми хочемо жити в Європейському Союзі, то нам дійсно доведеться жити в ньому. Зі своєю системою цінностей, ставленням, культурою поведінки. Гармонійне життя тут неможливе при збереженні мислення та поведінки пострадянської держави.

Згадка побутової корупції у розмові та гуморі нагадає латишам про *дев'яності* та викличе лише негативні асоціації. Ми вже давно боремося за викорінення цих явищ і не хочемо повторення цього періоду. Навіть на рівні розмов та жартів – ні.

До державних установ звертайтеся з конкретним питанням. І не чекайте іншого ставлення лише тому, що ви український народ - ні в хорошому, ні в поганому значенні. На даний момент ви є жителями Латвії; і ваші питання вирішуватимуться відповідно до регламенту.

Інформація, що надається державними установами, є об'єктивною та достовірною. Не потрібно шукати обхідні шляхи, інші джерела інформації. Незрозумілості можна вирішити, ставлячи прямі питання.

Будьте ввічливі! Скажіть спасибі, але не даруйте подарунки. В цьому немає необхідності.

Обговоріть ці позиції з іншими українцями, поясніть різницю в культурі державного управління та співробітництва в Латвії та Україні.

Як створювалися НУО в Латвії?

Неурядовий сектор, товариства та фонди, спільноти та асоціації – поняття, які ми пов'язуємо з періодом із 1991 року. Особливо з 2004 роком, коли Латвія стала державою-членом Європейського Союзу. Однак у Латвії ця форма громадської організації відома набагато довше.

Перші основи товариств Латвії заклали іноземці - німці вже у 1765 році, коли заснували І Ризьке товариство взаємного пожежного страхування.

Також *Латвійське літературне товариство (Товариство друзів)* – громадська організація, заснована німецько-балтійськими пасторами в 1824 році, яка розпочала активну діяльність через три роки, тому що епоха, що почалася з приходом до влади царя Миколи I в Росії, не була сприятлива для товариств, як і для будь-яких інших форм самоорганізації суспільства. Це товариство було засноване з метою розвитку та вивчення латиської мови, а потім і фольклору та культури.

Якщо заглянути ще глибше у минуле, то про здатність суспільства об'єднуватися та діяти в організованих структурах свідчать ремісничі гільдії, що діяли у Латвії з 1354 року. Студентські корпорації також близькі до цієї галузі.

Однак найпершою організацією, заснованою безпосередньо латишами та для латишів, є Ризьке латиське товариство, засноване у 1868 році. Шлях його створення за умов управління царської Росії був нелегким. Перші спроби об'єднати латишів, що живуть у Ризі, були зроблені вже в 1861 році, після цього була спроба створити Латиське товариство для наукових і літературних цілей, але ідея не отримала схвалення уряду. Нова можливість заснувати латвійське товариство виникла у 1868 році, коли в Естонії був незвичайний неврожай. Із залученням латвійських ремісників і промисловців до роботи з надання допомоги 2 березня 1868 року було засновано *Латвійське товариство допомоги нужденним естонцям*. Щоб отримати кошти для надання допомоги, товариство з великим успіхом організувало концерти, читання та ставило п'єсу Адольфа Алунана [*Ādolfs Alunāns*] *Жупу Бертуліс* [*Žūpu Bērtulis*]. Це була перша вистава латиського театру в Ризі. У товаристві також діяв Жіночий комітет. Діяльність цього товариства створила умови для заснування Ризького латиського товариства.

«До 1914 року Ризьке латиське товариство було ініціатором, організатором та прихильником майже всіх латиських починань. Товариство організувало і провело Загальне Свято пісні - свято, що стало традиційним, сприяючи самосвідомості народу та росту музичної культури. Перший латиський театр у товаристві розпочав свою діяльність вже у 1868 році, а у 1919 році на його базі був створений Національний театр. При Комісії знань Ризького латиського товариства діяв Відділ корисних книг, який видавав важливі видання, наприклад перший латиський розмовний словник у чотирьох томах. У Ризькому латвійському товаристві були закладені основи Латвійського університету, Музичної академії, зібрані тут колекції переходять у засновані пізніше Ризький історичний музей та Етнографічний музей під відкритим небом, тут розпочала роботу Академія наук під егідою Комісії знань. В історії латиської культури кінця 19 - початку 20 століть майже всі значущі події пов'язані з діяльністю Ризького латиського товариства, тому можна сказати, що воно відіграло вирішальну роль у створенні незалежної держави.»

З моменту здобуття Латвійською державою незалежності у 1918 році число та значення товариств дуже швидко зростали – були створені культурні організації, організації меншин, організації поміркованості, професійні організації, а також інші галузеві організації. Їх різноманітність можна порівняти з різноманітністю політичних партій Латвії до 1934 року.*

*Приказку *Де два латиші, там три партії* можна застосувати і до товариств.

Враховуючи важливу роль освіти у Латвії, слід також відзначити активне формування та діяльність студентських об'єднань та корпорацій. Показово, що найстаріше існуюче студентське об'єднання *Латишка*, засноване у 1925 році при Латвійському університеті, об'єднує студенток.

З окупацією СРСР у 1940 році товариства змушені були припинити свою діяльність. І лише рідкісне товариство може пишатися історичною спадщиною, як, наприклад, найстаріше професійне об'єднання – Товариство ветеринарів Латвії. Історія цього товариства показує, що за понад сто років свого існування воно припинило свою діяльність лише за часів культу Сталіна у 1940-1957 роках, коли з ініціативи викладачів факультету ветеринарної медицини Латвійської сільськогосподарської академії діяльність товариства була відновлена. Усі роки радянської окупації товариство проводило конференції ветеринарів та ветеринарних фельдшерів, хоча окупаційний режим неохоче це дозволяв. Тому представники інших професій сильно заздрили тому, що Латвійське (ЛРСР) Товариство ветеринарів спромоглося переконати представників окупаційної влади в тому, що збори нешкідливі для існуючої політичної окупаційної влади.

НУО в сучасній Латвії

Новий період у розвитку неурядових організацій розпочинається з відновленням незалежності Латвії у 1991 році. Закон *Про громадські організації та їх об'єднання* набрав чинності 29 грудня 1992 року, а вже у 1993 році в Латвії були зареєстровані 1083 неурядові організації.¹

Число організацій постійно зростає, на рік у середньому реєструються 700 організацій. Значне зростання кількості організацій спостерігається із вступом Латвії до Європейського Союзу. Наприклад, у 2006 році зареєстровано 1238 нових організацій, а 2010 рік демонструє рекорд – зареєстровано 1839 організацій. На початок 2024 року в Латвії зареєстровано 26 851 організація, їх кількість з 1993 року зросла майже у 25 разів.

10,7 тисячі організацій зареєстровані у Ризі. Кількість зареєстрованих НУО у кожному регіоні приблизно однакова.

Треба визнати, що не всі ці організації є активними, пасивними (що не подали річний звіт) є майже 30% всього сектора.

Аналізуючи динаміку розвитку кількості організацій, можна зробити висновок, що формуванню нових НУО сприяло наявне закордонне фінансування сектора, зокрема фінансування з боку Європейського Союзу. Однак дані про доходи неурядових організацій свідчать, що:

26% усіх доходів складають доходи від економічної діяльності, 21% - гранти, ще 21% - різні інші доходи. Пожертвування становлять лише 13% доходів сектору, членські внески становлять 10% від загальних доходів, а фінансування Євросоюзу та інших іноземних фондів – лише 9%. Лише 3% латвійських НУО повідомляють про доходи від іноземних фондів.²

Дані також свідчать, що більшість активних організацій використовують різні джерела доходу – це закордонні фонди, у тому числі фонди ЄС, економічна діяльність, пожертвування та членські внески. Рідкісна організація може існувати тільки за рахунок однієї форми доходу. Слід пояснити, що до розділу доходів *Гранти та Різні інші доходи* входять фінансування проектів, організованих латвійською державою та муніципалітетами, а також доходи від делегування функцій для реалізації функцій держави та муніципалітетів.

Сектор НУО в Латвії є надзвичайно різноманітним як за змістом, так і за сферою діяльності. Сюди входять як організації, які впливають на соціальні, політичні та економічні процеси в країні та представляють інтереси Латвії на європейському рівні, так і ті, що об'єднують людей, зацікавлених у конкретній сфері. Наприклад, гаражні кооперативи та товариства власників квартир.

¹ https://www.lursoft.lv/lursoft_statistika/?&id=41/

² https://www.nvo.lv/uploads/nvo_sektora_monitorings_2023_fin.pdf

І ті, чий річний фінансовий оборот складає кілька мільйонів, і ті, у кого у річному звіті немає виручки. Проте всі вони разом становлять основу латвійського громадянського суспільства, об'єднуючи людей, інтереси яких ширші за особисте життя, людей, які готові працювати для побудови кращої Латвії, не завжди одержуючи за це гроші.

Інформація про всі зареєстровані у Латвії НУО загальнодоступна і на <https://www.lursoft.lv>, і на <https://www.ur.gov.lv>. Кожна активна організація підтримує власні соціальні мережі та, по можливості, і веб-сайти. Доступність інформації та відкритість діяльності – один із основних принципів НУО в демократичній країні, і його дотримуються у Латвії. Публічність підвищує впізнаваність та рівень надійності організації, можливості залучення нових членів, партнерів зі співробітництва, пожертвувань, фінансування проєктів. А при реалізації проєкту, який фінансується будь-яким фондом, а також державою чи муніципалітетом, гласність із зазначенням фінансуючого органу є обов'язковою.

Наразі діяльність неурядових організацій в Латвії регулюється Законом про товариства та фонди, який набрав чинності 01.04.2004.¹ Зареєструвати своє товариство в нашій країні просто. Потрібні лише два засновники, а державне мито за створення товариства складає 11,38 євро. Всі зразки документів, необхідних для реєстрації, доступні у Реєстрі підприємств Латвійської Республіки.²

Членство в неурядових організаціях – чудовий спосіб успішно інтегруватися в латвійське суспільство та продемонструвати свою громадянську активність.

Створення власної організації збільшує можливості, забезпечуючи легальний статус, а також відкриває можливості залучення фінансування.

Неурядовий сектор у Латвії широкий і різноманітний, зі сформованими демократичними традиціями. Виросли професіонали у цій галузі, сильні організації. З цим слід рахуватися. Організації, які зараз є впливовими, впізнаваними, розпочали свою діяльність двадцять і більше років тому, коли деякі люди об'єдналися заради гарної ідеї. Можливо, це навіть не займе так багато часу, і ваша НУО стане не менш впливовою!

¹ <https://www.likumi.lv/ta/id/81050-biedriba-un-nodibinajumu-likums/>

² <https://www.ur.gov.lv/lv/registre/organizaciju/biedriba/>

Діяльність НУО

Не чекайте, що ваша нова НУО буде зустрінута гучними оплесками всього сектора або місцевого суспільства. Це не неприйняття, страх конкуренції чи будь-яке інше негативне ставлення. Просто ми знаємо, що створення організації ще нічого не означає, справжня робота лише починається. Виявіть себе - тоді будуть оплески.

Конкуренція для латвійських НУО означає змагання за найкращу ідею, проект та можливість його реалізації, отримання ресурсів у рівноправному та прозорому процесі. Це не означає домовленість, знайомство, особисті зв'язки та вплив на постачальника ресурсу. Це явище спостерігалось ще в 90-х роках минулого століття і ми не хочемо туди повертатися.

Ми - маленька країна, і люди, які працюють у секторі НУО, рано чи пізно знайомляться один з одним. Неможливо приховати нечесну, неетичну поведінку, неприйнятні для інших форми співпраці. Це впливає на репутацію організації у довгостроковій перспективі.

Будь-яке фінансування, доступне неурядовим організаціям, має використовуватись відповідно до умов фінансуючого органу та затвердженого бюджету. Організації, які надходять навпаки, зазвичай не здатні існувати довго.

Доступність інформації та відкритість базовий принцип діяльності неурядової організації.

Діяльність відповідно до існуючих у країні законів та етичних норм, а також відповідно до спільних інтересів суспільства – важливіший базовий принцип.

Фінансування з боку Латвійської держави, муніципалітетів, Європейського Союзу та інших іноземних фондів доступне неурядовим організаціям через тендери. Проектні заявки, заяви, описи проекту, бюджет, додаткові документи мають бути підготовлені відповідно до вимог фінансуючого органу.

Вимоги фінансуючого органу є обов'язковими, всі документи мають бути надані, терміни не повинні затягуватися. Проектна заявка, що надійшла із запізненням на одну хвилину, розглядатися не буде. Бо такі правила, а не через якусь особисту неприязнь. Крім того, багато установ вже впровадили електронні системи подання проектних заявок, які не допускають затримок.

Точність важлива й у діяльності НУО, а не лише в обігу документів. Багато робітників НУО є волонтерами, багато хто працює над кількома проектами та в різних організаціях / на кількох робочих місцях. Планування часу має для нас вирішальне значення. Ніхто не захоче співпрацювати з організацією, яка не дотримується термінів, часу проведення зустрічей чи заходів.

Практично всі фонди та установи надають безкоштовні консультації щодо тендерів на проектування. І ці можливості потрібно використовувати! Рекомендація *Домовитися про консультацію, познайомтеся з організацією/фондом* означає саме те, що консультант допоможе вам краще представити вашу ідею, розібратися у її вимогах та формах оформлення документів. В Латвії консультація не означає жодної переваги у конкурентній боротьбі чи впливу на результат на вашу користь. Подібні спроби вплинуть на імідж вашої організації, і цей вплив буде довгостроковим.

На що роблять пожертвування жителі Латвії?

Як формувалася культура пожертвувань в Латвії та на що жертвують латиші сьогодні?

Пожертвування в Латвії почалися із застосування норм християнської церкви про пожертвування на потреби церкви та парафії, починаючи з кінця 12 століття.

Найзначнішим зробленим пожертвуванням, що вплинув на сучасну освіту та науку, є створення Ризького політехнічного інституту у 1862 році, а також створення Верманського саду в Ризі, коли в 1813 році був заснований Приміський озеленувальний комітет, в якому кожен рижанин, який заплатив один рубль у міську скарбницю, міг посадити дерево у Верманському саду.

Наприкінці 19 століття на пожертвування жителів було організовано Загальне Латвійське свято пісні та танцю, розпочата робота над словником латиської мови, заснований перший латиський театр, видана збірка латиських дайн.

У вигляді пожертвувань були зібрані стипендії Ризького латиського товариства, щоб латвійські студенти могли навчатися в університетах Санкт-Петербурга, Москви, Тербати та інших університетах.

На початку 20 століття латвійський бізнесмен Аугустс Домбровскіс [*Augusts Dombrovskis*] заснував школи та дитячий садок, надавав допомогу латвійським письменникам, музикантам та художникам за підтримки товариства поміркованості *Північне сяйво* [*Ziemeļblāzma*], надавши їм проживання в окремому будинку. У 1904 році на свої пожертвування та пожертвування однодумців був розбитий великий парк площею 5 гектарів. Сьогодні замок культури *Північне сяйво* відреставрований і там відбувається активне культурне життя.

Однією з найбільших акцій солідарності громадян Латвії став збір пожертвувань на будівництво Пам'ятника Свободи. Заснований у 1927 році Комітет пам'ятника Свободи за вісім років зібрав пожертвування на суму 3 мільйони латів, що за сучасним еквівалентом становить 15 мільйонів євро. Завдяки щедрим пожертвуванням громадян Латвії 18 листопада 1935 року був відкритий пам'ятник Свободи.

Примітною ініціативою президента Карліса Улманіса [*Kārlis Ulmanis*] стала заснована у 1935 році Кампанія дружнього заклику. Це було запрошення колишнім випускникам пожертвувати книжки та картини своїм школам. За п'ять років було пожертвовано понад півтора мільйони книг та картин.

Під час радянської окупації традиції пожертвування були знищені, покладаючись на те, що велика радянська держава подбає про все.

Після відновлення незалежності Латвії, меценати посилили підтримку різних соціальних проектів, щоб пом'якшити наслідки швидких соціальних змін. Пізніше організації, що реалізують проекти сприяння освіти, культурі, мистецтву та науці, стали отримувати пожертвування в рівних обсягах.

Обіг пожертвувань регулюється законодавством, а їх використання пов'язане як з відкритістю, так і з цільовим використанням коштів.

В Латвії є кілька традиційних акцій збору пожертвувань – *Дай п'ять [Dod pieci]!*, *Ангели над Латвією [Eņģeļi pār Latviju]*, *Приходь на Різдво [Nāc līdzās Ziemassvētkos]*, які відсвяткували десятий рік роботи у 2023 році.

Понад двадцять років тому (у 2003 році) була заснована найбільша і найвідоміша організація зі збору пожертвувань у Латвії – фонд *Ziedot.lv*. Ця організація діє у тих сферах, де фінансування з боку держави чи муніципалітетів відсутнє чи недостатнє, але воно так необхідне людям. Організації надано статус суспільно корисної організації, що дає людям, що пожертвували, можливість отримувати податкові пільги з прибуткового податку. *Ziedot.lv* з пожертвувань не утримує жодних комісій чи брокерських зборів. 100% усіх пожертвуваних грошей передаються за призначенням.

До цієї організації можуть подати заявку як організації, так і приватні особи, її діяльність є безперервною та багатогранною. Наприклад, 9 березня 2024 року на сайті *www.ziedot.lv* можна підтримати 50 індивідуальних проектів, і до 11.00 загальна сума всіх пожертвувань у 2024 році вже перевищила 1 130 560 євро.

Новий період у культурі пожертвувань Латвії розпочався з повномасштабного вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року. Ця ситуація активізувала більшість латвійських громадян та підприємств, кількість кампаній зі збору коштів зростала лавиноподібно.

Наприклад, вже 28 лютого 2022 року латвійські технологічні підприємці об'єдналися в рух *Підприємці за мир* та розпочали спеціальну кампанію зі збору коштів з метою зібрати 5 мільйонів євро за кілька днів для підтримки України. Мета кампанії була досягнута, і це об'єднання реалізувало вже кілька кампаній.

Неможливо перерахувати всі організації та людей, які займаються підтримкою України, але за ці два роки було зібрано щонайменше 600 мільйонів євро у вигляді пожертвувань. Більш детальну інформацію про підтримку України та народу України, яку здійснюють жителі Латвії та підприємці, можна знайти на сайті Державної канцелярії.¹

Оскільки війна затягується, частина суспільства стурбована тим, що обсяг пожертвувань може зменшитися. Однак голова правління фонду *Ziedot.lv* Рута Діманта [*Rūta Dimanta*] запевняє, що пропорція пожертвувань у 2023 році збалансована – 13 мільйонів євро пожертвовано на Україну та трохи більше на підтримку людей в Латвії.

Стосовно загальних тенденцій пожертвувань - слід сказати, що 59% населення роблять пожертвування нерегулярно і лише 3% вказують, що налаштували автоматичні виплати пожертвувань у своєму інтернет-банку. 6% роблять пожертвування під час Різдва, у грудні, а третина жителів Латвії взагалі не роблять пожертвувань.

---

¹ <https://www.mk.gov.lv/lv/krievijas-iebrukums-ukraina>

За 2023 рік 54% пожертвували гроші на підтримку дітей, 37% – на підтримку України, 30% – притулком для тварин, стільки ж – хворим, пенсіонерам, безпритульним. 15% допомогли людям, які втратили свої будинки внаслідок пожежі чи іншого стихійного лиха. 3% пожертвували природоохоронним організаціям, а 10% підтримали культурні, освітні та спортивні заходи.

Громадяни Латвії роблять пожертвування:

- щоб зменшити кричущу несправедливість;
- для людей і тварин, що потрапили в біду;
- для захисту навколишнього середовища;
- для культури, освіти та спорту.

Люди не роблять пожертвувань на те, що їм здається відповідним функціям держави чи муніципалітетів, і таких ситуацій багато. Не роблять пожертвування людям, якщо вважають, що люди могли б зробити самі для себе набагато більше. І таких ситуацій теж багато.

Не роблять пожертвування на яскраві, надмірно емоційні кампанії, а також на ті, які свідчать про очевидну провину людини, що пожертвувала за те, що вона живе краще. Ми стримані і вважаємо, що краще ухвалимо рішення самостійно, кому і чому зробити пожертвування. Якщо ми побачимо необхідність – зберемо п'ять мільйонів за п'ять днів.

Що таке НУО?

Неурядові організації (НУО) – це юридично створені організації, які діють поза, але паралельно з державними, муніципальними чи бізнес-структурами та функціями. Цей термін застосовується до організацій, які мають більш соціальний чи політичний аспект, але не відповідають критеріям політичних партій. У різних країнах можуть бути різні умови для неурядових організацій, а також різні політичні та правові рамки. У Латвії діяльність НУО регулюється Законом про товариства та фонди.¹ Як сказано у назві закону, у Латвії можна створювати два типи неурядових організацій: товариства та фонди.

---

¹ Закон про товариства та фонди <https://likumi.lv/ta/id/81050-biedribu-un-nodibinajumu-likums>

У сучасному розумінні спільнота – це одиниця суспільства, яка має деяку загальну соціально значиму особливість, таку як місце, набір моральних чи добродесних норм, культура, релігія, цінності, звичаї чи ідентичність. Завдяки безлічі комунікаційних платформ спільноти можуть розділяти відчуття місця з певними географічними кордонами (країна, місто, район чи село), але спільноти також можуть існувати та функціонувати у віртуальному просторі.

Англійське слово *community* походить від старофранцузького *comuneté* (сучасний французький: *communauté*), яке, у свою чергу, походить від латинського *communitas* – суспільний, суспільний дух.

У 1998 році італійський філософ Роберто Еспозіто опублікував книгу під назвою *Communitas*. У цій книзі Еспозіто пропонує інтерпретацію поняття *communitas*, що базується на ретельному етимологічному аналізі слова: «Спільнота не є власністю і не є територією, яку потрібно відокремлювати та захищати від тих, хто їй не належить. Швидше, це пустота (простір, посудина), обов'язок, дар іншому, що також нагадує нам про нашу конституційну відмінність по відношенню до самих себе.»¹

Соціальні зв'язки та прийняті цінності всередині спільноти визначають почуття приналежності до спільноти, що важливо для ідентичності, діяльності та ролі членів спільноти в соціальних інститутах – сім'ї, будинку, роботі, медіапросторі, суспільстві.

Спільноти можуть мати спільні цілі, переконання, інтереси, ресурси, потреби та ризики, які впливають як на ідентичність членів спільноти, так і на рівень зацікавленості та згуртованості.

По суті, суспільство – це простір, створений спільно його членами, на цілі і на благо якого спрямовується частина ресурсів учасників, які натомість отримують почуття приналежності та безпеки. Таким чином, кожен учасник зацікавлений у життєздатності та зростанні спільноти.

Зосередимося більше на спільнотах, загальними соціальними характеристиками яких є місце – село чи райони, тому що модель населення та інфраструктура Латвії самі по собі передбачають необхідність підтримки з боку інших людей та прогресу у розвитку безпосередньо у місцях проживання людей. Така підтримка особливо необхідна у сільській місцевості, але останнім часом культура спільнот дедалі більше поширюється у містах, зокрема Ризі, де створено безліч товариств з розвитку територій.

Слід зазначити, що не кожна спільнота потребує власного товариства, але залучення зовнішніх фінансових ресурсів у спільноту без власного товариства може виявитися дуже скрутним.

---

¹ *ESPOSITO, Roberto (1998)2010). Communitas. The Origin and Destiny of Community, tr. by Timothy Campbell, Stanford: Stanford University Press, p.6*

Ознаки та структура спільноти:

● Загальна мета (ризика)

Спільноту об'єднує спільна мета, незалежно від того, чи виражена вона голосно і ясно, чи записана, чи існують лише згоди про мету. І навіть у тих випадках, коли здається, що спільнота збирається разом, щоб просто поговорити чи разом відсвяткувати - її цілі виявляються у самих діях. Наприклад, якщо спільнота самоорганізується для святкування спільного свята - її мета буде пов'язана з покращенням культурного життя, об'єднанням сімей, збереженням культурно-історичної спадщини місця або поповненням іншої нестачі (вакууму) на території, де ці заходи визнані необхідними.

Цілі спільноти зазвичай визначаються загальними ризиками спільноти, тобто спільнота визнає, що якщо члени Спільноти не об'єднуються для зниження цих загальних ризиків, якість життя серйозно постраждає, а ризики зростуть. Наприклад, якщо населений пункт є географічно віддаленим селом або групою хуторів з поганою дорожньою інфраструктурою - більша частина ризику буде пов'язана з діями в кризових ситуаціях (бездоріжжя, відключення електроенергії, надання першої допомоги тощо). У таких спільнотах формуються добровільні пожежні дружини, є свідомі і всім знайомі люди, які мають знання та навички дій у кризових ситуаціях. Однією з цілей такої спільноти виразно буде підвищення безпеки та самопомоги членів спільноти.

● Спільні ресурси

Ресурси, які передаються або вже природним шляхом знаходяться у розпорядженні спільноти, можуть бути зовсім різними і можуть просунути спільноту до мети лише за допомогою взаємодії.

В адміністративному та географічному відношенні спільнота має/може мати спільну територію з суспільною інфраструктурою та загальнодоступними природними ресурсами. Наприклад, дорожня мережа, державні установи, муніципальні будівлі або приміщення, що не використовуються, національні ліси, річки та озера, ландшафт, середовище проживання.

У фінансовому відношенні спільнота має/може мати частини бюджету муніципальних установ (бюджети закладів культури, інфраструктурні та комунальні бюджети, бюджет участі), фінансування ініціатив НУО (муніципальних чи державних), приватні пожертвування всередині спільноти або у межах кампаній.

Людські ресурси є найважливішими ресурсами суспільства, як у кількісному, так і у якісному відношенні. Тільки люди з їх волею, знаннями та вміннями можуть активізувати адміністративні, географічні та фінансові ресурси. Безперечно, важливими є чисельність членів спільноти та баланс вікових груп, але не можна стверджувати, що ці аспекти є найважливішими в існуванні спільноти.

● **Загально визначені та відомі цінності, моральний та етичний кодекс**

Правила поведінки всередині спільноти впливають із загальних ризиків та цілей і становлять значну частину ідентичності спільноти. Логічно, що неминуче буде визнано гарною та етичною поведінкою в спільноті така поведінка, яка мінімізує ризики для спільноти, призводить до досягнення цілей спільноти та створює позитивний імідж спільноти.

Ми так не робимо, У нас це не прийнято, Бути сусідами, Свята справа, Як це виглядатиме – ці повсякденні, широко використовувані висловлювання можуть мати різне значення у кожній спільноті залежно від місцевих звичаїв, сформованих протягом тривалого часу, але ці звичаї майже завжди визначаються загальними ризиками.

Цінності та їх масштаб відносяться до наявних ресурсів, які спільнота вважає незамінними або які мають вирішальне значення для життєздатності спільноти. Наприклад, дуже важливим ресурсом спільноти є озеро, що забезпечує як потік туризму, так і якість відпочинку місцевих жителів. Підприємець, який хоче побудувати завод на березі озера та зливати в нього стічні води, зіткнеться із серйозним опором з боку місцевої спільноти, незважаючи на прогнозовані нові робочі місця та інші фінансові вигоди, які він зможе отримати.

Цінності, як і морально-етичні норми, багато в чому у спільноті формуються історично та інтуїтивно. Рідко коли спільнота зможе одразу відповісти, чому, наприклад, добре повернути посуд господареві з частуванням у відповідь, а погано пробиратися на сусідську галявину за бур'янами, не запитавши у сусіда дозволу.

Цінності, як і існуючі моральні та етичні норми, також становлять значну частину ідентичності спільноти

● **Турбота один про одного – усі члени несуть взаємну відповідальність**

Взаємна відповідальність всередині спільноти може виявлятися як у кризових ситуаціях, так і у повсякденній діяльності. При кризах - як спільних, так і індивідуальних - спільнота мобілізує ресурси для запобігання кризі, наприклад: оперативно знаходить житло та забезпечує предметами першої необхідності сім'ю, яка постраждала від пожежі.

У повсякденній діяльності турбота один про одного і спільна відповідальність можуть виявлятися як у рівному розподілі ресурсів та забезпеченні наявності благ, так і у дотриманні перерахованих вище цінностей і кодексу поведінки. Наприклад, спільнота отримує фінансування на організацію щорічних свят пори року і робить програму привабливою для всіх вікових груп, забезпечує доступність заходу для людей з особливими потребами, не стягує плату за вхід.

● Усі члени однаково потрібні та цінні

Враховуючи, що найважливішим ресурсом спільноти є люди зі своїми знаннями, вміннями та волею, дуже важливим є мотивація та визнання членів спільноти, оцінка всередині спільноти. Вище вже згадувалося, що кожен член спільноти робить свій внесок у загальний простір (життя спільноти) за допомогою часу, матеріальних ресурсів, знань, контактів, інформації або будь-яким іншим способом. Якщо цей внесок прийнятий та використаний спільнотою – він необхідний та корисний. Важливо усвідомлювати, що кожен член вносить стільки своїх власних ресурсів, скільки це можливо для нього в його конкретній життєвій ситуації, і робить це абсолютно безкоштовно, добровільно, тому будь-який внесок однаково важливий і гідний визнання. Наприклад, однаково визнаним є як грошове пожертвування на виготовлення пам'ятного каменю, так і волонтерська робота зі створення та очищення місця розташування пам'ятного каменю, та робота з частування та культурної програми до відкриття заходу. Хтось із членів спільноти намалює плакат до заходу та напише про нього до газети. Хтось інший підтримуватиме порядок у цьому місці в майбутньому. Кожен заслуговує на похвалу, тому що, якби якийсь із етапів був пропущений - план не увінчався б успіхом.

● План дій у кризових ситуаціях

Більшість рішень у кризових ситуаціях у спільноті визначається її внутрішнім порядком чи моральним кодексом та шкалою цінностей. До таких криз належать кризи, що стосуються окремих членів спільноти або групи членів. Наприклад: позиція та реакція спільноти можуть відігравати важливу роль у питаннях, пов'язаних із домашнім насильством, громадським порядком та безпекою.

Якщо спільнота має план дій у кризових ситуаціях, спільнота може значно зменшити наслідки криз, пов'язаних з надзвичайними ситуаціями, стихійними лихами або нещасними випадками. Наприклад: спільнота усвідомлена та має можливість використовувати різну важку техніку, у спільноті є добровільна пожежна команда, члени спільноти знають, що робити у разі повені.

● Чітка структура прийняття рішень

У спільноті має бути певна структура прийняття рішень, має бути зрозуміло, які рішення спільнота приймає на загальних зборах, а які рішення може приймати ініціативна група спільноти, що складається з кількох людей. Наприклад: рішення про збирання коштів на покращення інфраструктури спільноти обов'язково прийматимуться у ширшому колі, оскільки вони зачіпають усі інтереси спільноти, але будуть рішення, які прийматимуться у групах інтересів, якщо вони стосуються лише діяльності групи інтересів.

Велике значення мають регулярність та частота зустрічей та щоденного спілкування. Якщо НУО, яка представляє інтереси всієї спільноти, створена і діє - вона може приймати деякі рішення всередині НУО, але й спільнота, і НУО повинні чітко розуміти, які рішення ухвалюються і в якому порядку.

● **Кожному ясна його роль відповідно до його компетенцій та здібностей**

У спільноті всі члени однаково потрібні та цінні та мають чітку роль у житті спільноти. Ролі визначатимуть компетенції, здібності та можливості людей. Наприклад, якщо член спільноти успішний у середовищі соціальних мереж, має навички графічних робіт і гарні комунікативні навички - йому буде довірено створення публічного облікового запису спільноти в соціальній мережі. Людям з добрими організаторськими здібностями буде доручена організація заходів, зустрічей тощо.

Слід враховувати, що енергія, час та навички, які людина вкладає в спільноту, найчастіше будуть її волонтерською роботою без оплати і не повинні перетворюватися на важкий тягар або другу роботу без оплати, тому важливо, щоб ролі та обов'язки у спільноті розподілялися рівномірно, не звалюючи всю відповідальність та активну діяльність на 1-3 людей.

● **Лідер та управлінська група – чітка ієрархія спільноти**

У спільноті, як і у будь-якій соціальній структурі, існує ієрархія. Найактивнішою, ініціативною та діючою частиною спільноти буде група лідерів, яка має найбільший вплив та вагу у прийнятті рішень, оскільки саме ці люди будуть вкладати найбільше енергії у розвиток спільноти. Зазвичай до цієї групи входять представники кількох секторів – представники освіти, бізнесу, НУО, які добре знають кожну зі своїх областей, що забезпечує різнобічне бачення та внесок.

Цілком природно, що в кожній спільноті є людина, яка має найбільший авторитет, людина, чия думка має найбільшу підтримку серед членів спільноти. Цьому лідеру спільноти доручено висловлювати голос спільноти *назовні*, у спілкуванні з муніципалітетом, засобами масової інформації та державою. Не завжди це має бути найосвіченіший, найуспішніший представник спільноти, але найчастіше лідером спільноти стає людина з прекрасними навичками аргументування, комунікативними та організаторськими здібностями.

Кожна життєздатна спільнота знає і може назвати як свого лідера спільноти, так і групу лідерів, хоча ці люди офіційно не обрані та не зареєстровані документально. Ієрархія спільноти формується природно та інтуїтивно, цінуючи та поважаючи здібності, внесок та вплив кожного.

● **Чітка та відома позиція у зовнішній комунікації**

Спільнота дбає про свій публічний імідж, не порушуючи меж, прийнятих в етичному кодексі спільноти, та відповідно до орієнтирів ідентичності спільноти. Важливо, щоб на зустрічах у спільноті обговорювалася спільна позиція у вирішенні наболілих питань. Єдина позиція та спосіб спілкування спільноти як з муніципалітетом, так і ЗМІ є сильним аргументом на користь захисту інтересів. *Ми чітко розуміємо, чого хочемо досягти. Ми знаємо, хто ми є.* Чітка позиція спільноти показує, що спільнота - організована структурою, здатна приймати рішення та діяти, а не просто кількість жителів у географічному районі.

● **Горизонтальна співпраця всередині спільноти**

Співпраця між різними групами спільноти, здатність до самоорганізації, взаємна доброзичливість та колегіальність показують, що спільнота має чіткі цілі, її члени готові ділитися ресурсами заради загального блага. Горизонтальна співпраця може набувати форми виховання інтересів і традицій, що поєднують людей, взаємодопомоги в кризових ситуаціях, а також, наприклад, створення та просування туристичної пропозиції за участю кількох місцевих постачальників послуг – місцевих виробників, ремісників, екскурсійних ферм, постачальників громадського харчування, туристичних агенцій та керуючих природними об'єктами.

Ідентичність спільноти

Ідентичність спільноти – це, по суті, те, як вона рухається до своїх цілей, творча частина цього шляху, прояви спільноти побутових та культурних традицій. Важлива частина ідентичності складається з етичного кодексу спільноти та неписаних законів (і навпаки). Ідентичність також пов'язана з географічними та адміністративними величинами спільноти, складом населення, основним видом діяльності, доступними ресурсами.

Ідентичність завжди відповідає на запитання: *Хто ми? Які ми? Ким ми хочемо бути?, але більш глибоке питання ідентичності полягає в наступному: Чому ми такі?*

Якщо ідентичність спільноти не сформована, не прийнята і не зрозуміла у спільноті, то різні процеси всередині спільноти можуть бути ускладнені, наприклад: у випадку обмежених фінансових можливостей спільнота зі встановленою ідентичністю завжди віддасть перевагу витратанню фінансів у сферах, що відповідають ідентифікаційному коду, усвідомлюючи, що це - інвестиція з більшою доданою вартістю, яка вже фундаментально відповідає потребам спільноти як єдиного соціального цілого. Спільнота без формальної ідентичності довгий час не зможе вирішити, на які цілі витратити ці обмежені кошти, оскільки інтереси різних членів спільноти конфліктують один з одним.

Ідентичність є гарною та безцінною основою для визначення пріоритетних напрямів розвитку спільноти, зовнішньої комунікації, згуртованості спільноти, створення туристичної пропозиції спільноти та підвищення почуття належності. Ідентифікація може бути виражена у короткій, лаконічній текстовій формі – у гаслі спільноти, слогані, девізі, а також у візуальній формі – знак спільноти, логотип, колірний код, тощо.

Напрями зростання та розвитку спільноти

Напрями розвитку та зростання спільноти безперечно визначаються ризиками та потребами спільноти, з яких логічно випливають цілі спільноти. Однак слід враховувати, що ресурси всередині спільнот обмежені, а це означає, що ці ресурси повинні витратитися таким чином, щоб кожна дія мала найбільшу віддачу, додану вартість та довгостроковий ефект.

Згадаймо, що спільнота не має влади змінити основні параметри спільноти - географічне та адміністративне положення, загальну демографію країни, природні ресурси, що належать спільноті, і спільнота не може виконувати функції держави або муніципалітету. Однак, спільнота може створювати власні дороги, на яких усе вищеперелічене використовуватиметься для потреб спільноти.

Спільноті природно вибирати напрями зростання та розвитку за принципом найменшого опору, при цьому дотримуючись правил:

- спільнота усвідомлює свої сильні та слабкі сторони, можливості та загрози та, використовуючи можливості, використовує свої сильні сторони для зростання;
- спільнота стежить за *вікнами можливостей* у місцевій політиці та поточними подіями у суспільстві, знаючи, що дії, що відповідають моді того часу, завжди будуть зустрічати менший опір;
- спільнота гнучка і готова до творчих рішень, регулярно зустрічається та переглядає найближчі плани, змінюючи їх у міру потреби та адаптуючи до поточної ситуації;
- спільнота в курсі того, що відбувається по сусідству, в муніципалітеті, в країні, знає джерела фінансування та інструменти громадянської участі;
- спільнота має усталену ідентичність, визначені спільні цінності та пріоритети, є управлінська група спільноти, забезпечується внутрішній інформаційний потік, чіткий процес прийняття рішень;
- в спільноті встановлюються довгострокові цілі.

Якщо у спільноті діє НУО, в якій є люди з адміністративними навичками та навичками управління проектами, то спільнота зможе мобілізувати більше ресурсів для задоволення своїх потреб, розширюючи свої можливості для зростання.

У чому різниця між спільнотою та НУО?

ОЗНАКИ	СПІЛЬНОТА	НУО (товариство)
Юридичний статус	Немає статусу юридичної особи.	Є юридичною особою, зареєстрованою у Реєстрі товариств та фондів.
Цілі і завдання	Загальновідомі, але не обов'язково документовані.	Обов'язково визначено у статуті товариства.
Інтереси	Загальні інтереси спільноти.	Первинні – інтереси членів та цільових груп, визначені у статуті.
Структура управління	Неформальна, добровільна, за згодою всередині спільноти.	Процес прийняття рішень та реалізації рішень визначено у статуті товариства, визначені особи, які мають право підпису.
Учасники, члени	Будь-хто може взяти участь, взявши на себе неофіційне зобов'язання дотримуватись прийнятого спільнотою кодексу. Членський внесок є добровільним, залежно від волі та можливостей кожного. Права та обов'язки можуть не бути визначені/ документовані.	Порядок прийому до членів, права та обов'язки членів визначаються статутом, робляться членські внески. Беруть участь у зборах, мають право на прийняття рішень у випадках, передбачених статутом.
Можливості залучення фінансів	Приватні пожертвування на реалізацію конкретних ініціатив, колективні заявки до муніципалітету, ідеї щодо бюджету участі.	Фінансування проекту, членські внески, пожертвування, подання до муніципалітету, ідеї бюджету участі.
Можливості громадянської участі	Колективні заявки: підписуються членами спільноти, відбувається процес збирання підписів. Члени можуть брати участь у громадських обговореннях, опитуваннях, зборах громадян.	Можливість реалізації проектів громадянської участі на розсуд товариства та поточних потреб, широкі можливості для участі у проектах громадянської участі інших НУО. Заявки підписуються особою, яка має право підпису у товаристві.

ОЗНАКИ	СПІЛЬНОТА	НУО (товариство)
Господарська діяльність, робітники та послуги	<p>Немає можливості здійснювати господарську діяльність. Неможливо найняти чи іншим чином виплатити винагороду за роботу чи купити послугу. Неможливо укласти договори оренди, користування приміщеннями.</p>	<p>Можна укласти трудові, волонтерські та корпоративні договори, виплачувати гонорари. Господарська діяльність може здійснюватися у порядку, встановленому законодавством. Обов'язково умова – основний діяльністю є громадська діяльність, передбачена статутом. Заборонено отримувати прибуток. Можливе укласти договори оренди, користування приміщеннями.</p>
Публічно доступна інформація, звіти, прозорість діяльності	<p>Може бути відсутня загальнодоступна інформація або публічні інформаційні канали, а також публічна звітність про зроблене. Результати оцінюються неформально, всередині спільноти.</p>	<p>Готуються та подаються до СГД річні звіти та звіти управління, звіти публікуються на своїх веб-сайтах. Реєстраційні дані, статут, юридична адреса знаходяться у відкритому доступі. Хороший тон – є публічні канали інформації (сайт та/або сторінка у соціальній мережі). Річний звіт затверджується на загальних зборах членів. Ведеться свій бухгалтерський облік та здійснюється діловодство.</p>

Правильно представлена, аргументована і документально підтверджена думка спільноти завжди матиме більшу вагу, ніж думка окремої людини.

Тільки ви самі найкраще знатимете, що вам потрібно найбільше.

Тільки ви самі краще знатимете свої можливості створення кращого життя.

Здорова, жива спільнота – це величезна психологічна, охоронна та практична підтримка для членів спільноти.

Дії на благо більшої групи людей та почуття приналежності надають життя сенсу, забезпечують зв'язок між поколіннями, утримують дітей у тих місцях, де вони вирости.

Спільнота — це суспільне середовище, де навіть найменші здобутки відчуються і ясно видні — це дає мотивацію та радість навіть у дуже важкі часи.

У спільноті людина може знайти осмислене застосування кожному своєму вмінню, таланту, приносячи користь іншим, і це цінується.

Практика неурядових організацій та спільнот

Неурядові організації в Латвії надзвичайно різноманітні як за сферами діяльності, так і за масштабами. Існують організації міжнародного, національного, регіонального та місцевого рівня, та їх методи роботи різняться на територіях міст та сіл.

Ми надаємо деякі ідеї та приклади оперативної практики для організацій та спільнот різних розмірів.

Аналізуючи міські організації окремо, можна сказати, що вони:

- специфічні та різні за своїми цілями та формами діяльності;
- об'єднують населення певних груп/національностей/професій тощо для захисту інтересів;
- концентрують конкретні галузі компетенції у соціальній підтримці, мистецтві та культурі, історії та краєзнавстві, культурі меншин, молоді, охороні навколишнього середовища, спорті, громадянському суспільстві та інших сферах діяльності;
- за рідкісним винятком діють переважно на користь своїх учасників чи галузі, приділяючи менше уваги розвитку міста чи муніципалітету загалом.

У сільській місцевості НУО та спільноти функціональні і всі вони мають схожу сферу діяльності – розвиток свого поселення, що в той же час формує об'єктивну основу співробітництва та спільну мету. Практично єдиними спеціалізованими організаціями у сільській місцевості є мисливські клуби, але останніми роками ці організації також дедалі активніше залучаються до діяльності громадянського суспільства, і дедалі більше спільнот планують інтенсивніше залучати мисливські клуби до суспільного життя.

Найвідомішими регіональними організаціями Латвії є центри НУО, що діють у кожному регіоні. Вони базуються у містах Латвії:

У Єлгаві - Земгальський центр НУО (<https://www.zemgalei.lv/>);

У Даугавпілсі - Центр підтримки НУО Південної Латгалії (<https://www.nvoc.lv/>);

У Кулдзі - Курземський центр НУО (<https://kurzemesno.lv/>);

У Валмієрі – функції Відземського центру НУО виконує Фонд Валмієрського краю (<https://www.vnf.lv/>);

У Єкабпілсі – Відусдаугавський Центр НУО (<https://www.vidusdaugavasno.lv/>).

Усі згадані центри НУО підтримують свої сайти, активно реалізують проекти, організовують заходи, поїздки з обміну досвідом, а також оголошують невеликі тендери на проектування, які можуть стати чудовим ресурсом для нової організації. Центр НУО надасть широкі можливості для інтеграції у суспільне життя, а також підтримку реалізації ваших ідей.

Як приклад хорошої практики тут слід згадати відусдаугавський центр НУО, що діє в Екабпілсі. Екабпілський ресурсний центр НУО був історично створений як спільнота та заснований у 2006 році. У 2024 році вона об'єднує понад 60 неурядових організацій та приватних осіб різного профілю діяльності.

Відусдаугавський ресурсний центр НУО має два структурні підрозділи – денний центр *Бути разом та Партнерство сільського розвитку Відусдаугава*, кожне з яких має певний напрямок діяльності. Денний центр надає послуги людям похилого віку та людям з особливими потребами, а Партнерство сільського розвитку *Відусдаугава* реалізує програму LEADER у сільській місцевості краю.

Напрями діяльності центру не обмежуються цими напрямками – реалізуються також молодіжні, екологічні та освітні проекти. Відусдаугавський ресурсний центр НУО бере активну участь у наданні допомоги Україні з першого дня бойових дій. Був створений Центр підтримки цивільного населення України, а різноманітні заходи, які організовує центр, відкривають справді широкі можливості як для отримання підтримки, так і для участі в активному громадському житті.

Агіта Плейко [*Agita Pleiko*], голова правління центру розповідає: «На даний час в місті Екабпілс та його найближчих околицях проживає близько 200 мирних українців, переважно жінки та діти. У проекті, який ми зараз реалізуємо, велика увага приділяється вивченню латиської мови. Навчання на практиці, а не за книгами або за комп'ютером. А це означає участь у різних заняттях, які ми організуємо спеціально для цієї цільової групи. Але оскільки у нашій організації так багато різних напрямків, відбувається таке миле *об'єднання*. Я такого навіть не очікувала. Наприклад: є заняття з фізкультури для наших людей похилого віку і громадяни України теж хочуть брати участь. Ми організуємо вечір розмовної латиської мови, і раптом у ньому захотіли взяти участь і італійські молоді люди, волонтери. Коли така різноманітність - приходять і активні латиші. Така співпраця настільки природна. А у випадку Екабпілса – саме ресурсний центр НУО – це місце, яке дає можливість кожному зустрітися, повчитися одне в одного, вивчити мову, традиції, повністю інтегруватися у суспільство. А далі розвиваються й власні ініціативи. Нещодавня ініціатива, якою я дуже пишаюся, це *Батальйон Відбивних*.¹ Ініціаторами виступили українські жінки. Щоп'ятниці вони збираються в нашому денному центрі, смажать відбивні, котлети, печуть тістечка, а щосуботи доставляють їх українським солдатам, які проходять лікування в реабілітаційному центрі *Вайварі [Vaivari]*. Ось наша багатопрофільна діяльність, яка часом здається дуже складною, створює дивовижні інновації, види діяльності, які ви б точно не придумали, якби працювали в одній конкретній галузі.»

---

¹ <https://www.lsm.lv/raksts/dzive--stils/cilvekstasti/25.02.2024-karbonazu-bataljons-brivpratigie-latvija-gata-vo-gardas-maltites-ievainotajiem-ukrainas-karaviriem.a544317/>

Ще одним захоплюючим рухом серед міських НУО є створення у великих містах товариств мікрорайонів. На відміну від інших міських НУО, які об'єднують групи з конкретними інтересами, товариства мікрорайонів піклуються про покращення навколишнього середовища та розвиток місця, аналогічно більшості організацій сільських спільнот. Участь у конкретному товаристві мікрорайонів – це дуже добрий спосіб познайомитися з жителями та традиціями вашого найближчого мікрорайону, а також зробити свій внесок у розвиток цього місця.

У Ризі був створений Альянс ризьких мікрорайонів www.rigasarkaimjalianse.lv, який об'єднує 35 товариств мікрорайонів столиці.

Альянс ризьких мікрорайонів визначив свою головну мету наступним чином: «Мета Альянсу – участь у стійкому розвитку міста Риги, збереженні природних та культурно-історичних цінностей та покращенні якості середовища проживання рижан, а також реалізація принципу належного управління у відносинах Ризького муніципалітету із державними установами та жителями.»

Альянс організовує форуми громадян, спортивні заходи, опитування, збирає думки, інформує своїх членів. Ризький муніципалітет вже кілька років виділяє кошти на підтримку товариств мікрорайонів. Мікрорайони можуть висувати свої власні ідеї спільного бюджету, вони виносяться на голосування жителів, а ідеї, що набрали найбільшу кількість голосів, реалізуються муніципалітетом з використанням власного бюджету.

Відповідальність за активізацію жителів мікрорайонів Даугавпілса взяло на себе товариство *Інший Даугавпілс [Cita Daugavpils]*.¹ Це товариство було створено для просування громадянських та європейських ціннісних ініціатив у Даугавпілсі, зміни сприйняття суспільством Даугавпілса як яскраво вираженого російськомовного міста, а також міста, орієнтованого на російський інформаційний простір. *Інший Даугавпілс* приділяє увагу різноманітності околиць цього міста, культурній та історичній спадщині, підкреслюючи етнічну різноманітність жителів історичної реальності прикордонного міста.

Наприкінці 2023 року створений комплекс логотипів усіх мікрорайонів Даугавпілса.²

У сільських регіонах окремою групою організацій є Місцеві ініціативні групи (МІГ), які діють по всій Латвії.³

Що відрізняє МІГ від інших регіональних організацій?

- у всіх одна ціль – розвиток сільської місцевості;
- у них чітко визначена зона дії;
- щоб претендувати на статус МІГ, організація повинна мати певну структуру управління та організаційну структуру.

¹ <https://www.facebook.com/CitaDaugavpils/>

² https://drive.google.com/drive/u/0/folders/1c12ilkVSflsILDtZygEU5cawcfCJ_mLe

³ <https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2023-2027>

Для них визначено стабільне фінансування реалізації програми LEADER на періоди фінансування із фондів Європейського Союзу, у тому числі для оголошення тендерів на проектування, реалізації проектів міжрегіонального та міжнародного співробітництва, активізації території та забезпечення її основної діяльності.

Найвідоміша форма діяльності МІГ - LEADER.¹ Проекти LEADER – чудова нагода для сільських НУО та підприємців розвивати свою діяльність. У цих проектах можна відремонтувати та побудувати відповідні приміщення, покращити екологію, придбати основні засоби. Згадаймо, що міські НУО та підприємці не мають доступу до таких інструментів підтримки.

Проект LEADER – це достатнє фінансування, яке вимагає надання співфінансування, відносно складна система подання заявок, велика відповідальність протягом п'ятирічного періоду після закінчення проекту та значна конкуренція при отриманні підтримки цих проектів, особливо для сектору НУО.

Проте оголошення тендерів – не єдине завдання МІГ, і реалізація проекту LEADER – не єдиний спосіб, за допомогою якого НУО/спільнота чи кожна людина можуть брати участь у його роботі. МІГ реалізує заходи щодо активізації території – семінари, курси, поїздки з обміну досвідом тощо. І взяти участь у цих заходах може кожен житель території, для цього не обов'язково бути членом МІГ. Стежте за інформацією і беріть участь! Ці заходи переважно безкоштовні.

Запропонуйте свої ідеї для цих заходів активізації! Якщо ви відчуваєте, що вам та іншій організації потрібні додаткові компетенції та навички - поговоріть зі своєю МІГ! Пропонуйте ідеї для поїздок з обміну! МІГ реалізує проекти міжрегіонального та міжнародного співробітництва, і ці проекти також є чудовим майданчиком для взаємодії. НУО, спільноти, окремі учасники можуть приєднатися до заходів, що вже проводяться, а також запропонувати нові теми проектів.

Отже, якщо ви живете у маленькому місті чи сільській місцевості та хочете відкрити свій власний бізнес чи товариство – знайдіть відповідну Місцеву ініціативну групу.

Відмінний приклад діяльності МІГ можна знайти у Гулбенському районі, де діє товариство *Sateka [Sateka]*.² Окрім оголошення тендерів програми LEADER, Сатека організує тендери на невелике проектування *Разом створене майбутнє – це Твій шанс!*, в рамках яких жителі Гулбенського району можуть отримати фінансування до 500 євро. Фінансування призначене для суботників, благодійних акцій та інших ініціатив, і це важливе тренування для розробки заявок на складніші проекти.

---

¹ <https://www.laukutikls.lv/nozares/lauku-telpa/leader/>

² <https://www.sateka.lv/>

На сайті товариства¹ створена база даних місцевих виробників, ремісників, постачальників послуг, що дозволяє вибирати їх продукцію чи послуги. У той же час ця база даних демонструє, як багато чого можна досягти, виявляючи активність та залучаючи фінансування проектів LEADER.

Сатєка регулярно реалізує проекти підтримки громадянського суспільства. Заходи різноманітні та обширні.

У цій МІГ надаються якісні та регулярні консультації заявникам проекту LEADER, але в підтримці не буде відмовлено і в інших питаннях, пов'язаних із розвитком НУО чи спільноти.

Приклади діяльності сільських спільнот

Спільнота традицій та співробітництва. Бебрєне

Село Бебрєне на початку свого розвитку включало дві дуже сучасні базові цінності – природу і людей. Свою назву отримала від річки Бебрєпїте, що протікає через садибний парк. Вперше у писемних джерелах Бебрєне згадується у 1562 році. Село Бебрєне – центр волості, де збереглася різноманітна інфраструктура – середня школа, професійно-технічна середня школа, будинок культури, пошта, ветеринарна аптека, бібліотека. На початок 2024 року у волості задекларовані 742 жителі.

Культурно-історичний вигляд села формує садибний ансамбль. Вирішальну роль у ньому відіграє розташування садибної будівлі та церкви на одній осі композиції, витягнутої у напрямку південь-північ. Ансамбль садиби Бебрєне – один із небагатьох у Селїї, де повністю збереглися всі будівельні елементи садиби Бебрєне 19 столїття – господарський будинок, господарські споруди, парк із брамою та фрагментами огорожі.

Неурядові організації та державний сектор Бебрєне можна вважати феноменом на місцевому рівні – тут зареєстровано 14 товариств та 8 груп інтересів, які ведуть активну діяльність.

У селі Бебрєне велика частка людей із вищою освітою, тут уже дуже давно діють як середня школа, так і технікум. Люди також хочуть брати участь у громадському житті, вкладати гроші у розвиток місця свого проживання навіть після закінчення активної кар'єри. І вони можуть це зробити. Вони мають знання, відповідальність і відданість справі.

---

¹ <https://www.sateka.lv/e-kontaktgrozs/>

Двієтська заплава [*Dvietes paliene*] є унікальним природним ресурсом, тут створений інформаційний центр Двієтської заплави, реалізовані масштабні проекти в галузі охорони природи, налагоджене закордонне співробітництво.

Адміністратор волості та досвідчений робітник НУО Беніта Штраус [*Benita Štrausa*] розповідає: «Товариства дають багато всієї території. Так, це вимагає постійної роботи. І прибуток, отриманий за послуги, вже не є прибутком - весь прибуток треба вкласти для того, щоб розвивати місце і мати можливість реалізувати ці великі плани. Не завжди будуть проекти. І не все можна зробити за допомогою проектів чи муніципального бюджету. Офіційно зареєстрована НУО, однак, об'єднує людей, формується спільна думка, відповідальність.»

Роль НУО в селі Бебрене можна було б повністю оцінити, якби ці організації раптово зникли. Були б видні лише ці порожнечі – немає ні екологічного інформаційного центру Двієтської старої долини, ні милих диких коней та кудлатих корів на заплавних луках; у школі села Бебрене немає туристичної пропозиції; немає книг, написаних та виданих у *Селені*; немає красивих коней та змагань у селі Бебрене.

Жителі села Бебрене також дуже цілеспрямовано та особисто працюють зі своєю діаспорою. Це не просто пост у соціальних мережах, стаття у районній газеті чи на сайті. Жителі села Бебрене дзвонять та розмовляють зі своїми. До того ж вони чудово знають, у кого і що попросити. І отримує вигоду не тільки село Бебрене.

Вам не обов'язково постійно бути поряд, щоб бути активною частиною спільноти. Яскравим прикладом у селі Бебрене є Гунтіс Малашевскіс [*Guntis Malaševskis*], який зараз живе в Каунасі, в Литві. «Гунтіс створив для нас сайт волості www.manabebrene.lv. Це була його ініціатива, цілком добровільна. Також він веде сторінку, регулярно оновлює інформацію. Ми просто відправляємо і протягом дня все публікується. Так, безкоштовно», - каже Штраус.

«На цій сторінці ми також запропонували молодим людям, людям, які навчаються та працюють як в Латвії, так і в інших країнах світу, поділитися своїми враженнями про рідне місце. І якби ви тільки знали, наскільки всі вони були щасливі! Дякували за те, що пам'ятаємо, що цікавимися ними, що їх думки мають значення. Так, це дуже важливо – побудувати цей зв'язок із спільнотою, показати, що ми їх не забули.»

Еліксир успіху:

- багаті природні ресурси та вміння їх використовувати;
- береження культурно-історичної спадщини, її висока оцінка в системі цінностей спільноти;
- надзвичайно висока громадянська активність, велика кількість зареєстрованих НУО та груп інтересів;
- місцеве волосне управління як рушійна сила спільноти, активні муніципальні установи. Здатність працювати разом, незважаючи на відмінності у правовому статусі;
- велика частка людей із вищою освітою;
- інтенсивна робота з жителями, що виїхали, активне залучення новоприбулих.

Спільнота підприємців. Анцене

Анцене - село в Асарській волості Єкабпілського краю. Розташоване в південній частині волості, за 5 км від волосного центру - Асарес, за 17 км від Акністе, за 59 км від крайового центру - Екабпілса і за 168 км від Риги.

Село Анцене утворилося навколо напівсадиби Анцинішки (*Antzinischki*), що належала графам села Бебрене Платері-Зібергі [*Plāteri-Zibergi*]. Тут знаходиться один із рідкісних господарських дерев'яних будинків у стилі класицизму. Єдиний предмет розкоші – невеликий портик чи ганок. У будівлі розміщувалася контора колгоспу *К. Маркс* та клубу, коли будували нову контору – квартири.

Ще до середини 2021 року жителі села Анцене відміряли сімнадцять кілометрів до крайового центру - Акністе. На даний момент - це Екабпілс, вже за п'ятдесят кілометрів. З них п'ятнадцять кілометрів ґрунтовою дорогою. В селі Анцене є АЗС, єдина в найближчих околицях. Є магазин, який працює до надзвичайно пізнього вечора для сільської місцевості. У самому селі переважають споруди радянської доби.

На першій сторінці пошукової системи *Google* після введення назви Анцене з'являються підприємства – ТОВ *Слайдес* [*Slaides*], кооператив *Анцене* [*Ancene*], ТОВ *Силіні* [*Silini*], гостьовий будинок *Страути* [*Strauti*]. Нічого про культурні та спортивні заходи, нічого про роботу муніципальних установ. На другій сторінці відображена Асарська початкова школа, на третій - афіша про уроки катання на бігових лижах.

У цьому випадку глобальний постачальник інформації відбиває реальну життєву ситуацію – в селі Анцене справді немає муніципальних установ. Жодного громадського, доступного для спільноти приміщення.

У селі мешкають близько 140 жителів, переважно працездатного віку, сім'ї з дітьми. А село виділяється надзвичайно великою кількістю та різноманітністю підприємств для населення та розташування: великі, потужні фермерські господарства, люди, що займаються вирощуванням зерна та тваринництвом, та молоді селяни. Поблизу знаходиться пункт скупки зерна і найсучасніша зерносушарка. АЗС та логістичне підприємство. Сімейне підприємство Тимахових [Тімахові], що займається виробництвом та експортом зроблених з колод будинків. Господарство Айгара Таманіса [Aigars Tamanis], що займається вирощуванням та переробкою обліпихи та цідонії. П'ять лісозаготівельних бригад. Автосервіс ТОВ Хіллс [Hills].

Велика кількість підприємств відображає риси характеру населення – це рішучість, готовність діяти, брати на себе відповідальність.

У селі є одна спільнота *Двоє разом*, яка була започаткована, коли в селі Анцене ще діяла початкова школа. З моменту закриття школи діяльність спільноти сповільнилася, але навесні 2022 року, з активізацією спільноти Анцене, її діяльність відновилося, було обрано нове правління, подані перші проектні заявки.

Село в основному сформувалося навколо колгоспного району в радянські роки, його забудова не є естетичною, візуально привабливою. Проте двори як приватних будинків, так і багатоквартирних будинків відрізняються чистотою. Очищення навколишнього середовища не обмежується суто приватною територією, жителі також звертають увагу на рівень чистоти громадських територій.

Центром суспільного життя села Анцене вже давно була початкова школа, і її закриття створило вакуум можливостей, що є основною проблемою для спільноти. Усвідомлюючи, що місцева спільнота – єдиний спосіб зберегти якість життя у селі, жителі села Анцене з початку 2022 року створили нову хвилю громадянської активності:

- поновлена діяльність товариства *Двоє разом*, схвалений та реалізований перший проект цього етапу;
- впорядкований яблуневий сад, територія закритої початкової школи, де щороку відбувається свято села Анцене;
- створена група спільноти у *WhatsApp*, в якій зареєстровано 90% жителів села Анцене, і ця ситуація вважається унікальною в контексті комунікаційних платформ спільноти;
- розпочато конструктивне спілкування з муніципалітетом як на волосному, так і на крайовому рівні, підготовлені обґрунтовані пропозиції, організовані дискусії;
- розроблений план розвитку села, чітке бачення розвитку.

Еліксир успіху:

- розвинене бізнес-середовище, велика кількість підприємців в одному селі, що є нехарактерним для сільської місцевості Латвії;
- велика кількість економічно активних жителів у селі, багато молодих сімей з дітьми;
- велика кількість досвідчених, освічених, активних та рішучих людей у спільноті - навіть кілька лідерів;
- чітка оцінка ситуації - все має робити сама спільнота, без залучення муніципальних установ;
- чітке бачення розвитку, короткострокові та довгострокові цілі;
- добре організована внутрішня комунікація спільноти;
- виражені традиції самоорганізації.

Спільнота посеред лісу. Сунаксте

Сунаксте – центр волості Айзкраукльського краю. Він межує з Вієсітською волістю в Єкабпілському краї. Розташування села Сунаксте на межі країв, а також те, що до села Сунаксте неможливо добратися асфальтованими дорогами, багато в чому визначають характер села Сунаксте. Дороги, що з'єднують село Сунаксте з великими населеними пунктами, не тільки не мають твердого покриття, а й перебувають у критичному стані, а в періоди зимової ожеледиці чи весняної відлиги автобуси регулярно скасовують свої рейси через непрохідність доріг.

Село Сунаксте просторе, зручне, упорядковане з відмінним смаком.

У волості проживає 340 чоловік, в селі є і волосне управління, і бібліотека, і Будинок зборів [*Saieta nams*], який жителі села Сунаксте лагідно називають *будиночком*.

Естетичний пріоритет над практичністю – відмінна риса села Сунаксте.

Це відображено в історії місця, оскільки село Сунаксте пов'язане з ім'ям Старого Стендера [*Vecais Stenderis*] та Алфавітною стежкою [*Ābeces taka*]. Харальд Сіманіс [*Haralds Šīmanis*] написав свій найкрасивіший пісенний цикл Я вмираю від спраги біля струмка у церкві села Сунаксте.

Зв'язок зі своєю батьківщиною зберіг і Зігфрідс Сапієтікс [*Zigfrīds Sapietīks*], художник, який народився в селі Сунаксте, який провів своє творче життя в Шотландії. Створена ним пам'ятка *Сибірські хрести* є ще однією особливістю села.

Церква – одне з найважливіших місць у селі Сунаксте, але не зовсім у релігійному розумінні. Вона приваблює відвідувачів із усієї Латвії своїми заходами пам'яті Стендера. Велику роль у цьому плані відіграє товариство Стендера, активісти якого в основному з міста Вієсіте та Риги, участь жителів села Сунаксте у ньому спостерігається рідше.

Місце товариства у розвитку спільноти займає група активних жителів, до якої входять керівник Будинку зборів, бібліотекар, технічний персонал волості та активні жителі. Також розроблений план спільноти, але на даний момент товариство ще офіційно не зареєстроване.

Про вплив недавньої регіональної реформи жителі села Сунакте заявляють, що вона обіцяє більше свободи – крайовий центр в Айзкрауклі знаходиться далеко і важкодоступний, що означає можливість діяти вільно та самостійно.

У період із 2022 року у селі Сунакте значно зросла громадська активність. Натхнена підтримкою спільноти, місцева підприємниця відкрила магазин. *Вейцис [Veicis]* у селі Сунакте – ще одне місце збору спільноти. Окрім купівлі предметів першої необхідності, тут можна випити кави, почитати районну газету, запакувати подарунки. Спільнота визнає важливість цього місця, магазин не розглядається як приватний бізнес - це частина хорошого життя, і кожен має брати в ньому участь.

У 2023 році товариство *Колодязь сонця [Saules aka]* зареєструвало і вже реалізувало свої перші проекти. Керівництво товариством взяли на себе робітниці муніципальних установ. І в цьому випадку зникла різниця між муніципальним службовцем та пристрасним активістом НУО. Вінета Лавреновича *[Vineta Lavrenoviča]*, керівник Будинку зборів, каже: «Вся ця діяльність у спільноті, заснування товариства, надали зовсім нового змісту моїй роботі. Тепер ми все робимо разом – бібліотека, церква, усі активні люди. Кожен вкладає свої найкращі здібності та вміння. А в нас так багато чудових людей! Художники, дослідники краю, бухгалтери, місцеві виробники – кожен робить свій внесок. І ми відчуваємо, як життя в селі Сунакте стає кращим, незважаючи на жодні зовнішні обставини.»

Еліксир успіху:

- сильна, вже сформована спільнота жителів. У житті спільноти однаково беруть участь всі: муніципальні установи - бібліотека та Будинок зборів -, підприємці, лютеранська церква, люди похилого віку, самозайняті. Усі активні жителі села Сунакте об'єдналися у товариство Колодязь сонця;
- виражена прихильність більшості населення до села Сунакте, визнання того, що тут дуже гарно жити, незважаючи на недоліки інфраструктури;
- виразно естетичне сільське середовище. Естетика на всіх заходах, організованих спільнотою;
- багата культурна та історична спадщина, що робить село Сунакте впізнаваним у масштабах Латвії. Спільнота, яка знає і цінує цю спадщину, готова зробити багато для її популяризації;
- мальовничо-виразне середовище, що має дуже високий рейтинг у системі цінностей суспільства.

Цей посібник був створений в рамках проекту *Інформаційні заходи та інтеграційні заходи спільноти для українського населення в Латвії руху Хочу допомогти біженцям*, метою якого є забезпечення та координація роботи з надання підтримки українському народу в Латвії, одночасно сприяючи культурній та соціально-економічній інтеграції.

Хочу допомогти біженцям вже з 2015 року за допомогою волонтерів надає негайну допомогу шукачам притулку, які опинилися у скрутному становищі. Це практично і включає рішення соціальних проблем і системну інклюзивність в Латвії.

З моменту початку повномасштабних бойових дій в Україні у 2022 році товариство надає всебічну підтримку українським біженцям у Латвії, надаючи як інформаційну, так і практичну підтримку, а також координуючи роботу кількох волонтерських команд для надання негайної підтримки. *Хочу допомогти біженцям* підтримувало та підтримує різноманітні ініціативи інформаційної підтримки, які інформують як українців в Латвії про доступну підтримку, так і жителів Латвії про можливості

надання підтримки. У тому числі *Хочу допомогти біженцям* надає громадську підтримку Ризькому центру підтримки цивільного населення України з першого дня його створення.

Наприкінці 2023 та на початку 2024 року *Хочу допомогти біженцям* у співпраці з Дайною Алужане та Ієвою Ятнієце з товариства *Острови Селії [Sēlijas salas]* провели шість *Таборів життєвих історій* для українського народу в Латвії. У них взяли участь майже 60 учасників, переважно українці, які нині вважають своїм домом Латвію - Лієпау, Алуксне, Краславу, Тукумс, Огре, Юрмалу, Вентспілс, Саласпілс, Кекаву, Резекне, Смілтене, Ригу та багато інших місць. Разом з активістами спільноти з Латвії ми обговорювали життя в Латвії та Україні, згадували різноманітний життєвий досвід, говорили про спільне та різне, вивчили латиську мову та трохи українську, милувалися красою Селії та Латгалії та балували шлунки латвійськими стравами.

У таборах ми багато часу проводили за розмовами про створення товариств, написання проектів, розробку ідей та залучення для них фінансування. Деякі ідеї, що виникли під час таборів, вже реалізовані, деякі ще чекають свого часу. Нові знайомі та друзі, придбані у таборі, допомагають порадою та підтримкою, а також діляться інформацією.

Українці живуть у Латвії вже понад два роки, вони стали частиною латиських спільнот, їх творцями. Сподіваємося, що нові знання, навички та досвід, здобуті ними у *Таборах життєвих історій* також допоможуть у відновленні України після війни. Цей досвід може бути корисним і іншим українцям у Латвії, тому багато думок, які викристалізувалися в наших спільних бесідах, відображені в цьому посібнику.

Ми будемо раді, якщо це буде актуальним і для жителів Латвії, які так багато зробили, щоб допомогти українцям збудувати свої нові будинки в Латвії!

Проект реалізується з січня 2024 року до червня 2024 року. Фінансування проекту здійснюється Фондом притулку, міграції та інтеграції Європейського Союзу.

Рух Хочу допомогти біженцям

Ел. пошта: info@gribupalidzetbegliem.lv

Телефон для консультацій для українських біженців: +371 20 381 039

Ресурси

www.ukraine-latvia.com

www.kartadopomogy.lv

**GRIBU
PALĪDZĒT
BĒGĻIEM**

Додаток 1

Приклади участі громадянського суспільства в НУО в Латвії

Тут згадуються деякі з найвідоміших латвійських НУО, які працюють у сферах участі громадянського суспільства, меншин, соціальної, територіальної, національної, релігійної, статевої та вікової дискримінації, економічної ізоляції.

Організація	Латвійський Цивільний Альянс [Latvijas Pilsoniskā alianse]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Загальні інтереси громадянського суспільства, включаючи інтереси товариств та фондів, що базуються на основних демократичних свободах та правах людини.
Контакти	+371 24245580 alianse@nvo.lv https://nvo.lv
Організація	PROVIDUS
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Центр громадської політики, який допомагає приймати найкращі рішення в латвійській політиці, є санаторієм для поганих рішень та сприяє участі громадськості.
Контакти	+371 67039252 info@providus.lv https://providus.lv
Організація	Латвійський сільський форум [Latvijas Lauku forums]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Місія Латвійського сільського форуму – сприяти збалансованому розвитку латвійських сіл, щоб латвійські села стали місцем, де живуть задоволені люди, здатні реалізувати свої економічні та соціальні потреби у місці свого проживання.
Контакти	+371 28855427 info@laukuforums.lv https://laukuforums.lv
Організація	Товариство людей з обмеженими можливостями та їх друзів Апейронс [Invalīdu un viņu draugu apvienība Apeirons]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Неурядова організація, що захищає інтереси людей з інвалідністю, пріоритетами якої є розвиток доступного середовища, розширення соціальних послуг, працевлаштування, інформування громадськості, волонтерство та освіта. Інтеграція людей з інвалідністю в суспільство.
Контакти	+371 29452606 ivars@apeirons.lv https://www.apeirons.lv

Організація	Латвійська організація співробітництва людей із особливими потребами СУСТЕНТО [Latvijas Cilvēku ar īpašām vajadzībām sadarbības organizācija SUSTENTO]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	СУСТЕНТО – єдина головна організація в Латвії, яка об'єднує 55 організацій людей з обмеженими можливостями, утворюючи таким чином пряме представництво понад 50 000 людей з обмеженими можливостями та/або хронічними захворюваннями. У 2002 році організація була заснована з метою об'єднати якнайбільше товариств і спробувати домогтися поваги до прав і потреб людей з обмеженими можливостями в нашій країні.
Контакти	+ 371 67590437 sustento@sustento.lv https://www.sustento.lv/
Організація	Центр Марта [Centrs Marta]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Надає професійну соціальну, юридичну, психологічну допомогу дорослим, які постраждали від насильства та торгівлі людьми, надає допомогу жінкам та їх дітям, які перебувають у вразливій життєвій ситуації.
Контакти	+371 67378539 centrs@marta.lv https://marta.lv
Організація	Латвійський Червоний Хрест [Latvijas Sarkanais Krusts]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Латвійський Червоний Хрест (ЛЧХ) – одна з найбільших організацій членів та волонтерів в Латвії, яка, з моменту свого заснування 20 листопада 1918 року надає допомогу людям, які опинилися у скрутній ситуації. Діяльність організації охоплює всю територію Латвії – Комітет ЛЧХ діє у кожному регіоні, тим самим надає допомогу якомога ближче до місць проживання жителів.
Контакти	+371 67336651 secretariat@redcross.lv https://www.redcross.lv/
Організація	Латвійське об'єднання самаритян [Latvijas Samariešu apvienība]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Латвійське об'єднання самаритян (ЛОС) сертифіковане як постачальник багатьох соціальних послуг, медичний та освітній заклад. ЛОС пропонує безліч соціальних, медичних та освітніх послуг, які доступні клієнтам як за участю муніципалітетів чи роботодавців, так і індивідуально.
Контакти	Цілодобова гаряча лінія: 8898 samariesi@samariesi.lv https://samariesi.lv

Організація	Об'єднання ЛГБТ та їх друзів Мозаїка [LGBT un viņu draugu apvienība Mozaika]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	<i>Мозаїка</i> - неурядова організація, створена з метою покращення правового статусу ЛГБТ в Латвії. Засновників, членів і прихильників Мозаїки об'єднує розуміння того, що здорова і сильна демократія може бути сформована в країнах, де кожен громадянин відчувається рівним, вільним формувати своє професійне та приватне життя так, як він вважає за потрібне, і впевнений, що держава захистить його права.
Контакти	+371 28440340 office@mozaika.lv https://www.mozaika.lv
Організація	Місцеві ініціативні групи – сільські партнерства у Латвії
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Місцеві ініціативні групи (МІГ) – це об'єднання сільських жителів, організацій, підприємців та муніципалітетів, що діють на певній сільській території, що представляють інтереси жителів та займаються питаннями розвитку села на місцевому рівні, а також впроваджують підхід LEADER, який дає жителям можливість визначити потреби розвитку своєї території, ставлячи цілі, виходячи з місцевих потреб та відповідних планів дій.
Контакти	https://www.lad.gov.lv/lv/vrg-darbibas-teritorijas-un-kontaktinformacija-2014-2022
Організація	Регіональні центри НУО
Сфера діяльності, цілі, специфіка	Організації, метою яких є посилення розвитку громадянського суспільства шляхом сприяння оперативній підтримці, розвитку та залученню неурядових організацій у соціально значущі та соціально-економічні процеси.
Контакти	Курземський: https://kurzemesnvo.lv Земгальський: https://zemgalei.lv Південної Латгалії: https://www.nvoc.lv/ Фонд Валмієрського краю https://www.vnf.lv/ Відусдаугавський Центр НУО https://www.vidusdaugavasnvo.lv/
Організація	Хочу допомоги біженцям [Gribu palīdzēt bēgļiem]
Сфера діяльності, цілі, специфіка	<i>Хочу допомоги біженцям</i> це рух, який за допомогою волонтерів надає негайну допомогу шукачам притулку, які опинилися у скрутному становищі.
Контакти	Телефон для консультації українських біженців: +371 20381039 info@gribupalidzetbegliem.lv https://gribupalidzetbegliem.lv

ДОДАТОК 2

Інструменти громадянської участі

Можливості та інструменти громадянської участі у Латвії – на державному, регіональному та муніципальному рівнях.

Рівень/ галузь	Крайові муніципалітети
Інструмент	Консультативні поради жителів
Опис та/або правова основа	<p>Стаття 53 Закону про муніципалітети визначає: «Щоб залучити громадськість до виконання певних функцій чи завдань муніципалітету, муніципалітет може створювати консультативні поради та комісії.»</p> <p>Формування консультативних порад у муніципалітетах не є обов'язковим, але допускається та рекомендується.</p> <p>Діяльність консультативних порад кожен муніципалітет регулює своїми внутрішніми нормативними актами.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Інструмент	Бюджет участі муніципалітетів Муніципальні тендери на проектування для НУО
Опис та/або правова основа	<p>Стаття 59 Закону "Про місцеве самоврядування" встановлює обов'язковість бюджету участі для органів місцевого самоврядування. Бюджет участі використовується муніципалітетом для сприяння участі жителів адміністративної території муніципалітету у прийнятті рішень щодо розвитку території відповідно до вимог цього Закону. Рішення про використання коштів бюджету участі приймають жителі адміністративної території муніципалітету.</p> <p>Бюджет участі є обов'язковим для всіх муніципалітетів з 2025 року.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Інструмент	Муніципальні тендери на проектування для НУО
Опис та/або правова основа	<p>З метою підтримки НУО, що діють на їх території, у тому числі забезпечення громадянської участі на території муніципалітету, муніципалітети щорічно оголошують тендери на невеликі гранти для неурядових організацій та неформальних груп інтересів жителів.</p>

	Хід тендерів на проектування регулюється внутрішніми нормативними актами муніципалітетів (положенням про тендери), які публікуються на веб-сайтах муніципалітетів.
Контакти, посилання на документи, сайти	Постанова публікується при відкритті щорічного тендеру на проектування або її можна знайти на веб-сайтах муніципалітетів. Латвійський Цивільний Альянс склав картку потенційного фінансування https://ej.uz/finansuavotukartejums
Інструмент	Підтримка діяльності НУО муніципалітетами
Опис та/або правова основа	Внутрішні нормативні акти кожного муніципалітету визначають порядок підтримки волонтерським муніципалітетом товариств, фондів та релігійних організацій та контроль за використанням коштів. Щоб з'ясувати, які ресурси підтримки латвійські муніципалітети надають неурядовим організаціям, наприкінці 2022 року і знову на початку 2023 року Латвійський Цивільний Альянс попросив усі муніципалітети надати інформацію про те, яка підтримка доступна на їх території в таких аспектах, як: податкові пільги, можливості використання приміщень, тендери на проектування, делегування повноважень для виконання муніципальних функцій, фінансування та співфінансування, інші ресурси. Зведена інформація доступна на https://ej.uz/pasvaldiburesursi
Інструмент	Участь у засіданнях думи
Опис та/або правова основа	Положення крайових муніципалітетів визначають порядок участі у засіданнях думи та її комітетів.
Інструмент	Колективні звернення
Опис та/або правова основа	Положення муніципалітету визначають випадки колективних звернень громадян та порядок їх подання на розгляд до муніципалітету.
Контакти, посилання на документи, сайти	https://likumi.lv/ta/id/349676-kraslavas-novada-pasvaldibas-nolikums
Інструмент	Підняття тривоги
Опис та/або правова основа	Ціль Закону про підняття тривоги - сприяти процесу підняття тривоги у суспільних інтересах у разі порушень та забезпечувати створення та функціонування механізмів підняття тривоги у разі порушень, а також відповідний захист осіб, які підняли тривогу.

	Особа, яка піднімає тривогу, має право підняти тривогу у разі будь-якого порушення, що завдає шкоди громадським інтересам, особливо у разі порушень у таких областях. Муніципалітети повинні реагувати на повідомлення про підняття тривоги всередині муніципалітету, і інформація про повідомлення про підняття тривоги доступна на веб-сайтах всіх муніципалітетів. особливо у разі порушень у таких областях.
Контакти, посилання на документи, сайти	https://likumi.lv/ta/id/329680-trauksmes-celsanas-likums
Інструмент	Документи розвитку, інвестицій та інші публічні та громадські обговорення у муніципалітетах
Опис та/або правова основа	Статті 54 та 55 Закону про муніципалітети визначають порядок проведення публічних обговорень та обговорень із громадськістю у муніципалітетах. З метою сприяння участі громадян у вирішенні питань місцевого значення та дотримання інтересів жителів проводяться обговорення, муніципалітет проводить обговорення з громадськістю з питань своєї автономної компетенції.
Контакти, посилання на документи, сайти	https://likumi.lv/ta/id/336956-pasvaldibu-likums
Рівень/ галузь	Регіони планування
Інструмент	Залученість, участь у регіональних центрах НУО
Опис та/або правова основа	Центри НУО – це організації, метою яких є посилення розвитку громадянського суспільства шляхом сприяння оперативній підтримці, розвитку та залученню неурядових організацій у соціально значущі соціально-економічні процеси. Центри НУО є точками передачі інформації у сфері громадянської активності та громадської участі. Освіта, інформування, залучення молоді до сектору НУО, сприяння розвитку волонтерської діяльності. Здійснює проекти співпраці, представлення інтересів, про невеликі повторні гранти, про захист молоді, інтереси меншин, антидискримінацію та інші види проектів. Організовує регіональні форуми НУО, семінари, проводить дослідження, що відповідають оперативним цілям.
Контакти, посилання на документи, сайти	Курземський: https://kurzemesnvo.lv Земгальський: https://zemgalei.lv Південної Латгалії: https://www.nvoc.lv/ Фонд Валмієрського краю https://www.vnf.lv/ Відусдаугавський Центр НУО https://www.vidusdaugasnvo.lv/

Інструмент	Залученість, участь у місцевих ініціативних групах (МІГ) – сільських партнерствах
Опис та/або правова основа	<p>Місцеві ініціативні групи (МІГ) або сільські партнерства – це організації, що діють на території своєї діяльності за принципом приватно-державного партнерства, що об'єднує муніципалітети, підприємців, приватних осіб та місцеві НУО з метою територіального розвитку.</p> <p>МІГ розробляє СМРПС (Стратегії місцевого розвитку, що рухаються суспільством) на тимчасові періоди планового періоду, у розробці яких активно залучається громадськість території її діяльності.</p> <p>МІГ управляє реалізацією проектів LEADER на території своєї діяльності відповідно до своєї СМРПС, одночасно вживаючи заходів щодо активізації території та реалізуючи проекти міждержавного та міжтериторіального співробітництва, кінцевими бенефіціарами яких є НУО території.</p> <p>МІГ також реалізує й інші проекти програм ЄС та державних програм, які спрямовують розвиток території на цілі, поставлені СМРПС.</p> <p>Також пропонує навчання, мережні заходи та можливості для здобуття та обміну досвідом.</p> <p>Не обов'язково бути членом МІГ, щоб стати кінцевим бенефіціаром діяльності МІГ, але у процесах прийняття рішень беруть участь лише члени МІГ.</p>
Рівень/галузь	Держава
Інструмент	Залученість, участь у Раді з реалізації Меморандуму про співробітництво неурядових організацій та Кабінету Міністрів
Опис та/або правова основа	<p>Метою меморандуму є сприяння функціонуванню ефективного та відповідного інтересам суспільства державного управління, забезпечуючи розвиток громадянського суспільства та участь у процесах прийняття рішень на всіх рівнях та етапах державного управління, сприяючи участі та розвитку основного елементу демократичної держави – громадянського суспільства.</p> <p>Для досягнення цілей меморандуму Кабінет Міністрів та організації громадянського суспільства (учасники меморандуму) співпрацюють у зміцненні та розвитку громадянського суспільства, у розробці та реалізації нормативних актів, а також у розробці та реалізації цілей та завдань, зазначених у документах планування розвитку.</p> <p>НУО – учасники меморандуму – мають можливість раз на півроку номінувати свого представника до ради меморандуму. Засідання Ради Меморандуму проводяться раз на місяць.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://www.mk.gov.lv/lv/nevalstisko-organizaciju-un-ministru-kabineta-sadarbibas-memoranda-istenosanas-padome

Інструмент	Залученість, участь у русі Розумних сіл [Viedo ciemu kustība]
Опис та/або правова основа	<p>Створюючи загальне розуміння того, що таке Розумне село, Європейська комісія визначила критерії, які полегшують навігацію та розуміння того, хто ми такі і чого нам, мабуть, слід прагнути.</p> <p>Згідно з визначенням Європейської комісії, Розумні села – це спільноти у сільській місцевості, які використовують інноваційні (творчі) рішення для покращення умов життя на конкретній території та забезпечення стійкості, ґрунтуючись на своїх сильних характеристиках та можливостях. Розумні села пропонують кожній зацікавленій стороні можливість участі у розробці та реалізації власної стратегії та спільному покращенні економічних, соціальних та екологічних умов села, зокрема, за допомогою рішень, які пропонують цифрові технології.</p> <p>Статус Розумного села в Латвії ще не запроваджено, але щорічно товариство Латвійський сільський форум оголошує про можливість подання заявок спільнот на отримання знака визнання Розумного села, встановлюючи критерії та оцінюючи заявки незалежною комісією.</p> <p>Забезпечуються заходи щодо створення мережі Розумних сіл та навчальні заходи, а також позитивна реклама в Латвії та за кордоном. Деякі з МІГ (сільських партнерств) у стратегіях місцевого розвитку, керованих Товариствами, на 2023-2027 роки визначили формування Розумних сіл на своїх територіях як ініціативи, що особливо підтримуються.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://laukuforums.lv/lv/archives/tag/viedie-ciemi
Інструмент	Залученість, участь у парламенті сільських спільнот Латвії
Опис та/або правова основа	<p>Парламент сільських спільнот Латвії (ПССЛ) проводиться раз на два роки, і його мета – спільний пошук успішних рішень, а також нових можливостей для розвитку сільських територій, сприяння співпраці різних залучених сторін на місцевому, регіональному та національному рівні. Принцип роботи Парламенту спільнот ґрунтується на рівному діалозі між представниками спільноти та творцями політики.</p> <p>Збираються представники муніципалітетів та державних адміністрацій, бізнесмени, творці політики, академіки, активісти, фахівці з розвитку сільських районів та ентузіасти. Це кілька сотень зацікавлених сторін, які мають одну мету: знайти рішення для стійкості сіл Латвії, як на місцевому, так і на політичному рівні, а також для сприяння благополуччю сільських жителів.</p> <p>Парламент сільських спільнот проходить в одній із сільських спільнот Латвії.</p>

Контакти, посилання на документи, сайти	https://laukuforums.lv/lv/archives/category/latvijas-lauku-kopienu-parlaments
Інструмент	Можливості громадської участі на Порталі правових актів
Опис та/або правова основа	<p>Для зберігання нормативно-правових актів в одному місці створено Єдиний портал розробки та погодження правових актів або портал ППА. Це цифрова інформаційна система, в якій правові акти розробляються, погоджуються та передаються на затвердження уряду. На цьому порталі кожен може брати активну участь у розробці правових актів – висловлювати думку та стежити за ходом розробки документів. Пізніше у відкритій частині засідань Кабінету Міністрів можна стежити за процесом прийняття рішень у прямому ефірі.</p> <p>На порталі ППА кожен член товариства може стежити за перебігом розгляду документів, починаючи зі стадії ідеї (документу обговорення) та закінчуючи конкретним проектом правового акта. Портал є кроком до розширення можливостей участі громадськості у процесі прийняття державних рішень, забезпечуючи залучення представників громадськості (приватних осіб, неурядових організацій) до розробки найважливіших політичних документів та правових актів на початковому етапі. Це сприяє виробленню якісніших і соціально узгоджених державних рішень. Портал ППА сприяє відкритості та доступності інформації про роботу державного управління.</p> <p>Державні та муніципальні установи більше не зобов'язані розміщувати інформацію про документи, що перебувають у процесі розробки та погодження, на своїх сайтах – все зберігається на порталі ППА.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://tapportals.mk.gov.lv/public_participation https://www.mk.gov.lv/lv/tiesraide
Інструмент	Реалізація проектів розвитку потенціалу спільнот та НУО, реалізація проектів активізації громадянського суспільства, реалізація проектів будівництва культурного простору
Опис та/або правова основа	<p>Беручи участь та реалізуючи тендери на проектування, доступні сектору НУО, громадянське суспільство отримує можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - просувати відповідні своїм цілям громадянські ініціативи на місцевому та регіональному рівні, включатися до поточних політичних та цивільних процесів на національному рівні; - нарощувати людські ресурси, знання та навички, а також технічний потенціал НУО; - реалізовувати процеси, що стосуються місцевої спільноти, створювати ідентичність спільноти, приєднуватися до

	<p>Приймати участь та реалізуючи тендери на проектування, доступні сектору НУО, громадянське суспільство отримує можливості:</p> <ul style="list-style-type: none"> - просувати відповідні своїм цілям громадянські ініціативи на місцевому та регіональному рівні, включатися до поточних політичних та цивільних процесів на національному рівні; - нарощувати людські ресурси, знання та навички, а також технічний потенціал НУО; - реалізовувати процеси, що стосуються місцевих спільнот, створювати ідентичність спільноти, приєднуватися до національних мереж співробітництва та інформації; - створювати єдиний культурний простір регіону, реалізовувати інклюзивні, інтеграційні заходи; - у суспільному середовищі говорити про права людини в цілому, захищати інтереси меншин, людей, які наражаються на ризики соціальної, економічної та територіальної ізоляції; - проводити дослідження у різних галузях, створювати інформаційні бази; - здійснювати діяльність зі згуртування суспільства, представлення інтересів суспільства; - дбати про позитивний імідж спільноти шляхом створення позитивних інформаційних кампаній; - здійснювати інші заходи, що стосуються своєї спільноти.
Контакти, посилання на документи, сайти	<p>https://www.sif.gov.lv/lv/projektu-konkursi</p> <p>https://www.lad.gov.lv/lv/katalogs</p> <p>https://vkkf.lv/index/konkursi/konkursu-grafiks-2024/</p>
Інструмент	Платформа участі <i>ManaBalss.lv</i>
Опис та/або правова основа	<p>З 2011 року платформа ManaBalss надає безкоштовний сервіс громадянам Латвії, які підписали та подали ініціативи, не пов'язані з політичними чи комерційними інтересами.</p> <p>Політично нейтральні товариства, фонди та асоціації, які працюють на благо громадськості, також можуть безкоштовно подавати ініціативи на платформі.</p>
Контакти, посилання на документи, сайти	https://manabalss.lv/
Інструмент	Преса, радіо, телебачення, інтернет-ЗМІ, соціальні мережі
Опис та/або правова основа	<p>Преса, радіо та телебачення, інтернет-ЗМІ, як на регіональному, так і на національному рівні, можуть стати інструментом громадянської участі для того, щоб:</p> <ul style="list-style-type: none"> - інформувати громадськість про діяльність НУО чи спільноти, про їх цілі, поточні проекти чи політичні, культурні, громадські процеси; - створити позитивну рекламу місця, привернути увагу широкої громадськості до території в цілому;

	<p>ЗМІ також можуть служити інструментом крайньої необхідності (розпачу) у тих випадках, коли організація, спільнота чи група осіб не можуть домогтися захисту та/або надання своїх прав демократичними засобами.</p> <p>Соціальні мережі служать: для забезпечення обміну інформацією між НУО або будь-якою іншою групою громадських активістів та суспільством загалом та/або цільовою групою; для просування території, просування послуг та заходів, доступних на території, та іншої позитивної реклами; як платформи для громадських дискусій та з'ясування думок; як мережеві платформи та платформи однодумців; як місцеві платформи невеликих новин.</p>
Рівень/ галузь	Права, дискримінація
Інструмент	Омбудсмен
Опис та/або правова основа	Можна отримати консультацію про можливі порушення прав людини або належного управління в державній або муніципальній установі, про дискримінацію або порушення рівного ставлення.
Контакти, посилання на документи, сайти	+371 67686768 +371 25576154 tiesibsargs@tiesibsargs.lv https://www.tiesibsargs.lv/

Rokasgrāmata *Dzīvo Latvijā* ir izdota, lai sekmētu pilnvērtīgu Ukrainas cilvēku iekļaušanos Latvijā neatkarīgi no tā, cik ilgs šis laiks būs. Ukraiņi atraduši savas mājas visos Latvijas novados, ved tajos uz skolām bērnus, strādā, dibina savus uzņēmumus un biedrības. Citā klimatā, citā valodas vidē, atšķirīgā ekonomiskajā sistēmā un sociālās dzīves kārtībā. Rokasgrāmatā apkopotie pieredzes stāsti, atkāpes ieskatā vēsturē un piemēri palīdzēs labāk izprast, kādēļ šeit ir tieši tā, kā ir. Kādēļ latvieši ir atturīgi, kādēļ viegli apgūst svešvalodas, kādēļ svarīga saudzīga attieksme pret dabu un kā latvieši izrāda spēcīgas emocijas. Vienlaikus rokasgrāmata var būt nozīmīga Latvijas kopienu līderiem un pašvaldībām kā noderīgs resurss par vietējām un eiropeiskām vērtībām.

Rokasgrāmatas autore Daina Alužāne ir biedrības *Kopienu sadarbības tīkls Sēlijas salas* valdes priekšsēdētāja. Kopš 2017. gada viņa veido kopienu kustību Sēlijā, sākotnēji – caur mazo ciemu vienota tūrisma produkta montēšanu, bet pēdējos gadus nodarbojas ar kopienu identitātes un vietas potenciāla meklējumiem. Alužāne raksta tekstus, zīmē zīmes, klausās un veido vietu stāstus. Ieva Jātniece ir biedrības *Kopienu sadarbības tīkls Sēlijas salas* idejas autore, lektore, stratēģiskā plānotāja, projektu rakstītāja un vadītāja, tekstu autore, biedrības *Ūdenszīmes* vadītāja un māksliniece no Kaldabruņas.

Rokasgrāmata tapusi biedrības *Gribu palīdzēt bēgļiem* projektā *Informatīvie un kopienu integrācijas pasākumi Ukrainas civiliedzīvotājiem Latvijā*, kura mērķis ir nodrošināt un koordinēt darbu atbalsta sniegšanā Ukrainas cilvēkiem Latvijā, vienlaikus veicinot iekļaušanos un labklājību un veidojot savu nākotni Eiropā – gan Latvijā, gan atgriežoties Ukrainā, kura vēlas pēc iespējas ciešāku integrāciju Eiropas Savienībā.

Informācija par atbalstu Ukrainas cilvēkiem Latvijā: palidziukrainai.lv

Grāmata izdota ar Eiropas Savienības atbalstu Patvēruma, migrācijas un integrācijas fonda Tematiskā Mehānisma Ārkārtas palīdzības ("Emergency Assistance") projekta Nr. HOME-2022-AMIF-AG-EMAS-TF1-LV-0012 – UA-SUP ietvaros.

Par grāmatas saturu atbild biedrība Gribu palīdzēt bēgļiem, un tajā paustie viedokļi nekādā gadījumā nevar tikt interpretēti kā Eiropas Savienības oficiālā viedokļa paušana.

**Grāmatas digitālā versija pieejama šeit,
skenējot kvadrāt kodu (QR kodu).**

Посібник Живи у Латвії видано з метою сприяти повноцінній інтеграції українського народу до Латвії, незалежно від того, скільки часу це триватиме. Українці влаштувалися у всіх регіонах Латвії, водять там своїх дітей до школи, працюють, створюють власні підприємства та товариства. В іншому кліматі, в іншому мовному середовищі, в іншому економічному ладі та суспільному устрої життя. Історії досвіду, історичні екскурси та приклади з посібника допоможуть вам краще зрозуміти, чому тут все саме так, як є. Чому латиші стримані, чому вони легко вивчають іноземні мови, чому важливе дбайливе ставлення до природи і як латиші виявляють сильні емоції. Водночас посібник може бути важливим для лідерів латвійських спільнот та муніципалітетів як корисний ресурс про місцеві та європейські цінності.

Автор посібника Дайна Алужане є головою правління товариства *Мережа співпраці спільнот Острова Селії* [Kopienu sadarbības tīkls Sēlijas salas]. З 2017 року займається створенням руху спільнот у Селії, спочатку – шляхом складання єдиного туристичного продукту через невеликі села, але останні кілька років займається пошуком ідентичності спільнот та потенціалу місця. Пише тексти, малює знаки, слухає та створює історії місць. Ієва Ятнієце – автор ідеї товариства Мережа співпраці спільнот Острова Селії, лектор, стратегічний планувальник, автор та керівник проєктів, автор текстів, керівник товариства Водяні знаки [Ūdenszīmes] та художниця з Калдабруні.

Цей посібник був створений в рамках проєкту *Інформаційні заходи та інтеграційні заходи спільноти для українського населення в Латвії* товариства *Хочу допомогти біженцям*, метою якого є забезпечення та координація роботи з підтримки українського народу в Латвії, водночас просуваючи інклюзивність і процвітання та будуючи своє майбутнє в Європі - як у Латвії, так і повертаючись до України, яка хоче якомога тіснішої інтеграції до Європейського Союзу.

Інформація про підтримку українського народу у Латвії: palidziukrainai.lv

Книга видана за підтримки Європейського Союзу в рамках Проєкту екстреної допомоги № HOME-2022-AMIF-AG-EMAS-TF1-LV-0012 – UA-SUP Тематичного механізму Фонду притулку, міграції та інтеграції.

Відповідальність за зміст книги несе виключно товариство *Хочу допомогти біженцям*, і думки, виражені в ній, жодним чином не можуть бути витлумачені як вираз офіційної думки Європейського Союзу.

Цифрова версія книги доступна тут,
відсканувавши QR-код.

Daina Alužāne
Ieva Jātniece

Rokasgrāmata
DZĪVO LATVIJĀ

Дайна Алужане
Ієва Ятнієце

Посібник
ЖИВИ В ЛАТВІЇ